

BÄTTRE FOLK, BÄTTRE SMAK?

SUOMENRUOTSALAISTEN MAKU JA KULTTUURIPÄÄOMA

RIIE HEIKKILÄ

Bättre folk, bättre smak?

Suomenruotsalaisten maku ja kulttuuripääoma

Riie Heikkilä

VÄITÖSKIRJA

Esitetään Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston päärakennuksen auditoriossa XII
(Unioninkatu 34) lauantaina 28. toukokuuta kello 10.

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
2011

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:5
Sosiaalipolitiikka

© Riie Heikkilä

Kansi: Jere Kasanen

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Unigrafian kirjamyynti
<http://kirjakauppa.unigrafia.fi/>
books@unigrafia.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISBN 978-952-10-6692-4 (nid.)
ISBN 978-952-10-6693-1 (PDF)

Unigrafia, Helsinki 2011

Tiivistelmä

Viidestä tieteellisestä artikkelista sekä yhteenvedoluvusta koostuvan väitöskirjani tarkoitus on tutkia suomenruotsalaisten identiteettiä, elämäntyyliä ja kulttuurista makua kvalitatiivisin menetelmin. Suomenruotsalaiset ovat erikoislaatuinen kielivähemmistö ensinnäkin perustuslain takaamien laajojen kielellisten oikeuksiensa takia ja toiseksi siksi, että suomenruotsalaisia tuntuu leimaavan stereotyyppinen kuva legitimiimmistä tai ”paremmasta” elämäntyylistä kuin valtaväestöllä. Tätä käsitystä tukevat lukuisat kvantitatiiviset tutkimukset, joiden mukaan ruotsinkielinen väestö on valtaväestöä terveempi ja varakkaampi ja menestyy heitä paremmin esimerkiksi työmarkkinoilla.

Tutkimusaineistoni koostuu kahdestakymmenestäkuudesta fokusryhmähaastattelusta, jotka kattavat maantieteellisesti ja sosioekonomisesti laajan skaalan erilaisia ruotsinkielisiä. Ryhmien koot olivat kolmesta yhteentoista henkilöä. Haastatteluissa kulttuuria lähestyttiin seitsemän kulttuurialueen (musiikki, elokuvat, TV, taide, lukeminen, syöminen ja pukeutuminen) kautta. Jokaisessa fokusryhmässä käsiteltiin kahta kulttuurialuetta sekä lisäksi erilaisissa kulttuuritapahtumissa käymistä ja hyvän ja huonon maun määritelmiä. Lopuksi keskusteltiin erikseen vielä suomenruotsalaisesta identiteetistä.

Tutkimukseni keskeinen teoreettinen viitekehys noudattaa Pierre Bourdieun (1979) sekä hänen seuraajiensa ajattelua: voiko ”suomenruotsalaisuus” olla distinktion väline? Varsinaiset tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: (1) Kuinka suomenruotsalaiset näyttäytyvät mittavan kvalitatiivisen aineiston valossa ja elämäntyylin ja maun näkökulmasta? (2) Millaisia elämäntyylin, maun ja kieli-identiteetin eroja erilaisten suomenruotsalaisten välillä on ja miten ne liittyvät sosioekonomiseen asemaan, asuinpaikkaan tai ikään? Kysyn myös, kuinka kielivähemmistöön kuulumisen voi toimia kulttuurisen erottautumisen välineenä ja kuinka erilaiset ruotsinkieliset ryhmät käyttävät sitä. Tärkein ja kokoava tutkimuskysymykseni on seuraava: (3) Onko äidinkieli merkitsevä tekijä elämäntyylin tai kulttuurisen maun kannalta 2000-luvun Suomessa?

English abstract

The aim of my thesis, which consists of five original articles and a summarizing chapter, is to study the identity, lifestyle and cultural taste of the Finnish Swedes, i.e. the Swedish-speaking language minority in Finland, from a qualitative point of view. The Finnish Swedes are a somewhat special minority, first of all because of their wide-ranging language rights guaranteed by the constitution, and secondly because of the common image that Finnish Swedes represent a more legitimate or “better” lifestyle and taste than the Finnish-Speaking Finns. This conception is corroborated by the fact that, in comparison to the language majority, the Swedish-speakers have better health, employment, income and so on according to a number of quantitative studies.

My research data is composed of twenty-six focus group interviews conducted among a geographically and socio-economically wide range of Swedish-speaking Finns. Group sizes ranged from 3 to 11 people. In the interviews, culture was approached through a framework of seven topics: music, cinema, television, arts, reading, eating and clothing. In each focus group interview, two subfields of culture were discussed along with a short section about cultural events and participation and definitions on good and bad taste. After discussing culture and taste, there was a final discussion on the Finnish Swede identity.

The main theoretical framework of my thesis comes from Pierre Bourdieu (1979) and his followers: I am asking whether the status of being a “Swedish-speaker” can be used as a means of distinction. The main research questions are the following: (1) How does the Swedish-speaking minority look studied in the light of extensive qualitative data and in a framework of lifestyle and taste? (2) What kind of differences in lifestyle, taste and linguistic identity are there between different Finnish Swedes and how do those connect with socio-economical position, place of residence or age? I also ask how belonging to the language minority might work as a tool for cultural distinction and how different Swedish-speaking groups take use of it. My main research question is (3) whether mother tongue is a remarkable factor of lifestyle or cultural taste in contemporary Finland.

Esipuhe ja kiitokset

Väitöskirjani on osa Suomen Akatemian rahoittamaa, Helsingin yliopiston Sosiaalitieteiden laitoksen tutkimushanketta *Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa: Kansainvälinen vertailu* (SA 2006-1114819; ks. Rahkonen ym. 2006). Liityin tutkimushankkeeseen syksyllä 2005 aluksi tekemään tuolloisiin sosiologian opintoihini kuuluvaa gradua, mutta koska ehdin seuraavana keväänä saada kirjallisuustieteen graduni valmiiksi, projektistani sukeutui väitöskirja.

Tuolloin vasta suunnitteluasteella olevan tutkimushankkeen yhteydessä oli tarkoitus kerätä laaja kansallinen makuihin, makuhierarkioihin ja konkreettisiin kulttuurisiin käytäntöihin keskittyvä aineisto, joka käsittäisi kolmenlaista materiaalia: edustavan survey-tutkimuksen, joukon valikoitujen survey-vastaajien kotitaloushaastatteluita sekä erillisiä fokusryhmähaastatteluita. Heti alussa oli selvää, että suomenruotsalaiset olivat keskeinen osa suomalaista kulttuurimaisemaa ja että heitä oli makuhierarkioiden tai kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman jakautumisen näkökulmasta tutkittu suorastaan olemattoman vähän: siksi suomenruotsalaisista haluttiin tehdä oma selvitys. Koska kielivähemmistön jäseniä olisi valikoitunut survey-otantaan tilastollisen analyysin kannalta liian vähän (kuten myöhemmin kävikin), päädyimme siihen, että suomenruotsalaiselvityksen kannalta paras aineistonkeruumenetelmä olisi fokusryhmähaastattelu. Identiteetiltäni häilyvänä puoliksi suomenruotsalaisena minun tehtäväkseni tuli ruotsinkielisen fokusryhmähaastatteluaineiston kerääminen ja analysoiminen. Lopputuloksena on tämä tutkimus.

Tutkimukseni keskeinen teoreettinen viitekehys on Pierre Bourdieun ajatus distinktiosta eli sosiaalisesta erottautumisesta, joka sitoo yksilön elämäntyylin ja kulttuuriset makumieltymykset hänen luokkataustansa. Bourdieun tarkastelutapaa on sovellettu viime vuosina melko paljon: keskeisiin kansallisiin sovelluksiin lukeutuvat esimerkiksi Michèle Lamontin tutkimus amerikkalaisen ja ranskalaisen ylemmän keskiluokan kulttuurista (Lamont 1992) sekä kokonaisvaltaisemmat australialaiset (Bennett ym. 1999) sekä brittiläiset (Bennett ym. 2009) tutkimukset. Omaa tutkimustamme on tehty yhteistyössä viimeksi mainitun *Cultural Capital and Social Exclusion* -brittihankkeen (Bennett ym. 2009) kanssa, ja siksi monet projektin julkaisut (erit. Silva & Wright 2005, Warde & Bennett 2008) ovat olleet erityisen keskeisiä lähteitä oman tutkimukseni kannalta. Brittitutkimuksen fokusryhmähaastatteluaineisto on esimerkiksi kerätty pitkälti samalla tavalla kuin omani.

Steinar Kvale esittää kaksi tutkijuuden metaforaa: kaivostyöläinen (*miner*) pyrkii löytämään piilossa olleen tiedon samalla tavalla kuin kallisarvoinen

metalli louhitaan irti kallion uumenista ja tuomaan sen koskemattomana muidenkin ulottuville. Matkustaja (*traveller*) taas koluaa läpi tutkimuksensa erilaisia matkareittejä ja etsii tietoa puhumalla paikallisten kanssa, eivätkä hänen tutkimustuloksensa ole tutkimustuloksia listaava loppuraportti vaan pikemminkin prosessinomainen matkakertomus.

Tämä tutkimus on ollut matkustaja-tutkijuutta monessakin mielessä. Tutkimusaineistoni koostuu kahdestakymmenestäkuudesta suomenruotsalaisten ryhmien parissa tehdystä puolistrukturoidusta fokusryhmähaastattelusta, joissa käsiteltiin erilaisia kulttuurialueita, makua, erilaisissa tapahtumissa käymistä sekä suomenruotsalaisuutta (ks. tarkemmin liitteet 1–3). Kaikki haastattelut tehtiin ruotsiksi eri puolilla ruotsinkielistä Suomea, mikä usein merkitsi pitkiä, useamman päivän pituisia matkoja entuudestaan tuntemattomille alueille ”paikallisten” keskuuteen ja teki tutkimuksen luonteesta ja tutkimusaineistosta paikoin lähes etnografisen.

Kuvaavaa – ja tutkimuksen kannalta kiinnostavaa – on, että varsinkin pienemmällä paikkakunnilla saapumiseni paikalle oli usein odotettu tapaus sinänsä, ja minun jututtamiseni oli toisinaan haastateltaville paljon kiinnostavampaa kuin itse haastateltavana oleminen. Toiset ryhmät taas omak-suivat haastateltavan roolinsa helpommin ja neutraalimmin, ja aivan oma lukunsa olivat ne ryhmät, joille paikalle saapuva opiskelija oli harmillinen keskeytys jokaviikkoiselle taidekeskustelulle tai iltapäivän ylelliselle espressohetkelle. Kuitenkin samat peruskysymykset toistuivat erilaisina variaatioina jokaisessa haastattelussa: miksi meitä haastatellaan? Mitä juuri tuo tutkija juuri tältä ryhmältä haluaa? Mitä meidän on tarkoitus sanoa? Näitä prosesseja on pyritty refleктоimaan läpi tutkimuksen.

Olen tutkimustyöni varrella saanut apua, tukea ja inspiraatiota monelta taholta. Aivan ensiksi haluan lausua kiitokset niille yhteensä 167 suomenruotsalaiselle haastateltavalle, jotka monella tapaa ovat työni pääroolissa.

Väitöskirjani esitarkastajia Anna Rotkirchiä ja Pertti Alasuutaria haluan kiittää asiantuntevista kommentteista, jotka tekivät hyvää johdantoluvun käsikirjoitukselle.

Työtäni ovat ohjanneet Keijo Rahkonen, Jukka Gronow sekä Semi Purhonen: kiitos kullekin kannustuksesta ja työni kommentoinnista sen eri vaiheissa. Olen saanut kunnian tehdä työtäni *Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa: Kansainvälinen vertailu* -projektissa, jossa on vaikuttanut muutakin väkeä: alun perin siihen kuuluivat edellä mainittujen lisäksi Kalle Haatanen ja Nina Kahma. Myöhemmin joukkoomme liittyivät Tuomo Laihiala sekä Arho Toikka. ”Projekt” ja siihen kuuluminen on ollut olennainen osa koko työprosessiani: legendaariset matkat muun muassa Pariisiin, Upsalaan ja Hampuriin, projektikokoukset

sekä kesätapaamiset ovat kaikki olleet mainiota sosialisatiota tutkijanelämään. Kiitos siitä!

Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitosta ja siellä sosiaalipolitiikan oppiainetta haluan kiittää työhuoneesta, hauska kolmannen kerroksen työilmapiiristä sekä työn julkaisemisesta laitoksen sarjassa. Aina avuliaat Ritva Kekkinen ja Mikko Puukko ovat auttaneet minua lukemattomissa käytännön asioissa. Laitoksella pyöri myös JP Roosin ja Keijo Rahkosen johtama laitoksen oma jatkokoulutusseminaari, joka oli erittäin hyödyllinen varsinkin tutkimuksen alkutaipaleella. Laitoksemme lisäksi työtäni on kirjoitettu vuoroin missäkin maailman kolkassa. Espanjassa oleskellessani olen saanut käyttää niin Universidad Autónoma de Madridin kuin Suomen Madridin-instituutin työtiloja. ¡Gracias!

Network for the Studies of Cultural Distinctions and Social Differentiation (SCUD) -tutkimusverkostoon kuulumisesta oli suuri hyöty tutkimukseni kannalta. Sen brittiläisistä, norjalaisista, tanskalaisista, ruotsalaisista, ranskalaisista ja portugalilaisista tutkijakollegoista ja heidän kommentistaan oli valtavasti iloa, sen lisäksi että itse tapaamisissa oli aina suunnattoman hauskaa.

Taloudellisesta tuesta kiitän Suomen Kulttuurirahastoa, Svenska litteratursällskapet i Finlandia, Suomalaista Konkordia-liittoa, Otto A. Malmin rahastoa, Helsingin yliopistoa sekä *Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa: Kansainvälinen vertailu* -projektiamme.

Eriyiskiitokset ansaitsevat lisäksi Nina Kahma, jonka kanssa keräsin suuren osan aineistostani (eli jonka kanssa odottelimme busseja hyisillä pikkuteillä ja yövyimme yhdessä jos toisessakin yhteisessä hotellihuoneessa), Anna-Maria Isola, jonka kanssa jaoin hyvässä yhteisymmärryksessä työhuoneen sekä Anu Katainen, jonka terävien kommenttien ansiosta moni artikkelleistani parani huomattavasti.

Vanhemmilleni ja pikkuveljilleni lämmin kiitos huumorintajusta, ymmärryksestä sekä elävän kaksikielisestä vauvanhoitoavusta. Rakkaat ystäväni taas ovat jaksaneet kuunnella jaarittelua tutkimuksestani jo monta vuotta. Kiitos teille, tiedätte kyllä keitä olette!

Lopuksi haluan kiittää pikkuista perhettäni: Carlosta sekä Iristä, joka suomen ja espanjan lisäksi oppii toivottavasti ruotsiakin.

Helsingissä, auringossa, toukokuussa 2011

Riie Heikkilä

Sisällys

Tiivistelmät	3
Esipuhe ja kiitokset	5
Artikkelien julkaisutiedot	9
1 Johdanto	10
2 Suomenruotsalaiset ennen ja nyt	14
2.1 Suomenruotsalaisuuden historia	14
2.2 Ruotsinkielinen väestönosa aikaisemmassa tutkimuksessa	19
2.3 Stereotyyppinen, tuotettu suomenruotsalaisuus	22
2.4 Suomenruotsalaisuus 2000-luvulla	23
3 Maku, kulttuurinen pääoma ja kielivähemmistö	27
3.1 Makuhierarkia ja pääomat	27
3.2 Kulttuurinen kaikkiruokaisuus	31
3.3 Distinktio ja kieli	33
4 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite	35
5 Aineisto ja menetelmät	36
5.1 Aineisto	36
5.2 Fokusryhmähaastattelu kvalitatiivisena aineistonkeruun tapana	43
6 Väitöskirjan osa-artikkeleiden sisällöstä	46
7 Tulokset	54
8 Lopuksi	57
Kirjallisuus	60
Liite 1	69
Liite 2	73
Liite 3	75

Artikkelien julkaisutiedot

- I Heikkilä, Riie (2008). ”Puhuva ryhmä. Ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalitieteellisessä tutkimusasetelmassa.” *Sosiologia* 4. 292–305.
- II Heikkilä, Riie & Kahma, Nina (2008). ”Defining legitimate taste in Finland: Does mother tongue matter?” *Research on Finnish Society* 1. 29–42.
- III Heikkilä, Riie (2008). ”Bättre folk, bättre smak? Suomenruotsalainen itseidentifikaatio haastatteluaineiston valossa.” *Yhteiskuntapolitiikka* 5. 494–507.
- IV Heikkilä, Riie (2011). ”Matters of taste? Conceptions of good and bad taste in focus groups with Swedish-speaking Finns.” *European Journal of Cultural Studies* 14:1. 41–61.
- V Heikkilä, Riie & Rahkonen, Keijo (2011). ”‘It is not a Matter of Taste...’ Cultural Capital and Taste among the Swedish-speaking Upper Class in Finland.” *European Societies* 13:1. 143–163.

1. Johdanto

Suomen ruotsinkielinen väestönosa on myyttejä täynnä. Kielivähemmistö näyttäytyy mediassa ja yleisessä mielipiteessä milloin onnellisena muumi-maailmana täynnä sosiaalista pääomaa, milloin stigmatisoituna ja häpeämättömän yläluokkaisena ”bättre folkina”, jonka lapset pääsevät eliittikouluihin mutta joutuvat raitiovaunussa häpeilemään äidinkieltään solvausten pelossa. Ruotsinkieliset ovat herättäneet runsaasti myös kansainvälistä kiinnostusta: maailman kielivähemmistöjen joukossa he erottautuvat etuoikeutettuna, konfliktittomana joukkona, joka on erinomaisesti integroitunut valtaväestöön siitä huolimatta että heille on tarjolla koko joukko palveluita ja kulttuurituotteita omalla kielellään. Toisaalta vajaan 300 000 hengen kielivähemmistömme on hajanainen monessa mielessä: sosioekonomisesti, maantieteellisesti ja kulttuurisesti, jopa kieli-identiteettinsä osalta.

Tämä tutkimus kartoittaa suomenruotsalaisten kulttuurista makua ja elämäntyyliä bourdieulaisesta näkökulmasta ja kysyy, millä tavoin suomenruotsalaiset rakentavat kulttuurisia erotteluja sekä suhteessa valtaväestöön että oman yhteisönsä sisällä. Aineistona käytetään kahtakymmentäkuutta suomenruotsalaisten ryhmien parissa tehtyä fokusryhmähaastattelua. Tutkimusprojektin yhteydessä kerättiin myös kaksikymmentäviisi suomenkielistä haastattelua, jotka pyrittiin vertailukelpoisuuden vuoksi toteuttamaan mahdollisimman samalla tavoin kuin ruotsinkielisetkin. Aineistonkeruun päämääränä oli saattaa eri kieliryhmiä koskeva aineisto edes osittain vertailukelpoiseksi, ja tämä kieliryhmien vertailuasetelma toistuu yhdessä väitöskirjan osa-artikkeleista. Toisaalta pelkkä suomenruotsalaisia koskeva aineisto on niin laaja, että se mahdollistaa myös ruotsinkielisten ryhmien keskinäisen vertailun.

Väitöskirjani ankkuroituu kolmen laajemman tutkimuskysymyksen ympärille. *Ensinnäkin* pyrin tarkastelemaan sitä, miten suomenruotsalainen väestönosa näyttäytyy elämäntyyliään kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Aineistonkeruutapani on tärkeässä roolissa tätä tutkimuskysymystä ajatellen: lähtökohtani on, että suomenruotsalaisten tapa puhua mausta ja kulttuurista sekä heidän kielellinen identiteettinsä tulisi parhaiten esiin ryhmätilanteissa. Mahdollisimman monipuolisen kuvan saamiseksi aineistoon valittiin laaja joukko eri alueilla asuvia suomenruotsalaisia erilaisista tulo- ja ammattiluokista. *Toinen* tutkimuskysymykseni on jatkokysymys edelliselle: millaisia elämäntyylin ja maun ympärille jäsenyviä eroja erilaisten suomenruotsalaisten välillä on, ja miten ne liittyvät esimerkiksi sosioekonomiseen asemaan tai asuinpaikkaan? Kysyn myös, millä tavoin suomenruotsalaisuus sinänsä toimii erottautumisen välineenä: miten suomenruotsalaisuus voi toimia bourdieulaisen distinktion aseena, ja minkälaiset ruotsinkieliset ryhmät tuota distinktiota harrastavat? *Kolmanneksi* kysyn, millainen tekijä äidinkieli – tässä tapauksessa ruotsi – on maun tai elämäntyylin

kannalta 2000-luvun Suomessa: merkitseekö ruotsinkielisyys kulttuuri-
sessa mielessä jotakin muuta kuin vain sitä, että henkilön lähimmässä elä-
mänpiirissä puhutaan ainakin pääasiassa ruotsia? Hypoteesini on, että
pelkkä ruotsinkielisyys ei vielä yksinään määrää elämäntyyliä tai kulttuuri-
sia valintoja vaan että erilaiset suomenruotsalaiset ryhmät tuottavat ja
käyttävät suomenruotsalaista kulttuuria ja omaa suomenruotsalaista iden-
titeettiään hyvin vaihtelevin strategioin.

Väitöskirjatyöni koostuu viidestä artikkelista, joiden avulla tutkimusky-
symyksiä valotetaan eri näkökulmista. Ensimmäinen artikkeli ”Puhuva
ryhmä. Ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalitieteellisessä tutkimusasetel-
massa” on tutkimuksen menetelmällinen johdanto. Siinä selvitetään, miksi
fokuserhmähaastattelu on monessa mielessä toimiva aineistonkeruumen-
telmä suomenruotsalaisten kaltaista ryhmää ja elämäntyyliin liittyvää tut-
kimusta ajatellen. Toinen artikkeli ”Defining legitimate taste in Finland:
Does mother tongue matter?” vertailee suomen- ja ruotsinkielisten ryhmien
kulttuuriin ja elämäntyyliin liittyviä puhetapoja. Kolmas artikkeli ”Bättre
folk, bättre smak? Suomenruotsalainen itseidentifikaatio haastatteluai-
neiston valossa” analysoi haastateltujen puhetta suomenruotsalaisesta kieli-
identiteetistä ja kysyy, voidaanko suomenruotsalaisten kaltaisesta väestö-
ryhmästä löytää yhtenäistä elämäntyyli- tai makuprofiilia. Neljäs artikkeli
”Matters of taste? Conceptions of good and bad taste in focus groups with
Swedish-speaking Finns” on suomenruotsalaisten ryhmien sisäinen vertailu
ja pyrkii selvittämään, miksi erilaiset suomenruotsalaiset ryhmät reagoivat
niin eri tavoin kysymykseen hyvästä ja huonosta mausta ja luovat sitä
kautta erotteluja. Viides artikkeli ”‘It is not a Matter of Taste...’ Cultural
Capital and Taste among the Swedish-speaking Upper Class in Finland” on
tapaustutkimus stereotyyppisestä pääkaupunkiseudun suomenruotsalai-
sesta yläluokasta tai ylemmästä keskiluokasta. Sen tarkoitus on selvittää,
miten valittu ryhmä puhuu kulttuurista ja varsinkin hyvästä ja huonosta
mausta.

Etniset ryhmät ovat aina jonkun tahon tuottamia, eivätkä ruotsinkieliset –
tai etnisemmin muotoiltuna suomenruotsalaiset – ole tässä suhteessa
poikkeus. Suomenruotsalainen kulttuuri nostettiin kaupunkilaiseliitin toi-
mesta esille samaan aikaan kun kieliryhmät ylipäänsä alettiin erottaa toi-
sistaan ja syntyi uudenlainen tarve toisistaan erillisille ”suomenkieliselle” ja
”ruotsinkieliselle” kulttuureille. Bo Lönnqvist listaa keskeisiksi virstanpyl-
väiksi esimerkiksi suomenruotsalaisen ”kansan” luomisen ja ruotsinkielisen
territorion muodostamisen (Lönnqvist 2001b): suomenruotsalaisilla on sel-
keä, neljäksi maakunnaksi jaettu alueensa siitä huolimatta ettei ruotsinkie-
linen alue ole koskaan ollut poliittinen yksikkö. Ratkaiseva askel suomen-

ruotsalaisen kulttuurin luomisessa oli ruotsinkielisten nostaminen poliittiseksi subjektiksi.

Suomen ruotsinkielisten koko historiaa voidaan tarkastella suhteessa suomenkielisten historiaan: kieliryhmiä alettiin erotella tilastoissa ja puheessa vasta 1800-luvun loppupuolella. Kielivähemmistö itse alkoi käyttää itsestään nimitystä ”suomenruotsalaiset” vasta vuonna 1912. Kielikiista ajoi suomen- ja ruotsinkieliset eliitit etäälle toisistaan aatteellisessa mielessä, minkä myötä kummallekin kieliryhmälle koottiin kansallista kulttuuria eri tahoilla. Tämä ajatus suomenruotsalaisuudesta konstruoituna identifikaationa oli selkeästi näkyvissä tutkimusaineistossani. Aineiston perusteella moni keskivertoruotsinkielinen kärsi oletuksesta, jonka mukaan pelkkä ruotsin äidinkielenä (tai muuna vahvana kielenä) puhuminen vaikuttaisi muihin elämänalueisiin, esimerkiksi harrastuksiin, kulttuurikäyttäytymiseen tai asenteisiin tai varsinkaan tekisi niistä esimerkillisempiä tai ”parempia” kuin valtaväestön kohdalla.

Arkiymmärrykseen paikantuvaa käsitystä syvemmin suomenruotsalaista ”paremmuutta” voi avata esimerkiksi myytin määritelmän kautta. Roland Barthesin tunnetun muotoilun mukaan myytti yhdistää johonkin kielelliseen merkkiin uuden merkityksen eli ”muuttaa merkityksen muodoksi” (Barthes 1957, 192); myytti on siis jokin yleiseksi totuudeksi kangistettu väittäjä, jossa tietty historiallinen ilmiö varastetaan myytin käyttöön. Suomenruotsalaista paremmuutta koskeva myytti on ”depolitisoitua puhetta” (Barthes 1957, 201): Barthesin mukaan myyttiin kuuluu olennaisesti moninaisesta historiallisesta todellisuudesta luopuminen ja tietyn asiaintilan muuttaminen luonnolliseksi. Ruotsinkieliset eivät esimerkiksi enää hahlitse maata, mutta myyttiin on jäänyt jälkiä tuosta historiallisesta asiaintilasta. Lönnqvist kärjistää sanomalla, että suomenruotsalaisuus on performatiivinen esitys (Lönnqvist 2001a); suomenruotsalaisuus syntyy tiettyjen puhetapojen jatkuvasta toistosta, joka puolestaan legitimoii käsityksen tietystä, oikeanlaisesta suomenruotsalaisuudesta. Toisaalla hän kertoo anekdotista, jonka mukaan suomenruotsalaisille on vaadittu omaa museota, koska ruotsinkielistä väestönosaa ei esitetä kansallismuseossa muiden etnisten ryhmien joukossa: etnisyys on aina ”esitys”, jota varten vaaditaan tila, aika, katsojat ja etnisyyden legitimointi (Lönnqvist 2001c). Suomenruotsalaisten systemaattiseen tutkimiseen liittyy sama pulma: tulisiko kielivähemmistöä tutkia etnisenä erikoisryhmänä vai valtaväestöstä ainoastaan äidinkieleltään eroavana rinnakkaisryhmänä?

Tämä yhteenvetoluku koostuu suomenruotsalaisen kielivähemmistön kulttuuris-historiallisen position kartoituksesta, teoreettisesta katsauksesta makua, elämäntyylejä ja bourdieulaisia pääomia käsittelevään keskusteluun, tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tavoitteen erittelystä, aineiston ja menetelmien yksityiskohtaisesta esittelystä, osa-artikkelien sisältöä kartoittavasta luvusta, keskeisten tutkimustulosten erittelystä sekä yhteenvedosta, jossa kootaan tutkimuksen tuloksia ja pyritään vastaamaan alkuperäisiin

tutkimuskysymyksiin. Eri osa-artikkeleissa käytän esimerkkeinä kulloisenkin näkökulman mukaan erilaisia kombinaatioita yhteensä kahdestakymmenestäkuudesta ryhmähaastattelustani (ks. liite 3).

Tutkimuksen kantava teema on, että suomenruotsalaisten kesken esiintyy kieliryhmän yhtenäisyyttä korostavista stereotyyppioista huolimatta sosioekonomista ja kulttuurista hajontaa, joka tulee esille esimerkiksi elämäntyylieroina. Ne puolestaan ilmenevät erilaisten ryhmien puheessa kulttuurista ja mausta. Tavoitteeni on siis esittää eräänlainen suomenruotsalaisuuden kulttuurinen kielioppi ja kysyä, millainen vähemmistö 2000-luvun suomenruotsalaiset ovat kulttuurisesti – vai onko heikentyvästä kielistatuksesta enää edes vähemmistöidentiteetin kiinnikkeeksi?

2. Suomenruotsalaiset ennen ja nyt

2.1 Suomenruotsalaisuuden historiaa

Suomen nykyisellä maantieteellisellä alueella on puhuttu ruotsia eri lähteistä riippuen jo viimeistään 1200-luvulla, Ahvenanmaalla mahdollisesti jo 500-luvulla¹. Keskiajalla ruotsalaisia uudisasukkaita tuli asuttamattomille tai harvaan asutuille rannikkoseuduille, jotka tuolloin olivat osa Ruotsin valtiota. Rannikon ruotsinkielisestä alueesta tuli kuitenkin hajanainen, koska suomenkielinen kantaväestö oli jo yli tuhat vuotta aikaisemmin asettunut Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan jokilaaksojen tuntumaan. Kieliraja syntyi siis varsin luontevasti asutuksen myötä, ei poliittisesti tai kulttuurisesti. Kieliryhmät elivät pitkään erillään, ja vasta suomenkielisten muutto Uudellemaalle sekoitti kielikarttaa. Vuosien 1808–09 sota päätti Suomen ja Ruotsin välisen satoja vuosia kestäneen poliittisen yhteyden, ja Suomesta tuli Venäjän keisarikunnan alainen autonominen suuruhtinaskunta. Suomen autonomisen statuksen takia ruotsin kielen hallitseva asema kuitenkin säilyi sekä hallinnossa ja koulujärjestelmässä. (Allardt & Starck 1981; Lönnqvist 1981; Meinander 2010; Saari 2005.)

Kuten muuallakin Euroopassa, myös Suomessa kieli nousi tärkeäksi ideologiseksi välineeksi 1800-luvun alkupuolella, autonomian kaudella. Suomalaiskansallinen liike oli avoimen kansallismielinen; sen tärkein saavutus oli kenties se, että suomen kieli sai vuonna 1863 yhdenvertaisen virallisen kielen aseman. Suomen ja ruotsin kielten välillä ei aluksi ollut jännitteitä, mutta asetelma kärjistyi viimeistään 1870-luvulla suomenruotsalaisten vastaliikkeen myötä. Axel Olof Freudenthalenin ja muiden svekomaanien herätysliikkeen keskeisenä ajatuksena oli yhdistää aikaisemmin hajanainen ruotsinkielinen kansanosa kielen ympärille ja palauttaa koulutetut, suomalaistuneet ruotsinkieliset takaisin kielensä pariin. Monet keskeiset ruotsinkieliset järjestöt, esimerkiksi Svenska folkskolans vänner (1882), Svenska litteratursällskapet i Finland (1885), Arbetets Vänner (1897) sekä Svenska kulturfonden (1908) syntyivät juuri tässä vaiheessa. Ruotsinkielinen kansanpuolue perustettiin vuonna 1906 (Finlands Svenska Arbetarförbundet oli perustettu jo 1899), ja eduskuntauudistuksen jälkeen suurista järjestöistä irtaantui lukuisia ruotsinkielisiä liittoja. Venäläistämiskaudet vahvistivat ruotsinkielisen liikkeen pyrkimyksiä. Itsenäistyneen Suomen hallitusmuodossa vuonna 1919 taattiin, että ruotsi olisi maan toinen kansal-

¹ Lönnqvist (1981, 40) kuvailee ruotsinkielisten historiaan liittyviä muita kiistanalaisia teorioita: 1920-luvulla osa historioitsijoista esimerkiksi uskoi, että rannikkoseudun ruotsinkielinen asutus oli läntisen vasarakirveskulttuurin suora jatke (vrt. myös Allardt & Starck 1981, 113).

liskieli. Kielilaki on vuodelta 1922, ja siihen on tehty muutoksia läpi 1900-luvun.

Kielikiistat eivät päättyneet itsenäisyyteen tai kielilakiin. Suomenruotsalaisten historiasta puhuttaessa on syytä mainita myös kieliryhmien väliset vastakkainasettelut itsenäisyyden ajalla. Kieliriitojen kaikkein selkein näytämä oli yliopisto: se oli ollut täysin ruotsinkielinen vuoteen 1864 asti, mutta 1900-luvulle tultaessa suomenkielisiä ylioppilaita oli ruotsinkielisiä enemmän siitä huolimatta että opettajisto oli yhä valtaosin ruotsinkielistä. Muun muassa suomenkielisten ylioppilaiden äänitorvena toiminut vuonna 1922 perustettu Akateeminen Karjala-Seura vaati Helsingin yliopiston suomalaistamista ja suomenkielistämistä. Ruotsalaisuuden päivänä, 6. marraskuuta, esiintyi 1930-luvun alkuvuosina katumellakoita. Vuoden 1934 yliopistolakiesitys ei edistynyt, koska opettajien kielitaitovaatimuksista, ruotsinkielisten ylioppilaiden kielellisistä oikeuksista ja ruotsinkielisten professorien määrästä kiisteltiin. Vuonna 1935 kutsuttiin koolle ylimääräiset valtiopäivät pelkästään yliopistolakiesityksen takia. Keväällä 1937 hyväksytty uusi laki oli myönnytys kiistan molemmille osapuolille: yliopiston opetuskieli oli suomi, mutta ruotsinkielinen opetus säilyi ja tiettyjen professorien haltijat opettivat ruotsiksi. Yliopiston uusi virkakieli oli suomi, mutta yksittäiset henkilöt ja osakunnat saivat oikeuden hoitaa asioitaan ruotsin kielellä. (Klinge ym. 1990.) Kielikiistat jatkuivat myöhemminkin, joidenkin tulkintojen mukaan läpi koko 1900-luvun; esimerkiksi Kjell Herberts on seurannut 1980- ja 1990-lukujen kielikeskustelua ja toteaa, että keskustelun pääargumentit olivat säilyneet hyvin samanlaisina 1930-luvulta aina 1980-luvulle, jolloin muun muassa Veikko Vennamo ja Erkki Pihkala vastustivat ruotsin kielen ”liian” etuoikeutettua asemaa ja pakkoruotsia (Herberts 1996).

Vuoden 2009 lopussa Suomessa oli 290 392 ruotsinkielistä, 5,4 % koko väestöstä. Tämä vajaan kolmensadantuhannen hengen määrä on pysynyt suhteellisen muuttumattomana jo pitkään laskien hitaasti huippuvuosistaan 1900-luvun kynnyksellä. Vuonna 1900 ruotsinkielisiä oli 349 700 eli 12,9 % koko väestöstä: tämän jälkeen ruotsinkielisten lukumäärä notkahti muutamaksi vuosikymmeneksi noustakseen jälleen 354 000 henkilöön vuonna 1940. Tämän jälkeen ruotsinkielisten lukumäärä laski nopeasti, lähinnä sotien jälkeisen suuren Ruotsiin suuntautuneen muuttoliikkeen vuoksi. (Finnäs 2004, 7; Uppslagsverket Finland 2009.) Vuonna 1880 suoritetusta ensimmäisestä väestölaskennasta lähtien ruotsinkielisten suhteellinen määrä on vähentynyt tasaisesti suomenkielisen ja muunkielisen² väestön kasvaessa (McRae 2007; Saari 2005): vuonna 1880 ruotsinkielisiä oli 14,3 % koko väestöstä, vuonna 1940 9,6 % ja 1990-luvulle tultaessa enää alle kuusi prosenttia. Samalla ruotsinkielistä vähemmistöä koettelevat monet tyypilli-

² Suurimpia ryhmiä ovat venäjän-, viron-, englannin- ja somalinkieliset, joita vuonna 2003 oli yhteensä yli noin 60 000 (Saari 2005, 317).

set teollisuusmaiden demografiset ongelmat: epäedullinen ikärakenne, alhainen syntyvyys³, seka-avioliitot sekä ruotsinkielisten tapauksessa suomenkielistyminen (Finnäs 1986; 2000; 2001). Muita syitä ruotsinkielisen väestön pienenemiseen ovat olleet esimerkiksi ruotsinkielisten noin 100 000 henkeä koskettanut nimien ja kielen suomalaistamisalto vuonna 1906.

Alueellisesti enemmistö ruotsinkielisistä asuu rannikkoseuduilla. Noin puolet vajaan 300 000 hengen vähemmistöstä asuu Uudellamaalla tai Itä-Uudellamaalla, kolmasosa Pohjanmaalla ja loput hajallaan muissa osissa maata (Saari 2005, 321). Kielikysymyksen kannalta tärkeä perusyksikkö on kunta: kunnat ovat joko yksi- tai kaksikielisiä sen mukaan, mikä niiden asukkaiden äidinkieli on. Kielilain (6.6.2003/423) mukaan kunta⁴ on kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on kooltaan vähintään kahdeksan prosenttia kaikista asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielinen kunta taas muuttuu yksikieliseksi, jos vähemmistökielen puhujia on alle 3 000 tai alle kuusi prosenttia. Kuntien kielitilanne tarkastetaan joka kymmenes vuosi. Noin 140 000 eli lähes puolet ruotsinkielisistä asuu kunnassa, jossa enemmistön kieli on suomi.

Ruotsinkielisen väestönosan edut ja oikeudet palautuvat vuoden 1919 hallitusmuodon ja perustuslain takaamaan kaksikielisyyteen; siihen, että suomi ja ruotsi ovat molemmat kansalliskieliä, joita kansalaisilla on oikeus käyttää valtion ja kaksikielisten kunnallisten viranomaisten kanssa asioidessaan (Liljeström 1996). Niin sanotun virkamiesten kielitaitolain (6.6.2003/424) mukaan virkamiesten on hallittava molempia kansalliskieliä vähintään tyydyttävästi, aina virka-alueestaan riippuen⁵. Kielilaissa säädetään lisäksi muun opetuskielestä⁶, sivistystoimintaan liittyvistä kielellisistä oikeuksista, potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan kielellisistä

³ Suomenruotsalaisten syntyvyys oli viime vuosisadan vaihteesta aina 1970-luvulle saakka pienempi kuin valtaväestön; 1980-luvun jälkeen se on sen sijaan ollut korkeampi kuin suomenkielisten (Finnäs 2001, 16–18). Finnäs muistuttaa kuitenkin, että erot palautuvat usein alueellisiin eroihin eivätkä kieleen; lisäksi lasten ruotsinkielisiksi rekisteröiminen on tullut niin suosituksi, että ruotsinkielisten lasten kautta laskettuna hedelmällisyysluku naista kohden on huippuvuonna 1996 ollut 2,12 (Finnäs 2001, 18).

⁴ Poikkeuksen kuntasääntöön muodostavat Ahvenanmaa (ks. Ahvenanmaan itsehallintolaki 16.8.1991/1144) sekä saamelaisalueet (ks. Saamen kielilaki 1086/2003).

⁵ Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (6.6.2003/424) määrää, että kaksikielisen alueen valtion virkamiehen tulee hallita enemmistön kieltä erinomaisesti niin suullisesti kuin kirjallisesti ja vähemmistön kieltä tyydyttävästi niin suullisesti kuin kirjallisesti. Yksikielisellä alueella edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista hallintaa sekä toisen kansalliskielen ” tyydyttävää ymmärtämisen taitoa”.

⁶ Perusopetuslain (21.8.1998/628) mukaan kaksikielinen kunta on velvollinen järjestämään perusopetuksen ja esiopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

oikeuksista sekä esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä käytettävästä kielestä. Ruotsinkielisten oikeudet toteutuvat myös esimerkiksi kirkon ja armeijan toiminnassa: seurakunnat määrittävät suomen- tai ruotsinkielisiksi saman periaatteen mukaan kuin kunnatkin (ks. kirkkolaki 21.7.2006/621), ja puolustusvoimien joukko-osastoista aina vähintään yhden on oltava ruotsinkielinen (ks. kielilaki 6.6.2003/423).

Näiden lain turvaamien kieli-oikeuksien lisäksi ruotsinkielisen väestönosan etuja valvoo suuri järjestöjen, säätiöiden ja yhdistysten verkosto. Ruotsinkielinen yhdistysverkosto on yhtenäisempi ja kehittyneempi kuin valtaväestön vastaava, ja ruotsinkieliset⁷ kuuluvat järjestöihin tai yhdistyksiin useammin kuin suomenkieliset ja toimivat niissä aktiivisemmin (Kreander 2006; Kreander & Sandlund 2006; McRae 1997, 206–209; Siisiäinen 1991). Martti Siisiäisen järjestöjen kielirakennetta vuosina 1919–1989 tarkastelleen tutkimuksen mukaan järjestökentässä on tärkeitä kielen mukaisia eroja: suomenkielinen järjestötoiminta painottuu ammattiliittoihin ja harastuksiin, ruotsinkielinen taas esimerkiksi kulttuurisiin ja uskonnollisiin järjestöihin (Siisiäinen 1991, 86; 93). Eräänlaisena suomenruotsalaisen järjestökentän erikoisuutena (vrt. myös McRae 1997, 214–215) voidaan lisäksi mainita Folktinget eli ”suomenruotsalaiset kansankäräjät”, lainsäädäntötyöhön osallistuva järjestö, jossa kaikki ruotsinkielistä toimintaa harjoittavat eduskuntapuolueet ovat edustettuina. Folktinget, joka antaa lisäksi viranomaislausuntoja ruotsinkielisiä koskevista asioista ja tuottaa tilastotietoa ruotsinkielisyydestä, on määritellyt päämääräkseen ”suomenruotsalaisen identiteetin kokemisen vahvistamisen” (*Identitet och framtid* 2005, 7).

Suomenruotsalaisia järjestöjä on yhä paljon, mutta ne ovat vähentyneet ja korvautuneet kaksikielisillä järjestöillä. Maria Kreanderin (Kreander 2006, 85) mukaan tämä havainto kulkee käsi kädessä ruotsinkielisen vähemmistön tilanteen kanssa laajemminkin: yksikielinen ruotsinkielinen maailma on muuttumassa kaksikieliseksi. Silti järjestöillä on ollut tärkeä rooli varsinkin suomenruotsalaisten kaltaisen verrattain pienen ryhmän ryhmänmuodostuksessa ja ilmaisukanavana – ja toisaalta niillä oli tärkeä historiallinen päämäärä koota keskenään erilaiset suomenruotsalaiset yhteen. Instituutioiden, järjestöjen ja yhdistysverkon lisäksi ruotsinkielisellä Suomella on vahva ote kulttuurista ja mediasta: ruotsinkielistä TV- ja radiotoimintaa suojelee laki Yleisradio Oy:stä (22.12.1993/1380), lisäksi ruotsinkielistä kulttuuria vaalivat esimerkiksi ruotsinkieliset teatterit ja laaja ruotsinkielinen lehti- ja kustannusmaailma, jotka puolestaan eivät tulisi toimeen ilman suomenruotsalaisten säätiöiden tukea.

Erik Allardt ja Christian Starck (Allardt & Starck 1981, 148–149) muistuttavat että sekä yksi- että kaksikielisyydellä on Suomessa pitkät juuret:

⁷ Toisaalta (erityisesti nuoret ja hyvin koulutetut, naiset useammin kuin miehet) ruotsinkieliset käyttävät järjestöissä toimiessaankin usein suomen kieltä (McRae 1997, 211).

kieliryhmiä ruvettiin erottelemaan vasta vuonna 1880, jolloin tehtiin ensimmäinen äidinkielet erottanut väestönlaskenta⁸ (Lönnqvist 2001d). Tietoa kotimaisten kielten tosiasiallisesta puhumisesta on ylipäänsä saatavilla vähän; ainoa ”täydellinen” tietolähde on vuonna 1950 toteutettu kyselytutkimus (Tandefelt 1995, 27). Lisäksi suomenruotsalaisuutta koskevat tilastotiedot ovat olleet erilaisia sen mukaan, onko vastaajalta kysytty käyttökieltä, kotikieltä vai äidinkieltä. Henkilön ruotsinkieliseksi itsensä mieltäminen esimerkiksi kasvaa, kun kysytään äidinkieltä ja laskee, kun kysytään käyttökieltä (Allardt 1985). Catharina Lojander-Visapää katsoo, että äidinkieli oli 1970-luvulle asti tässä kontekstissa jokseenkin ongelmaton käsite, koska pienten lasten kotona olevat äidit puhuivat lapsille joka tapauksessa omaa äidinkieltään. Nyt tilanne on muuttunut, sillä ruotsinkieliset perheet ovat kasvavassa määrin kaksikielisiä ja käyvät töissä, niin että lapsen kielellinen sosialisatio on siirretty vanhemmilta yhteiskunnalle (Lojander-Visapää 2006, 270–271).

Nykyisen väestötietoasetuksen (6.2.1998/98) mukaan lapsen vanhempien tai huoltajan on kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä ilmoitettava väestötietojärjestelmään lapsen nimi ja äidinkieli, jotka maistraatti tallettaa. Huomionarvoista onkin, että vanhemmat saavat itse valita lapsensa äidinkielen; väestötietojen mukainen ruotsinkielisyys ei siis välttämättä aina kerro ”todellisesta” kulttuurisesta ruotsinkielisyydestä (tai suomenruotsalaisuudesta) esimerkiksi siksi, että lapsen vanhemmista toinen tai molemmat ovat suomenkielisiä. 1970-luvun jälkeen suomenruotsalaiset esimerkiksi solmivat enemmän avioliittoja kielirajan yli kuin sen sisäpuolella (Saari 2005, 320). Finnäs kuvailee kielirajan ylittävien liittojen viimeaikaista painopisteen muutosta (Finnäs 2001; 2002): 1970-luvulle asti suomi ilmoitettiin kaksikielisten liittojen lasten äidinkieleksi useammin kuin ruotsi, mutta myöhemmin ruotsin suosio nousi. Kaksikielisten liittojen lapsista yli puolet, 60 %, rekisteröidään ruotsinkielisiksi. Mitä korkeampi koulutus vanhemmilla on, sitä useammin viralliseksi kieleksi valitaan ruotsi: lapsen äidin äidinkielen jälkeen pariskunnan ruotsinkielisen osapuolen koulutus on tärkein yksittäinen tekijä sille, että kaksikielisen perheen lapsen viralliseksi kieleksi valitaan ruotsi (Finnäs 2000, 12). Kielivähemmistömmme määrittelyperuste on tässä mielessä uniikki: siinä yhdistyvät subjektiivinen periaate (kielistatus on valinnan tulos, ja sitä voi myöhemmin vaihtaa) sekä objektiivinen tai alueellinen periaate (kunnat ovat yksitai kaksikielisiä).

Vaikka suomenruotsalaisuus ei siis ole ainakaan kulttuurisessa mielessä selvärajainen yhteisö, monissa ennen muuta tilastollisissa tutkimuksissa

⁸ Ruotsinkielisiä oli tuolloin koko väestöstä 14,3 % (Finnäs 2004). Dahl antaa myös varhaisempia tietoja: hänen mukaansa ensimmäinen varma tieto on vuodelta 1610, jolloin ruotsinkielisiä oli 70 000 (17,5%). Ruotsin valtakunnan toimesta taas toteutettiin väestönlaskenta, jonka mukaan ”ruotsalaisia” oli 87 000 (21,7%). (Dahl 1956, 8.)

sitä käsitellään yleensä staattisena yksikkönä. Seuraava alaluku on katsaus aikaisempaan tutkimukseen suomenruotsalaisista.

2.2 Ruotsinkielinen väestönosa aikaisemmassa tutkimuksessa

Sosiaalitieteellinen kiinnostus suomenruotsalaisia kohtaan virisi 1960-luvulla, jolloin perustettiin muun muassa Svenska litteratursällskapetin yhteiskuntatieteellinen tutkimusyksikkö ja sitä kautta Åbo Akademin Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Ruotsinkielistä väestönosaa koskevia tärkeitä peruskatsauksia ovat esimerkiksi *Språkgränser och samhällsstruktur: finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv* (Allardt & Starck 1981) sekä samana vuonna ilmestynyt *Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä* (Lönnqvist 1981). Muita aiempia suomenruotsalaisia koskevia tutkimuksia ovat esimerkiksi *Språk, struktur och service: undersökningar av finlandssvenska predikament* (Miemois 1980), *Social structure and social mobility: A study of the Swedish population in Finland 1950–75* (Sandlund 1982) sekä *Finlandssvensk identitet och kultur* (Ståhlberg 1995). Oma genrensä ruotsinkielistä vähemmistöä koskevien yleiskatsausten joukossa ovat ulkomaiset, poikkeuksellisen hyvin integroituneesta kielivähemmistöstä kiinnostuneet tutkimukset (esim. McRae 1997). Varhaisempia tutkimuksia taas ovat esimerkiksi *Finlands svenska: uppslagsverk* (Dahl 1956), yleisesitys suomenruotsalaisesta elinkeinorakenteesta ja kulttuurista sekä *Finlands svenska befolkning åren 1936–1945* (Fougstedt 1951), väestötieteellinen katsaus ruotsinkielisen aikalaisväestön tilaan.

Kaikkein keskeisin teema suomenruotsalaisia koskevassa viimeaikaisessa keskustelussa on epäilemättä ollut *terveys*. Suomenruotsalaisilla (erityisesti miehillä) on todettu olevan *pidempi aktiivinen elinikä* kuin suomenkielisillä vaikka muut taustamuuttajat olisi vakioitu (Hyyppä & Mäki 2001b), ja ruotsinkielisten *ennenaikainen kuolleisuus* on alhaisempi kuin suomenkielisillä (Saarela & Finnäs 2005). Tuoreen tutkimuksen mukaan (Sipilä & Martikainen 2009) kieliryhmien välinen suhteellinen *kuolleisuus* on ruotsinkielisten eduksi edelleen suuri, ja sosiodemografiset tekijät (erityisesti ruotsinkielisten korkeampi koulutusaste) selittävät alle puolet siitä. Samaan tapaan varhainen eläkkeelle jääminen terveydellisistä syistä on yleisempää suomenkielisillä (Saarela & Finnäs 2002; ks. myös Hyyppä & Mäki 2001b). Suomenkieliset kokevat terveytensä huonoksi useammin kuin ruotsinkieliset (Hyyppä & Mäki 2000). Ruotsinkielisten lasten terveys oli Jan Saarelan ja Fjalar Finnäsin (Saarela & Finnäs 2004b) tutkimuksen mukaan samanikäisiä suomenkielisiä parempi vaikka subjektiiv-

nen terveys oli eri kieliryhmien lapsilla samaa luokkaa; toisen tutkimuksen (Suominen ym. 2000) mukaan ruotsinkielisten koululaisten koettu terveys tosin oli sekin parempi kuin suomenkielisten. Erityisesti Markku T. Hyypän tutkimustuloksissa korostuvat suomenruotsalaisten terveellisemmät elintavat: Pohjanmaan suomenkieliset aikuiset esimerkiksi joivat humalahakuisesti enemmän kuin ruotsinkieliset (Hyypä & Mäki 2000).

Ruotsinkielisyydestä näyttää olevan etua myös *työllistymisessä* (Saarela & Finnäs 2003a): kieliryhmien välillä ei ole merkittäviä työhön osallistumisen eroja, mutta ruotsinkielisyys vähentää työttömyyden riskiä jopa 30 %, eikä kieliryhmien työllisyseroja voida selittää esimerkiksi paikallisilla työmarkkinaoloilla. Ruotsinkielisten asema *elinkeinorakenteessa* on aina ollut hieman parempi kuin suomenkielisten (McRae 1997, 130): ruotsinkieliset jättivät aikaisemmin alkutuotannon ja siirtyivät palvelualoille. Ruotsinkielisten *tulot* ovat suomenkielisten tuloja suuremmat varsinkin pääkaupunkiseudulla (Saarela & Finnäs 2004a): ruotsinkieliset miehet Helsingissä ansaitsevat 17 % enemmän kuin suomenkieliset, ja taustamuuttajat, lähinnä koulutus ja ikä, selittävät vain kaksi kolmasosaa tästä suuresta erosta. Suomenruotsalaisten *sosioekonominen asema* ja *koulutustaso* ovat kaikkiaan suomenkielisiä korkeammat (Saarela & Finnäs 2003b). Näennäisen hyvistä asemasta huolimatta ruotsinkieliset ovat kuitenkin kielivähemmistöksi harvinaisen heterogeeninen väestönosa: heidän sosioekonominen asemansa on valtaväestöä korkeampi Etelä-Suomessa, mutta Pohjanmaalla kielivähemmistön yleisin ammatti on yhä alkutuotannossa (Finnäs 2007, 49).

Ruotsinkielinen väestönosa on erottunut edukseen myös erilaisissa sosiaalista yhtenäisyyttä mittaavissa tutkimuksissa. Kenneth McRae (McRae 1997, 168; 170) lainaa EVA:n tutkimuksia, joissa ruotsinkieliset erottuvat valtaväestöä *suvaitsevaisempina* ja *verkostoituneimpina*. Myös ruotsinkielisten lasten parempaan *kouluviihtyvyyteen* on kiinnitetty huomiota (Kestilä 2003). Ruotsinkielisten kesken vallitsee myös huomattavasti pienempi *avioeronneisuus* (Finnäs 1997), jota pelkät ikä- tai koulutuserot eivät selitä; toisaalta sama voimakas sisäinen integraatio toistuu muillakin pienillä tiiviillä ja paikallisesti yhtenäisillä etnisillä ryhmillä. Jo Allardt ja Starck mainitsevat ruotsinkielisten sisäisen *konfliktittomuuden* (Allardt & Starck 1981). McRae lisää, että ruotsinkieliset ovat poikkeuksellisen yhtenäisiä verrattuna melkein mihin tahansa muuhun kielivähemmistöön siitä huolimatta, että he hänen mukaansa ovat maantieteellisesti hajanainen ja taloudellisesti eriytynyt yhteisö (McRae 1997, 126).

Suomenruotsalaisten myönteistä poikkeavuutta korostavien tutkimusten lisäksi on olemassa kiinnostava joukko useimmiten nuoria suomenruotsalaisia koskevia tutkimuksia, joiden tulokset asettavat ruotsinkieliset uudelleen valoon. WHO-koululaistutkimusten (ks. esim. Kannas ym. 2000) mukaan ruotsinkielisten keskuudessa oli enemmän usein juovia ja vähemmän kokonaan raittiita nuoria kuin samanikäisten suomenkielisten joukossa. Ruotsinkieliset yhdeksäsluokkalaiset myös joivat itsensä humalaan

useammin kuin samanikäiset suomenkieliset. Samantyyppisiin tuloksiin päätyy Kauniaisissa asuvia peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten sekä lukion ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden päihteiden käyttöä arvioiva tutkimus (Luopa ym. 2007), jossa ruotsinkieliset lukiolaispojat erottuivat selkeänä ongelmaryhmänä: heillä oli heikoimmat tiedot päihteistä ja toisaalta myönteisin suhde niihin. He nuuskasivat, joivat alkoholia viikoittain ja humaltuivat useammin kuin muut ja kokeilivat huumeita. Pohjanmaalaisten ja pääkaupunkiseudulla asuvien ruotsinkielisten juomatapoja vertaileva tutkimus (Tigerstedt ym. 2008) taas totesi, että ongelmallista puhua yleistäen ruotsinkielisten juomatavoista; pääkaupunkiseudun ruotsinkieliset juovat selvästi enemmän kuin saman alueen suomenkieliset, kun taas Pohjanmaan ruotsinkielisissä kunnissa alkoholia juotiin tietyissä ikäryhmissä vähemmän kuin kaksikielisten keskuudessa, vaikka pääkaupunkiseudun kaltaisia suuria eroja ei syntynyt. Alkoholin käytön lisäksi toinen kiinnostava, joskin vähemmän huomiota herättänyt tutkimustulos on ollut se, että ruotsinkieliset koululaiset menestyvät suomenkielisiä heikommin PISA-tutkimuksissa (Arinen & Karjalainen 2007).

Varsinkin terveyteen liittyvät tutkimukset (esim. Hyyppä & Mäki 2000; 2001a; 2003) koskettavat usein vain rajattua osaa suomenruotsalaisista, ja usein tutkimuskohteena on pelkkä Pohjanmaa. Tuore suomen- ja ruotsinkielisten aikuisten elintapoja kartoittanut seurantatutkimus (Helakorpi ym. 2009) esimerkiksi osoittaa, että Pohjanmaan ja Uudenmaan ruotsinkielisten välillä on huomattava elintapakuilu. Pohjanmaan ruotsinkieliset erosiivat tutkimuksessa kaikista muista ryhmistä vähäisen tupakoinnin ja alkoholin käyttönsä takia, mutta toisaalta erityisesti Pohjanmaan ruotsinkieliset miehet käyttivät harvemmin vähärasvaisia tuotteita ja harrastivat vähemmän liikuntaa kuin mitkään muut ryhmät. Ruotsinkielisten subjektiivinen hyvä terveys vaihteli tutkimuskauden aikana paljon; esimerkiksi aikaisemmin suomenkielisistä selvästi erottautunut uusimaalaisten miesten seurantaryhmä ei enää 2000-luvulle tultaessa poikennut samanikäisistä suomenkielisistä.

Ruotsinkielisistä käyty julkinen keskustelu on keskittynyt ja jossain mielessä juuttunut erityisesti terveyseroihin ja sitä kautta onnellisuuteen: tämän puhettavan mukaan kielivähemmistö on terveempi ja sitä kautta myös henkisesti paremmin voiva, jonkinlainen esimerkki valtaväestölle. Ruotsinkielisiin on liitetty ajatus ns. sosiaalisesta pääomasta; suomenruotsalaiset ovat valtaväestöä terveempiä, menestyvämpiä ja sosiaalisempia ja siksi ”onnellisempia”. Terveystutkimukset ovat osaltaan olleet pönkittävässä menestyvästä suomenruotsalaisesta tuotettua myyttiä, jota seuraa-
vassa luvussa käsitellään.

2.3 Stereotyyppinen tai tuotettu suomenruotsalaisuus

Suomenruotsalaisista on vaikeaa puhua mainitsematta heitä koskevaa yleistä stereotypiaa: ennakkoluuloja, joiden mukaan he ovat menestyksellä käämpämpiä ja kaikin tavoin ”parempia” kuin suomenkieliset. Tämä liitetään usein käsitykseen, jonka mukaan valtaväestön suhtautuminen kielivähemmistöön ei ole lainkaan neutraali, päinvastoin. McRae tulkitsee vuonna 1983 tehdyn erilaisten etnisten ryhmien miellyttävyyttä toisten ryhmien silmissä arvioivan tutkimuksen tuloksia. Niiden mukaan suomenkieliset sijoittavat suomenruotsalaiset lukuisten etnisten ryhmien joukossa vasta kymmenennelle sijalle, vaikka suomenruotsalaisten listassa suomenkieliset ovat jo kolmantena (McRae ym. 1988; McRae 1997, 156). McRae kuitenkin osoittaa, että negatiivisimmat näkemykset keskittyivät tiettyihin ryhmiin: näitä olivat miehet, alle 25-vuotiaat ja sinikaulustyöläiset, joiden näkemyksissä toistui yleisemminkin vieraiden kielten väheksyminen, suomenkielisten kulttuurituotteiden suosiminen sekä mielipide siitä, että poliitikoilla ja julkisella hallinnolla on liikaa valtaa. ”Anti-ruotsalaisista” muodostuu siis McRaeen mukaan selkeä yhteiskuntaluokkaan liittyvä ryhmä, eikä negatiivista asennetta voi yleistää koskemaan kaikkia suomalaisia.

Suomenruotsalainen ”paremmuus” on mielikuvissa liitetty usein tavoiteltaviin tai hyväpalkkaisiin ammatteihin. Esimerkiksi Kalevi Kivistön ja Klaus Mäkelän mielikuvatutkimuksessa suomenkieliset vastaajat mielsivät suomenruotsalaiset teollisuuden ja suurpääoman pariin useammin kuin suomalaiset, jotka nähtiin esimerkiksi agronomin, metsätyömiehen ja kansakoulunopettajan ammateissa (Kivistö & Mäkelä 1967). Mainokset tukevat tätä käsitystä entisestään (Lindqvist 2001), samoin suomenkielisten negatiivinen omakuva (vrt. Apo 1998). Voidaan kuitenkin kysyä, miksi suomenruotsalaisiin liitetään toisaalta positiivisia ja toisaalta negatiivisia ominaisuuksia, ja millä perusteella kielivähemmistö ylipäänsä käsitetään yhtenäiseksi ryhmäksi? Edellisissä luvuissa on käsitelty ruotsinkielisten parempaa tilastollista menestystä ja toisaalta todettu, että ruotsinkielisten kesken valitsee suurta sisäistä hajontaa. Mitä siis on ”todellinen” suomenruotsalaisuus – vai onko sitä?

Suomenruotsalaisuutta näyttää olevan vaikeaa sitoa ainakin pelkkään ruotsin kieleen. Absoluuttisesta äidinkielisyydestä on ristiriitaista puhua, sillä suomenruotsalaiset ovat olleet jossakin määrin kaksikielisiä oikeastaan aina (Allardt & Miemois 1979). Se, että henkilö mainitsee osaavansa suomea tai ruotsia, taas ei välttämättä merkitse käytännön kaksikielisyyttä (vrt. Allardt ym. 1979, Saarela & Finnäs 2004a). Monen tutkimuksen mukaan (Finnäs 2001; *Identitet och framtid* 2005) kaksikielistyminen on voimistunut erityisesti koulutettujen ja kaupunkilaistuneiden suomenruotsalaisten keskuudessa.

Kuten Allardt ja Karl Johan Miemois totesivat tutkimuksessaan jo kolmekymmentä vuotta sitten, suomenruotsalaiset koostuvat hyvin erilaisista ryhmistä: osa on ”keskellä” (sekä sosiaalisessa että maantieteellisessä mielessä), osa taas täydellisessä periferiassa. Tärkeitä vastakkaisia ruotsinkielisiä ryhmiä ovat olleet rahvas (talonpojat, kalastajat ja näistä myöhemmin muodostunut kaupunkirahvas sekä teollisuusväestö) sekä yhteiskunnassa edellisiä paljon näkyvämmät aateliset ja säätyläiset (vanha porvaristo, papisto, virkamiehet) (Allardt & Miemois 1979) eli ”provinssisuomenruotsalaisuus” ja ”kulttuurisuomenruotsalaisuus” (McRae 1997, 38). Ruotsinkielinen alue on ollut aina monessa mielessä hajanainen (Tandefelt 1995, 12), mikä näkyy esimerkiksi alueiden toisistaan eroavissa murteissa. Nykyinen kieliyhtymän yhtenäisyys on pitkälti 1800-luvun muutosten tulosta; rannikon todellinen musiikki- ja esinekulttuuri esimerkiksi on ollut aivan toisenlaista kuin paljon myöhemmin konstruoitu symbolinen suomenruotsalaisuus (Lönnqvist 1981). Rahvas ja porvaristo ovat etsineet kulttuuriset viitteensä päinvastaisista suunnista: pääkaupunkiseudun ruotsinkielinen yläluokka on perinteisesti kääntänyt katseensa Eurooppaan ja kansainvälisiin yhteyksiin, rahvas (varsinkin Pohjanmaalla) taas Ruotsiin⁹ (Lönnqvist 2001d). Se, mitä nykyisin suomenruotsalaisuudella käsitämme, on siis lopulta sängen nuori identiteetti, joka lepää nationalismin huumassa tuotetun, kulttuurisesti korrektin suomenruotsalaisuuden varassa (Lönnqvist 2001b; 2001d). Matti Peltonen on todennut, että suomenruotsalaisten kulttuurisesti legitiimi leima tuli kielivähemmistölle kuin kaupan päälle, sillä se syntyi peilikuvaksi suomenkieliselle, perinteisesti heikolle itseidentifikaatiolle (Peltonen 1998).

2.4 Suomenruotsalaisuus 2000-luvulla

2000-luvulla suomenruotsalaisuutta on pohdittu paljon (vrt. Hiidenheimo ym. 2009; Nyman 2007); yhtenä esimerkkinä Helsingin Sanomien ”Me puhumme ruotsia” -pääkirjoitussarja kesällä 2010. Suomenruotsalaisten taholta on pohdittu esimerkiksi sitä, kenellä on oikeus määritellä itsensä suomenruotsalaiseksi (vrt. Nyman 2007, 60): vaaditaanko suomenruotsalaisuuteen jotakin muutakin kuin ruotsin kielen taito? Puhe suomenruotsalaisuudesta ilmiönä on pitkälti pyörinyt kahden puhettavan ympärillä. Toisaalta suomenruotsalaisten positiivista erottautumista valtaväestöstä (erityisesti terveyteen liittyen) on ihailtu, toisaalta suomenruotsalaisten itsensä taholta on virinnyt vahva huoli ”katoavasta” vähemmistökielestä: tunnetun metaforan mukaan ”jäälautta on sulamassa” (”isflaket smälter”) eli aikai-

9 Tämä näky edelleen esimerkiksi mediakäyttäytymisessä (Sillander 1993): varsinkin pienillä paikkakunnilla Ruotsin TV:n katsominen liittyy huonompaan koulutustasoon.

semmin yhtenäisen ryhmän muodostaneet suomenruotsalaiset ovat hitaasti sulautumassa valtaväestöön (vrt. Finnäs 2004, 5).

Suomen ruotsinkielistä väestöä on faktisestikin kohdannut monta uhkaa: ruotsinkielisten määrä vähenee sekä seka-avioliittojen että pienen syntyvyyden kautta, lisäksi muiden kielten puhujia on saapunut Suomeen 1990-luvun jälkeen niin paljon, että esimerkiksi McRae pitää mahdollisena, että muunkielisten puhujien määrä jossain vaiheessa ylittää ruotsinkielisten määrän (McRae 2007, 17). Myös ruotsinkielisen yhteisön sisällä on merkejä ruotsin kielen taidon heikkenemisestä; Therese Leinosen ja Marika Tandefeltin ensimmäisen vuoden yliopisto-opiskelijoiden ruotsin kielen taitoa mitannut tutkimus (Leinonen & Tandefelt 2007) osoitti, että Helsingin seudun ruotsinkielisten opiskelijoiden idiomien ja kieliopin osaaminen oli paljon heikompaa kuin Pohjanmaan ruotsinkielisillä opiskelijoilla, joka sekä jäi jälkeen ruotsalaisten opiskelijoiden kielitaidosta. Marianne Broermannin tutkimuksen 16–18-vuotiaat suomenruotsalaisnuoret taas käyttivät ruotsin kieltä lähinnä yksityisissä elämämpiireissä; julkisten yhteyksien kieli oli suomi ja nuorisokulttuurin kieli kenties ennalta arvattavasti englanti yhdessä suomen kielen kanssa (Broermann 2007). Vaikka Broermannin tutkimien nuorten suhde kieleensä oli vahva ja monet tunnistivat sen tarjoaman hyödyn, tutkimusten osoittamat merkit ”kielenmenetyksestä” ovat monessa mielessä huolestuttavia; jos nuoret eivät käytä äidinkieltään kaikilla elämänalueilla tai tuleva yliopistosta valmistunut ikäluokka ei osaa kunnolla äidinkieltään, kuinka kielitaidon voi olettaa siirtyvän uudelle sukupolvelle?

Ruotsinkielisten kielipoliittinen asema on myös kokenut tappioita: se, että kuntien kielitilanne tarkastetaan uudelleen joka kymmenes vuosi, on johtanut siihen, että yksikielisten ruotsinkielisten kuntien määrä on ruotsinkielisen Ahvenanmaan ulkopuolella vähentynyt 33 kunnasta (vuonna 1922) kolmeen. Lisäksi kielilainsäädäntöä on löyhennetty: esimerkiksi virkamiesten kielitaitolaki (6.6.2003/424) vaati viranomaisen virka-alueen toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa, yksikielisten viranomaisten taas tarvitsee ainoastaan ymmärtää toista kotimaista kieltä. Ylioppilastutkintoon vuodesta 1947 kuulunut ruotsin kieli muuttui vapaaehtoiseksi aineeksi ylioppilaskirjoituksissa vuonna 2005. Eräänlainen laajempi aseman heikennys oli myös RKP:n vaalitappio vuonna 2003, joka kiihdytti keskustelua kielivähemmistön heikosta asemasta entisestään. Syitä RKP:n suosion laskulle on etsitty muun muassa heikentyvästä yksikielisen ruotsinkielisestä järjestökentästä, jolta puolue sai äänestäjäkunnan lisäksi keskeistä tukea kielikysymyksessä (Kreander & Sundberg 2007). McRae katsoo, että koko Suomen kieli-ilmasto on 2000-luvulle tultaessa muuttunut (McRae 2007): yksikieliset kunnat ovat vähentyneet ”luonnollisesti” suomenkielisen väestön kasvun myötä, ja kaikkiaan näkyvissä on siirtymä kohti *laissez faire* -henkistä pluralistisempaa kielipoliittista mallia, jossa ruotsin-

kielisen vähemmistön on löydettävä uudenlaisia strategioita kielensä aseman säilyttämiseksi.

Muiden ohella Kreander ja Sandlund sijoittavat suomenruotsalaiset sosiaalisten liikkeiden kehälle, jossa alkuvaihe (1870–1917), institutionalisovaihe (1917–1922) ja aina 1980-luvulle ulottunut stabilisovaihe ovat jo takanapäin; heidän mukaansa suomenruotsalaisten sosiaalisessa tilassa vallitsee nyt ”kriisivaihe”, joka on vaatinut uudenlaisten tavoitteiden ja strategioiden käyttöönottoa (Kreander & Sandlund 2006, 31–33). Toisaalta ajatus kriisistä tai uhasta on ollut olemassa ennenkin, esimerkiksi 1800–1900-lukujen taitteessa (*Identitet och framtid* 2005, 41) tai ainakin noussut esiin sopivina historiallisina hetkinä, kun ruotsinkielinen vähemmistö tai kielen asema on ollut uhattuna. Huoli kielen katoamisesta on sekin osa suomenruotsalaista legitiimiä puhetapaa: kuten Allard ja Starck toteavat, monet etniset rajat ovat muodostuneet keskeisiksi vasta kun eliitti on alkanut vaatia oikeuksiaan (Allardt & Starck 1981). Huoli kielen katoamisesta on ollut ja on yhä monessa mielessä poliittinen projekti. Viralliseen, kulttuurisen hyvän tahdon mukaiseen retoriikkaan kunnan suomenruotsalaisuudesta kuuluu jossain mielessä vähemmistöaseman korostaminen (Lönngqvist 2001d, 21), mikä puolestaan on korostanut käsitystä kielen asemaa koskevasta uhasta. Samaan legitiimiin puhetapaan kuuluu myös ajatus siitä, että suurimmat uhat kielen kannalta ovat suomenruotsalaisten itse tuottamia, koska he eivät enää puhu kieltään tai vaadi ruotsinkielistä palvelua: onko suomenruotsalaisten itsensä taholta tapahtumassa jonkinlainen ”tiedostamaton kielenvaihtoprosessi”, kysyvät suomenruotsalaiset julkaisut (*Identitet och framtid* 2005; vrt. myös Allardt 2000).

Kansalliskielten lain mukaisesta ”vertaisuudesta” huolimatta ruotsi on vähemmistökieli. Esimerkiksi RKP:n entinen puheenjohtaja Pär Stenbäck on kysynyt, olisiko sittenkin parempi puhua juridisessakin mielessä vähemmistökielestä kuin kahdesta vertaiskielestä ja etsiä sitä kautta tukea ruotsinkielisen vähemmistön asemalle (Stenbäck 2003). Hyvällä syyllä voiakin kysyä, millainen vähemmistö suomenruotsalaiset oikein ovat – voiko heistä esimerkiksi puhua etnisenä ryhmänä? Allardt ja Starck listaavat etnisyyden vaatimuksiksi ainakin 1) samaistumisen, 2) sukujuuret tai tarinan alkuperästä, 3) tietyt kulttuuripiirteet ja 4) sosiaalisen organisaation sekä ryhmän kesken että ulospäin (Allardt & Starck 1981, 43). Antony D. Smith lisää näihin myös ruotsinkielisten kannalta keskeisen kielen roolin korostamisen (Smith 1991). Jokin ruotsinkielisen vähemmistön osaryhmä täyttää kriteerit helposti, jokin toinen ryhmä taas ei täytä ensimmäistäkään. Suomenruotsalaisten itsensä taholta on annettu monenlaisia vastauksia kysymykseen etnisyydestä. Esimerkiksi Leif Höckerstedt pitää suomenruotsalaisia etnisenä ryhmänä, eräänlaisena riikinruotsalaisten alalajina (Höckerstedt 2000). Esimerkiksi Kenneth Sillanderin mukaan etnisestä suomenruotsalaisuudesta taas ei voi puhua, koska ryhmää yhdistää ainoastaan kieli (Sillander 1993). Thomas Rosenberg yhdistää nämä kaksi näkökulmaa: hä-

nen mukaansa kieli on ainoa hajanaista ja kiistattoman konstruoitua kielivähemmistöä yhdistävä tekijä, mutta juuri siksi tarvitaan kansaa, ”paikallista ja institutionaalista ankkuria, joka antaa yksilölliselle kaksikielisyydelle liikkumavaraa” (Rosenberg 1994, 110–111).

Legitiimiin suomenruotsalaisuuteen liittyy useita kilpailevia korrekteja puhetapoja. Niiden yhteisenä pääpiirteenä on kielivähemmistön tilasta huolehtiminen, piti vähemmistöä etnisenä ryhmänä tai ei. Tämä heijastuu myös tämän tutkimuksen aineistossa, jonka perusteella ruotsinkielistä väestönosaa oli vaikeaa jäsentää yhdeksi yhtenäiseksi ryhmäksi; sen kesken esiintyi paljon kulttuurisia ristiriitoja ja avointakin vihamielisyyttä, ja keskeisimpiä erottelijoita oli juuri suomenruotsalaisuuden ja vähemmistöidentiteetin kokemus. Ennen siirtymistä aineiston esittelyyn käyn läpi omaa tutkimusintressiäni teoreettisessa valossa: seuraavassa luvussa käydään läpi sosiologista keskustelua mausta ja elämäntyylistä.

3. Maku, kulttuurinen pääoma ja kielivähemmistö

3.1 Makuhierarkia ja pääomat

Miten maamme suhteellisen pieni kielivähemmistö ja makuhierarkiat lopulta liittyvät toisiinsa? Oman tutkimukseni lähtökohtainen kysymys on, onko Suomessa muutenkin kuin stereotyyppien tasolla ruotsinkielistä ”bättre folkia”, joka elämäntyyliinsä tai kielensä (tai mahdollisesti molempien) avulla erottautuu tai pyrkii erottautumaan muista. Suomen kontekstissa asetelma on erikoinen; siitä huolimatta suomenruotsalaisia ei ole tutkittu bourdieulaisessa viitekehyksessä juuri ollenkaan. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella kieltä tai kieliyhteisöön kuulumista mahdollisena distinktion välineenä.

Bourdieu kirjoittaa *Distinctionissa*, että maku ”muuntaa objektiivisesti luokitellut käytännöt [...] luokitteleviksi käytännöiksi eli luokka-aseman symbolisiksi ilmaisuiksi” (Bourdieu 1979, 195). Maku on siis eräänlainen luokittelujärjestelmä, jonka kautta erotellaan erilaisia kulttuurituotteita mutta myös asenteita ja elämäntyyliä. Bourdieu puhuu kolmesta laajemmasta makujen kategoriasta. Hallitsevana on yläluokan legitiimi eli kulttuurisesti oikeutettu maku. Keskiluokkainen maku pyrkii imitoimaan yläluokkaa siinä koskaan täydellisesti onnistumatta. Bourdieu kutsuu tätä eetosta ”hyväksi kulttuuritahdoksi” eli yritykseksi erottautua rahvaista ja toisaalta matkia hallitsevan luokan makumieltymyksiä. Kuitenkin keskiluokkaisen maun vaarana on väärintunnistaa kulttuurituotteet ja leimata ne suuriksi taideteoksiksi vain siksi, että ne jollain tasolla kuuluvat ylempään maun piiriin. Näin esimerkiksi operetista tulee keskiluokan makumieltymyksissä ”suurta musiikkia”, korkeakulttuuri ja tiede popularisoidaan ja niin edelleen (Bourdieu 1979, 370–371). Rahvasta tai populaaria makua taas leimaa kalliin yläluokkaisen maun halveksunta: pelkän esineen arvostus sen itsensä vuoksi koetaan ”turhaksi” tai jopa ”perverssiksi”. Esimerkiksi populaaria makua hallitsee Bourdieun mukaan välttämättömyys: taloudellisten resurssien puuttuminen saa pakosta valitun, ylempien luokkien hylkäämän kulttuurituotteen näyttämään hyvän maun mukaiselta populaarin luokan silmissä, koska todellista valinnanvaraa ei ole. (Bourdieu 1979.) Esteettisestä ja elämäntyyllisestä eronteosta tulee yhteiskunnallinen eronteko: ”Erilaisia elämäntyyliä kohtaan koettu aversio on epäilyksettä yksi suurimmista raja-aidoista yhteiskuntaluokkien välillä” (Bourdieu 1979, 60).

Luokkarakenteessa toimivat ja toisistaan erottautumaan pyrkivät kolme ryhmää muodostavat alati liikkuvan makujen hierarkian, jonka mekanismia Bourdieu nimittää *distinktioksi*. Kulttuurituotteet ovat Bourdieun teoriassa jatkuvan inflaation kourissa, koska alemmat ryhmät pyrkivät imitoimaan ylempiä ryhmiä, jotka hylkäävät alkuperäiset makumieltymyksensä heti kun

alemmat ryhmät ovat omaksuneet ne. Maku on sosiaalinen ase, jonka avulla erottaudutaan muista, alemmista sosiaalisista ryhmistä. Maku legitimoidaan kieltämällä sen keinotekoisuus (Bourdieu 1979, 73; Bourdieu & Darbel 1991, 110), näkemällä se luonnollisena ja irrallaan sitä määrittävistä sosiaalisista kentistä; tässä mielessä kulttuurin pyhittäminen luonnolliseksi siunaa koko olemassaolevan sosiaalisen järjestyksen (Bourdieu & Darbel 1991, 111).

Erilaiset opitut ajatus- ja käytösmallit ruumiillistuvat Bourdieun habituksen käsitteessä. Sillä hän tarkoittaa kasvatuksen ja koulutuksen myötä omaksuttuja käytäntöjä, jotka ovat sisäistyneet tiedostamattomaksi tavaksi tehdä erottelujä. Habituksen käsite kuvaa myös olemassaolevien merkitysrakenteiden ja toisaalta toiminnan yhtäaikaaisuutta ihmisten käyttäytymisessä. Bourdieu puhuu habituksesta paitsi yksilöllisenä, varhaisen sosialisointin ja kokemusten kautta yksilöön ruumiillistuneena, myös kollektiivisena ilmiönä, joka on aina yhteisen historiallisen todellisuuden tuote (Jenkins 1992, 78–80). Elämäntyö puolestaan on Bourdieun mukaan (Bourdieu 1979, 192) systemaattinen habituksen tuote: samantyyppiset habitukset muodostavat samantyyppisiä elämäntyylejä, jotka ovat harmonisia ja sosiaalisesti tunnistettavia. Suomenruotsalaisessa kontekstissa yhteinen kieli liittyy erottamattomasti elämäntyöihin.

Bourdieun sosiaalisessa maailmassa ihmiset toimivat erilaisissa elämäntilanteissa. Näitä hän nimittää kentiksi, joilla toimijat pyrkivät maksimoimaan pääomiaan. Bourdieu puhuu sosiaalisesta, taloudellisesta ja kulttuurisesta pääomasta ”hitaasti kasautuvina toimintamahdollisuuksina” (Bourdieu 1986), jotka jakautuvat epätasaisesti erilaisiin yhteiskuntaluokkiin. Sosiaalinen pääoma on Bourdieun teoriassa kunkin yksilön henkilökohtaisen sosialisointin, koulutuksen ja verkostoitumistaidon yhteisvaikutus (Bourdieu 1979, 128; 1986, 248–252). Bourdieun mukaan ryhmällä sinänsä (tässä tapauksessa suomenruotsalaisilla) ei ole sosiaalista pääomaa, päinvastoin kaikenlaiset ryhmät muodostetaan säilyttämään ja turvaamaan yksilöiden omaa sosiaalista pääomaa. Kulttuurisella pääomalla Bourdieu (1986, 243–248) tarkoittaa niin habitukseksi muuttunutta kultivoituneisuutta, kulttuurin käytön hallitsemista kuin institutionalisoituneita merkkejä ”kulttuurin” hallinnasta, esimerkiksi akateemisia titteleitä. Kulttuurinen pääoma merkitsee koulutuksen ja suhteiden kautta saatavaa tietoa legitimitistä kulttuurista ja kykyä tavoitella sen puitteissa hyvää makua. Taloudellinen pääoma (Bourdieu 1986, 243; 252) taas viittaa Bourdieulla pelkkään rahan ja rahaksi muutettavaan omaisuuteen. Bourdieun mukaan kapitalistinen järjestelmä huomaa usein ainoastaan taloudellisen pääoman, vaikka muut pääoman lajit säätelevät merkittävässä määrin taloudellisen pääoman liikkumista.

Eri tutkimustraditiot painottavat eri pääoman muotoja ja niiden tärkeyttä sosiaalisten rakenteiden uusintamisessa. Esimerkiksi James Coleman käsittää sosiaalisen pääoman normien, odotuksien ja sanktioiden järjestel-

mäksi, joka tuottaa inhimillistä pääomaa ja sitä kautta taloudellista pääomaa (Coleman 1990). Robert Putnam on painottanut samanlaista käsitystä sosiaalisesta pääomasta, jossa yhteisölliset normit ja verkostot säätelevät sosiaalista koheesiota ja demokratiaa (Putnam 2000). Putnamille sosiaalinen pääoma on yhteisön kollektiivinen ominaisuus tai tuote, sosiaalisen järjestelmän piirre, joka lisää kansalaisten luottamusta ja sitä kautta yhteiskunnan toiminnan tehokkuutta (ks. Putnam 1993, 167); hänen Pohjois- ja Etelä-Italian paikallishallintoa vertaillut tutkimuksensa totesi, että hallinto toimi paremmin ja lakeja noudatettiin useammin ”sivilisoituneemmassa” Pohjois-Italiassa, jossa ihmiset luottivat toisiinsa, olivat aktiivisia ympäröivässä yhteiskunnassa ja osallistuivat erilaisten järjestöjen toimintaan. John Goldthorpe puolestaan katsoo, että esimerkiksi kulttuuriin osallistuminen vaatii pikemminkin taloudellista kuin kulttuurista pääomaa – taloudellinen pääoma on hänen mukaansa merkittävämpi resurssi kuin pelkkä ”maku” (Goldthorpe 1996).

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin bourdieulainen pääoman muoto on kulttuurinen pääoma. Bourdieu itsekin asettaa kulttuurisen pääoman monissa teksteissään kahta muuta pääomaa keskeisemmäksi: hänen mukaansa kulttuurinen pääoma on avainasemassa näkymättömänä pääomana, jonka avulla sosiaalisia rakenteita ja hierarkioita uusinnetaan (Bourdieu 1986). Kulttuurinen pääoma on kuitenkin osoittautunut monikasvoiseksi termiksi: esimerkiksi Michèle Lamont ja Annette Lareau huomauttavat, että paitsi että olemassa oleva kulttuurinsosiologinen keskustelu painottaa kulttuurista pääomaa hyvin eri tavoin, myös Bourdieu itse antaa sille erilaisia määritelmiä eri teoksissaan (Lamont & Lareau 1988). Jean-Claude Passeronin kanssa kirjoittamissaan teoksissa Bourdieu painotti koulussa opittua epävirallista tietoa, kielellistä kompetenssia tai tyyliä (Bourdieu & Passeron 1964) sekä vastaavasti akateemista koulutusta ja tutkintoja (Bourdieu & Passeron 1977); Lamontin ja Lareauin tulkinnan mukaan esimerkiksi kulttuurinen maku ja elämäntyyli näyttäytyvät vielä tässä vaiheessa pikemminkin luokkasamaistumisena kuin merkinä kulttuurisesta pääomasta (Lamont & Laureau 1988, 155). Vuonna 1979 ilmestyneessä *Distinction*-teoksessa kulttuurisesta pääomasta on tullut tärkeämpi käsite: se on merkki luokka-asemasta, jonka myötä kulttuurisista valinnoista konstruoidaan ”makuja”. Ne taas vaihtelevat sen mukaan, missä suhteessa henkilöllä on kulttuurista ja taloudellista pääomaa. 1980- ja 1990-luvuilla julkaistut kirjoitukset kokoavat yhteen Bourdieun teorioita pääomasta. Esimerkiksi vuonna 1986 hän erittelee kulttuuriselle pääomalle erilaisia hahmoja. *Ruumiillistunut* kulttuurinen pääoma merkitsee aikaa ja investointeja vaativaa, habitukseen tallentunutta kulttuurisesti legitimiin käytöksen oppimista, jota ei voi ostaa, vaihtaa tai lahjoittaa vaan joka on erottamattomasti yhteydessä ihmisen biologiseen singulaarisuuteen. *Objektifioitu* kulttuurinen pääoma taas viittaa kulttuurin piiriin kuuluvien esineiden omistamiseen tai niiden käytön hallitsemiseen. Se vaatii aina ruumiillistu-

nutta kulttuurista pääomaa, sillä siinä missä esimerkiksi taiteen omistaminen merkitsee pelkkää objektifioitua pääomaa, sen legitiimi kuluttaminen tai ”ymmärtäminen” vaatii ruumiillistunutta kulttuurista pääomaa. *Institutionalisoitu* kulttuurinen pääoma puolestaan viittaa akateemisiin titteleihin ja arvoasemiin tai muihin institutionalisoituihin legitimisyyden tunnustuksiin. Toisin kuin ruumiillistunut kulttuurinen pääoma, se pyrkii ylittämään henkilön biologisen singulaarisuuden rajat ja takaamaan yksilön kulttuurisen pääoman tason objektiivisemmin viittaamalla yleisesti tunnustettuihin ilmiöihin. Kaikkia kulttuurisen pääoman muotoja säätelee Bourdieun mukaan kollektiivinen legitimointi, jonka mukaan tietynlainen toiminta konsensuksenomaisesti vahvistetaan sallituksi tai halutuksi.

Suomenruotsalaisten tapauksessa on tärkeää kysyä, voiko kieli tai kielellinen erottautuminen olla kulttuurista pääomaa. Kysymys on kiinnostava siksikin, että esimerkiksi Mäkelän mukaan Suomessa ei ylipäätään ole tarpeeksi ”pitkään perinteeseen perustuvaa eriarvoisuutta”, jota tyyliin tai elämäntapojen hierarkia edellyttäisi (Mäkelä 1985, 255). Bourdieu kirjoittaa, että samaakin kieltä puhuvien yhteiskuntaluokkien tai erilaisten etnisten ryhmien välinen kommunikointi aiheuttaa aina kriittisen tilanteen: jos kaupunkilainen kutsuu maalaista ”maalaiseksi”, tämän reaktiota ulkopuolelta tulevaan luokitteluun on vaikea ennustaa (Bourdieu 1982, 19). Siksi kieleen kätkeytyy aina valtasuhde: ihmisten välinen vuorovaikutus lähestyy Bourdieun mukaan taloudellista vaihtoa, jossa puhujien väliset kulttuuriset ja kielelliset pääomat aktualisoituvat ja joutuvat keskenään hierarkkiseen suhteeseen. Kieli sinänsä on puhdasta ruumiillista pääomaa: puhujan murre tai korostus sekä hänen äidinkiелensä lisäksi hallitsevat muut kielet ovat habitukseen tallentunutta tietoa, jota on mahdotonta irrottaa puhujasta itsestään.

Bourdieu korostaa koululaitosta paitsi sosiaalisen eriarvoisuuden uusinajana ja legitimoijana, myös kielellisen legitimaation symbolina (Bourdieu 1980; Bourdieu 1982, 32). Jähmettämällä kielen tiettyyn muotoon koulu pyrkii muokkaamaan kansakunnan tai kieliyhteisön yhteistä tietoisuutta ja esiintymään tietynkielisen yhteisön ydinyksikkönä. Ruotsinkielisen yhteisön huolta oman, ruotsinkielisen koulutuksensa säilymisestä voi pitää hyvänä esimerkkinä siitä, että koulu todella on kielellisen legitimaation merkki – ja vastaavasti todisteena siitä, että ruotsinkielinen koulujärjestelmä on tärkeä kieliyhteisön sosialisoinnin kannalta.

Kieli ja kulttuurinen pääoma liittyvät toisiinsa konkreettisesti myös siinä mielessä, että kaksikielisyydestä katsotaan olevan etua. Esimerkiksi Saarela ja Finnäs arvioivat, että juuri kahden kielen hallitsemisessa voisi olla tärkeä syy ruotsinkielisten parempaan työllistymiseen (Saarela & Finnäs 2003a). Sillander taas tutki ruotsin kielen arkipäiväistä käyttöä kuudessa eri kaupungissa ja havaitsi, että koulutus heikensi ruotsin puhumista pikkupaikkakunnilla ja lisäsi sitä Helsingin tai Turun kaltaisissa suurissa kaupungeissa (Sillander 1993). Lojander-Visapää taas kuvailee kaksikielisten nuorten

koulutusvalintoja ja toteaa, että kahta kieltä osaavalla on selvästi suuremmat valinnan mahdollisuudet kuin yksikielisestä ympäristöstä tulevalle (Lojander-Visapää 2006). Korkeat kielelliset resurssit näyttäivät siis liittyvän koulutukseen ja sitä kautta kulttuuriseen pääomaan.

3.2 Kulttuurinen kaikkiruokaisuus

Kulttuurinsosiologinen keskustelu on viime vuosikymmeninä käsitellyt erilaisten kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen pääoman muotojen ohella ja niiden kautta sitä, missä määrin ja kuinka *paljon* erilaiset sosiaaliset ryhmät kuluttavat tiettyjä kulttuurituotteita. Ajatuksena on, että ylemmät yhteiskuntaluokat eivät enää kuluta ainoastaan korkeakulttuuria vaan kuluttavat jatkuvasti enemmän myös populaaria kulttuuria. Varsinaisen sosiologisen kaikkiruokaisuuskeskustelun, teorian ”omnivorista”, käynnistivät Richard Peterson yhdessä Peter Simkusin (Peterson & Simkus 1992) sekä Roger Kernin (Peterson & Kern 1996) kanssa jo 1990-luvulla. Omnivoriteoria haastaa Bourdieun makuteorian väittämällä, että ylimmistä statusryhmistä on tullut kulttuurin suhteen kaikkiruokaisia ja että ne kuluttavat paitsi legitiimiä tai klassisen hyväksyttyä kulttuuria, myös perinteisesti populaarimpia kulttuurituotteita. Näin maun laajuudesta tulee tärkeämpi distinktiivinen tekijä kuin sen koostumuksesta (Bryson 1997). Taustalla on myös historiallinen trendi, ajatus siitä, että ylemmät ryhmät ovat aikaisemmin (ainakin Petersonin ja Kernin omassa, yhdysvaltalaisessa kontekstissa) olleet ”snobeja” ja laajentaneet 1990-luvulle tultaessa makumieltymyksiään myös populaarimpien kulttuurituotteiden suuntaan (Peterson 2005). Keskustelu omnivorismista on viime vuosina lisääntynyt edelleen, ja nykyisin siihen liitetään usein ajatus omnivorien avoimuudesta, joka on tulkittavissa myös kulttuuriseksi sallivuudeksi ja jopa eräänlaiseksi poliittiseksi korrektiudeksi (Coulangeon & Lemel 2007): omnivorisuuden on ajateltu olevan osa ”sallivaa” verkostoyhteiskuntaamme, jossa moraalinen ja poliittinen suvaitsevaisuus lyö kättä korkean koulutuksen ja statuksen kanssa.

Siinä missä korkeampien statusryhmien mausta on Petersonin tutkimuksissa tullut kaikkiruokaista eli omnivorista, matalampien statusryhmien maku näyttäytyi rajoittuneempana ja passiivisena (Peterson & Kern 1996; Peterson & Simkus 1992) eli ”univorisena”. Bethany Brysonin tutkimus univorien musiikkimausta (Bryson 1997) vahvisti Petersonin ym. tulokset sen suhteen, että matalimmat statusryhmät kytkivät suosimansa kulttuurituotteet usein rodun, etnisyyden ja uskonnon kaltaisiin tekijöihin. Myöhemmin Peterson itse esitti, että sekä omnivoreja että univoreja esiintyy sekä korkean että matalan kulttuurin piirissä; näin alempien statusryhmien univorien ja korkeiden statusten omnivorien väliltä löytyvät lisäksi vanhanai-kaista snobimakua edustava ”highbrow univore” sekä alempien makukult-

tuurien tuotteita poikkeuksellisen laajasti yhdistelevä ”lowbrow omnivore” (Peterson 2005, 262).

Bernard Lahire esittää, että nykykulttuurissa kulttuurituotteita on niin paljon, että niiden väliset hierarkiat ovat paljon liikkuvampia kuin koskaan aikaisemmin ja että legitimizeetit ovat jatkuvassa muutoksen tilassa ja korvautuvat, toisin kuin ennen, myös populaareilla kulttuurituotteilla. Hänen tunnetuin teoksensa *La Culture des Individus : Dissonances culturelles et distinction de soi* (Lahire 2004) on muodollisesti ja sisällöllisesti kriittinen vastine Bourdieun teorialle, ja sen selitys kulttuurisille mauille ja valinnoille on täysin päinvastainen. Tietynlainen kulttuurinen eklektisyys leimaa Lahiren mukaan nykyistä kulttuuriamme: yhden ja saman henkilön maku-mielitymykset saattavat vaihdella klassisen ”hyvän” maun mukaisista kulttuurituotteista ”huonoihin”, eikä syynä ole ainoastaan oma sosiaalinen alkuperä vaan myös henkilökohtainen sosialisatio, ystävät, perhetilanne sekä (Lahiren teorian kannalta keskeisenä) koulutus ja työ. Lahire näkee maun henkilökohtaisena palettina, joka vaihtelee eri aikoina ja eri elämäntilanteiden mukaan.

Omnivorisuuden sijaan Lahire puhuu mieluummin ”intra-individuaalisuudesta”. Hänen mukaansa sekä luokka-asemaan perustuvat (Bourdieu) että omnivorisen ja univorisen maun erottelevat (Peterson ym.) teoriat tulisi korvata ajatuksella siitä, että ihmisillä on erilaisia joko kulttuurisesti yhteneväisiä (*consonant*) että epäyhtenäisiä (*dissonant*) makuprofiileja. Lahiren mukaan ihmiset yhdistelevät aktiivisesti ja tietoisesti sekä korkeaan että matalaan kulttuuriin kuuluvia kulttuurituotteita; perusteena ei ole ainoastaan heidän luokkataustansa tai edes sosioekonominen asemansa vaan henkilökohtainen sosialisatio, ystäväpiiri, koulutus ja työympäristö. Lahiren mukaan maku vaihtelee ikävaiheesta ja elämäntilanteesta toiseen, ja hän (Lahire 2008) kritisoi ajatusta omnivorisuudesta, jonka mukaan ainoastaan ylemmillä yhteiskuntaluokilla on laaja, eri makuprofiileista lainaava maku. Hänen mukaansa erilaisten elämänpiirien legitimizeetit ovat lisäksi jatkuvassa liikkeessä, eikä ”hyvä maku” liiku ainoastaan ylhäältä alaspäin kuten Bourdieun distinktioteoriassa.

Lahiren teoria sisältää paljon kritiikkiä omnivoriteoriaa vastaan: ensinnäkin hänen mukaansa Petersonin ym. tutkimuksissa käytettiin usein ainoastaan musiikkimakua koskevaa aineistoa, ei muita kulttuurin alueita tai konkreettista kulttuurikäyttäytymistä, joka Lahiren mukaan olisi yksittäisiä kulttuurimakuja paljon tärkeämpi tutkimuskohde. Petersonin väitteen siitä, että kaikkiruokainen kulttuurin kuluttaja olisi 1970- tai 1980-luvun tuote, Lahire korvaa kirjoittamalla, että ”homo pluralis” kyllä oli olemassa jo aikaisemmin, mutta että ajan tiedekäsitykset eivät tukeneet hänen esiintuloaan samalla tavalla kuin myöhempi suvaitsevaisempi ilmapiiri. (Lahire 2008.) Lahiren mukaan Petersonin teoria tekee yläluokista kosmopoliittisen suvaitsevaisia ja alaluokista suvaitsemattomia ja passiivisia.

Arkiymmärryksen kuva ruotsinkielisistä valtaväestöä ”suvaitsevampina” ja ”kultivoituneimpina” tuntuu sopivan hyvin yhteen omnivorikeskustelun kanssa. Ruotsinkieliset ovat tutkimusten mukaan asenteiltaan valtaväestöä avoimempia (McRae 1997, 168; 170). Lisäksi he kaksikielistyvät jatkuvasti (Tandefelt 1988), ja kaksikielisillä voi ajatella olevan paremmat mahdollisuudet kulttuuriseen eklektisyyteen jo siksi että he hallitsevat kahta kieltä ja tuntevat kaksi kulttuurinalueita. Suomenruotsalaisia voi siis jossain mielessä pitää lähtökohtaisesti enemmän omnivoreina kuin suomenkielisiä. Kenties tässä piilee myös osa suomenruotsalaisuuden lisäarvosta: suomenruotsalaisilla – ainakin koulutetuilla, kaksikielisillä kaupunkilaisuudenruotsalaisilla – on konkreettisestikin enemmän kulttuurista pääomaa kuin suomenkielisillä. Suomessakin on tutkittu kulttuurista kaikkiruokaisuutta ja todettu, että meiltäkin löytyy kasvava joukko omnivoreja (mm. Alasuutari 2009; Purhonen ym. 2010). Näissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole otettu huomioon äidinkieltä.

3.3 Distinktio ja kieli

Kolmen keskeisen pääoman muotonsa lisäksi Bourdieu puhuu eri yhteyksissä muunlaisista pääomien variaatioista: ruotsinkielisen vähemmistön tapauksessa keskeisellä *kielellä* tuotetaan aina distinktiota, ja siksi voidaan puhua kielellisestä pääomasta (Bourdieu 1982, 43). Monet Bourdieun esittelemistä kielellisen taistelun kentistä, esimerkiksi yksikielinen koulujärjestelmä (Bourdieu 1982, 32) ovat olleet elimellinen osa ruotsinkielisen vähemmistön kielikeskustelua. Useimmista muista vähemmistöistä poiketen ruotsinkieliset näyttäytyvät esimerkiksi avioliittomarkkinoilla lähes protektionistisena yhteisönä (O’Leary & Finnäs 2002): mitä korkeampi koulutus ruotsinkielisellä henkilöllä on, sitä todennäköisemmin hän avioituu toisen ruotsinkielisen kanssa – ja päinvastoin. Richard O’Leary ja Finnäs esittävät, että ruotsinkielisistä yhdistyksistä ja organisaatioista koostuva verkosto saattaa helpottaa korkeammin koulutettujen integroitumista ja päinvastoin sulkea ulkopuolelle vähemmän koulutettuja ruotsinkielisiä. Näin ryhmän sisäisistä avioliitoista tulee kieliyhteisöä koossapitävä voima; koulutus toimii eräänlaisena suojamuurina kielirajan ylittäviä avioliittoja kohtaan ja pitää näin yllä ryhmän kohtuullisen korkeaa sosioekonomista asemaa (ja muita pääomia). Ruotsinkielinen väestönosa tai ainakin sen tietty urbaani ja koulutettu ydin onkin kielellinen yhteisö (*communauté linguistique*) juuri siinä Bourdieun tarkoittamassa (Bourdieu 1982, 26) merkityksessä, että se on vaatinut kieltänsä legitimointia ja kielellisen kentän yhdenmukaisena pitämistä; seka-avioliitot, kasvava kaksikielisyys ja muu ”jäälautan sulaminen” on esiintynyt sen retoriikassa torjuttavana uhkana.

Ruotsinkielisyyteen tai ainakin kaksikielisyyteen tuntuu siis liittyvän monta positiivista, tavoiteltua attribuuttia: tätä vahvistaa tilastollisen tut-

kimuksen ajatus suomenruotsalaisten terveyskäyttäytymisen esimerkillisyydestä ja positiivisista käyttäytymismalleista. Edellä on jo käsitelty sitä, kuinka voimakas kielivähemmistöidentiteetti ja tietty huoli ruotsin kielen statuksesta on syvälle juurtunut osa ruotsinkielisten hyvää kulttuuritahtoa: ”vi finlandssvenskar” on esimerkiksi Lönnqvistin mukaan osa tuotetun, symbolisen ja eliittilähtöisen suomenruotsalaisuuden ”virallista retoriikkaa”, jolla osoitetaan legitimiin diskurssin hallintaa (Lönnqvist 2001d, 21). Hyvällä syyllä voidaan siis kysyä, onko pelkkä kielivähemmistöön kuuluminen osa jotakin pääomaa.

Ruotsin kielen taidosta ja sen ylläpitämisestä on 1900-luvun kuluessa tullut arvokkaaksi mielletty kulttuurinen resurssi. Esimerkiksi Tandefeltin alun perin ruotsalaisen suvun viiden sukupolven kielenvaihdosta erittelevä diakroninen tutkimus (Tandefelt 1988) toteaa, että toisissa sukuhaaroissa ruotsin kielen puhuminen hiipui ja käyttökieli vaihtui suomeksi, toisissa taas ruotsin kielen taitoa pidettiin erilaisin strategioin yllä. ”Kielensäilyttäjät” olivat poikkeuksetta koulutetumpia kuin ”kielenvaihtajat”, jotka eivät löytäneet omasta elämänpiiristään tarpeeksi motivaatiota ruotsin kielen säilyttämiseen. ”Kielensäilyttäjät”, jotka puhuivat standardoidumpaa ruotsia kuin ”kielenvaihtajat”, taas olivat oivaltaneet kaksikielisyyden edut; ylemmissä statusryhmissä standardiruotsin hallitseminen yhdessä suomen kielen puhumisen kanssa oli yhteiskunnallisesti arvokas resurssi.

Tässäkin tutkimuksessa kysytään, kuinka kieltä tai kielivähemmistöön kuulumista voidaan käyttää tai käytetään distinktiivisesti. Onko kielivähemmistön jäsenyys, ”suomenruotsalaisuus”, elämäntyylin kannalta erottelava tekijä? Siihen, kuinka suomenruotsalaisuus ymmärretään ja kuinka arkiymmärrys siihen suhtautuu, on vaikuttanut myös keskustelu suomenruotsalaisten positiivisesta erottautumisesta esimerkiksi terveyttä ja työllisyyttä mittaavissa tutkimuksissa. Aineisto, jonka esittelyyn tutkimuskysymysten erittelyn jälkeen siirrytään, tarjoaa runsaasti esimerkkejä siitä, että pääomat ovat hyvin epätasaisesti jakautuneita kielivähemmistön sisällä ja että erilaiset suomenruotsalaiset ryhmät käyttävät kielistatustaan erilaisin tavoin elämäntyylieroittelua tehdessään.

4. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoite

Kuten edellä on todettu, Suomen ruotsinkielistä väestöä on tutkittu monelta kannalta. Runsaasta tutkimuksesta huolimatta ruotsinkielisiä ei kuitenkaan ole tutkittu elämäntyylin näkökulmasta, mikä on tämän tutkimuksen tavoite. Tutkimukseni sijoittaa kielivähemmistön tutkimuksen bourdieulaiseen maku- ja elämäntyyliin tutkimukseen; se kysyy, kuinka suomenruotsalaisten kaltainen pieni mutta kulttuurisesti merkittävä vähemmistö näytetään elämäntyyliin tutkimuksessa.

Ensimmäinen keskeinen tutkimuskysymykseni on seuraava: kuinka suomenruotsalaiset näyttäytyvät laajamittaisessa elämäntyyliä tarkastelevassa kvalitatiivisessa tutkimuksessa? Suomenruotsalaisista puhutaan usein korostetun yhtenäisenä vähemmistönä, mutta oma lähtökohtani on ajatus suomenruotsalaisista heterogeenisena ryhmänä, jonka kesken vallitsee niin suuria tulo-, ammatti- kuin sosioekonomisia eroja. Juuri tästä syystä tutkimuksessa haastateltiin ryhmiä; kielivähemmistön kielellisen ja kulttuurisen identiteetin – tai vastaavasti sen heikkouden – voi ajatella tulevan erityisen hyvin esiin ryhmätilanteissa. Suurta määrää erilaisia ryhmiä haastatella ajatus ”meistä suomenruotsalaisista” voisi tulla esiin erilaisina ja analyysin kannalta vertailukelpoisina variaatioina.

Toinen tutkimuskysymykseni on jatkokysymys edelliselle: millaisia elämäntyyliin ja makuun liittyviä eroja erilaisten ruotsinkielisten ryhmien välillä vallitsee? Vastaan tähän tutkimuskysymykseen aineistoa sisäisesti vertailemalla. Jo tutkimusasetelmasta seuraa, että eroja varmasti on. Toista tutkimuskysymystä rajaa myös elämäntyylikesteluun liittyvä ajatus Bourdieun termein ymmärrettävästä distinktiosta: erilaiset ihmisryhmät käyttävät monenlaisia keinoja erottautuakseen muista, yleensä alemmista ryhmistä. Voisiko ruotsinkielisyyttä tai suomenruotsalaiseen kielivähemmistöön kuulumista käyttää tällaisena distinktion välineenä – ja jos voi, millaiset ryhmät niin tekevät ja mistä syistä? Edellä on keskusteltu myös omnivoireista eli kaikkiruokaisista kulttuurin kuluttajista; voisivatko suomenruotsalaiset (tai edes osa kielivähemmistöstä) olla esimerkiksi paremman kielitaitonsa takia lähtökohtaisesti ”kaikkiruokaisempia” ja hallita sitä kautta enemmän kulttuurista pääomaa kuin suomenkieliset (tai muut suomenruotsalaiset)?

Kolmas tutkimuskysymykseni on seuraava: millainen tekijä äidinkieli, tässä tapauksessa ruotsi, on maun tai elämäntyylin kannalta 2000-luvun Suomessa? Hypoteesini on, että pelkkä ruotsinkielisyys sinänsä ei takaa kulttuurisesti legitiimiä elämäntyyliä tai mitään muutakaan vaan että kyseessä on paljon monimutkaisempi prosessi, jossa sosioekonomisella asemalla on suuri rooli. Suomenruotsalaisuuden kokemus olisi tässä tapauksessa ideologinen stereotypia, johon erilaisilla ryhmillä on syynsä suhtautua hyvin erilaisilla tavoilla.

5. Aineisto ja menetelmät

5.1 Aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu vuosina 2006–2008 tehdyistä yhteensä kahdestakymmenestäkuudesta ruotsinkielisestä fokusryhmähaastattelusta. Haastattelut tehtiin eri puolilla ruotsinkielistä Suomea, ja ensisijaisena tavoitteena oli saada mukaan mahdollisimman monipuolinen näyte ruotsinkielisistä suomalaisista (ks. liite 3). Sekä suomen- että ruotsinkielisen ryhmähaastatteluaineiston alkuperäinen tehtävä oli toimia *Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa: Kansainvälinen vertailu* -tutkimusprojektin esitutkimuksena, kun laaja kansallinen kyselytutkimus oli vasta suunnitteluasteella (ks. Rahkonen ym. 2006). Ryhmähaastatteluaineiston avulla oli tarkoitus saada tietoa paitsi siitä, mitä kulttuurituotteita mitkään ryhmät tuntevat, mistä he pitävät ja minkälaista kulttuuria he kulltavat, myös siitä, miten kulttuurista ylipäänsä puhutaan. Tätä tutkimusta ajatellen ruotsinkielisen aineiston oli tarkoitus toimia omana yksittäisenä tutkimusaineistonaan, koska kyselytutkimukseen valikoituisi joka tapauksessa vain vähän ruotsinkielisiä vastaajia. Sen avulla haluttiin tavoittaa suomenruotsalaisten ryhmien kulttuurisia puhetapoja ja kartoittaa paikallisia, sosiaalisia ja esimerkiksi ikään liittyviä eroja maun ja elämäntyylin suhteen.

Ryhmähaastattelut olivat puolistrukturoituja temahaastatteluja toisensa jo tuntevien eli luonnollisten (ks. Wilkinson 1998) ryhmien kesken. Kutakin kolmesta yhteentoista henkeä sisältänyttä ryhmää haastateltiin noin puolitoista tuntia, jonka aikana käsiteltiin brittiläisen esikuvahankkeen (Bennett et al. 2009) lailla kahta kaikkiaan seitsemästä eri kulttuurin alueesta (TV, elokuvat, musiikki, lukeminen, taide, pukeutuminen ja syöminen), erilaisissa kulttuuri- tms. tapahtumissa käymistä sekä lopuksi hyvää tai huonoa makua (ks. liite 1). Haastatteluissa käsiteltävät kulttuurin alueet valittiin ensinnäkin sen perusteella, mitä kunkin ryhmän kannalta pidettiin helppoina tai kiinnostavina keskustelunaiheina, toiseksi sitä silmälläpitäen, että kaikista seitsemästä kulttuurin alueesta tallentuisi mahdollisimman erilaisten ryhmien keskusteluja. Kulttuuria koskevan osion jälkeen ryhmissä käsiteltiin vielä erikseen suomenruotsalaisuutta: esimerkiksi sitä, mitä merkitsi olla suomenruotsalainen, miten suomenruotsalaisuus näkyi esimerkiksi arkipäiväisessä kielenpuhumisessa tai kulttuurin kulutuksessa ja miten suomenruotsalaisia koskeviin ennakkoluuloihin suhtauduttiin.

Haastattelutilanteet pyrittiin järjestämään keskenään mahdollisimman samanlaisiksi. Olin yhtä poikkeusta (ks. viides osa-artikkeli) lukuun ottamatta rekrytoinut ryhmät itse joko valmiita kontakteja käyttäen tai jonkin yhdistyksen tai yhteisön kautta ja selvittänyt sähköpostitse tai puhelimesta, mistä oli kyse: kerroin että tutkimus koski suomenruotsalaista makua ja

elämäntyyliä, joista olisi tarkoitus keskustella yhdessä ryhmän kesken. Rekrytoinnissa pyrittiin korostamaan tutkimuksen helppoutta ja vaivattomuutta tutkittavien kannalta. Yhteyshenkilö neuvotteli ensin ryhmän ja sitten uudelleen haastattelijan kanssa sopivasta haastatteluajankohdasta. Haastattelutilanteen koittaessa esittäydyin ensin itse ja esittelin tutkimusprojektini, minkä jälkeen tähdensin haastattelun luottamuksellisuutta ja mainitsin toivovani, että kaikki puhuisivat mahdollisimman vapaasti. Haastateltavat eivät siis etukäteen tienneet haastattelusta muuta kuin sen että ne käsittelevät jollakin tavalla suomenruotsalaisuutta; monille haastattelut tulivat yllätyksinä, mitä osa-artikkeleissa käsitellään tarkemmin.

Haastattelemisen tekniikka eli ns. moderointi (ks. esim. Fern 2001, 73–95; Stewart & Shamdasani 1990, 69–86) pyrittiin pitämään mahdollisimman avoimena ja vapaana, jotta erilaiset keskustelijat erilaisine puhetapoineen ja arvostuksineen pääsisivät tasapuolisina esille. Brittitutkimuksen esimerkin mukaan moderointi oli luonteeltaan kannustavan kuuntelevaa pikemminkin kuin johdattelevaa, ”jotta vältyttäisiin tietyiltä hierarkkisilta rakenteilta ja annettaisiin tilaa vapaalle keskustelulle ja legitimoitaisiin erilaiset kulttuuriset toimintamallit kaikkein laajimmassa merkityksessään” (Silva & Wright 2005, 243). Rekrytoitaessa ei esimerkiksi puhuttu pelkäämistään kulttuurista vaan myös ”vapaa-ajasta” ja ”makumieltymyksistä”, eikä haastatteluissa toisinaan tapahtuneita täydellisiäkin sivuraiteille lipeämisiä pyritty ainakaan voimakkaasti korjaamaan. Epävarmoja keskustelijoita pyrittiin kannustamaan osallistumaan keskusteluun. Moderointi pyrittiin pitämään mahdollisimman samanlaisena joka haastattelussa, mikä ryhmien erilaisuuden takia oli toisinaan vaikeaa.

Litteroitua haastatteluaineistoa tukemaan ja järjestämään haastateltavilta kerättiin taustatietolomakkeet (ks. liite 2), joihin heidän tuli merkitä perustietojensa lisäksi siviilisääty, koulutus, oma sekä molempien vanhempien ammatti, asuinalue ja -muoto, asunnon koko sekä se, montako aikuista ja alaikäistä asunnossa haastatteluhetkellä asui. Lisäksi kustakin haastattelusta laadittiin muistiinpanot, joissa kuvailtiin tilanteen yleistä sujumista ja kommentoitiin mahdollisia tilanteeseen vaikuttaneita seikkoja sekä haastattelun kiinnostavia tai analyysin kannalta erityisen käyttökelpoisia otteita. Joissakin haastatteluissa mukana oli toinen tutkija, toisen osa-artikkelin toinen kirjoittaja Nina Kahma, jonka tekemät muistiinpanot yhdistin haastattelun jälkeen omiini.

Tyypillisiä tutkimukseen valittuja ryhmiä olivat esimerkiksi erilaiset yhdistykset, julkiset yhteisöt, kerhot tai tietyn harrastuksen ympärille syntyneet ryhmät (ks. liite 3). Suurin osa toimi vapaaehtoisperiaatteella, joten tietynlaisen sosiologisen ansan voi nähdä pelkkien ”sosiaalisten” yksilöjen valikoitumisena aineistoon (vrt. Valtonen 2005, 229–230). Toisaalta tätä vääristymää pyrittiin korjaamaan valitsemalla mukaan ryhmiä, joiden osallistumisesta jokin muu, yleensä ylempi taho päätti ja joka järjestettiin heidän kauttaan osallistujien erityistä suostumusta erikseen tiedustelematta.

Tällaisia olivat esimerkiksi koululuokat, vanhainkotien harrastusryhmät ja työttömien uudelleen koulutuskeskukset. Haastattelut järjestettiin poikkeuksetta samassa paikassa jossa ryhmä muutenkin tapasi; tällaisia tiloja olivat erilaiset kerhohuoneet, koulut tai muut oppilaitoksen tai yhdistyksen tilat, erikseen varatut ravintolatilat, joissakin tapauksissa jopa yksittäisen ryhmän jäsenen koti.

Haastateltavat ryhmät valikoitiin siten, että ne kattaisivat mahdollisimman monipuolisen ruotsinkielisen väestöprofiilin niin iän, sukupuolen, asuinpaikan kuin sosioekonomisen aseman osalta (ks. liite 3). Kahdestakymmenestäkuudesta fokusryhmähaastattelusta 3 oli naisryhmiä, 6 miesryhmiä ja 17 erilaisia sekaryhmiä; 3 käsitti nuoria, 5 keski-ikäisiä, 5 vanhuk-sia ja 12 hyvin laajan skaalan eri-ikäisiä; 11 ryhmää haastateltiin pääkaupunkiseudulla, 11 muussa suuremmassa kaupungissa sekä 4 pienellä paikkakunnalla tai maaseudulla. Alueellisesti ryhmät pyrittiin valikoimaan niin, että koko ruotsinkielinen alue tulisi mahdollisimman hyvin edustetuksi.

Aineistonkeruun haasteet

Rekrytointiprosessia leimasi pitkälti se, että tavoitteena oli saada mukaan ”kaikenlaisia” ruotsinkielisiä ryhmiä. Mukaan valikoitiin vielä tutkimuksen kuluessakin sellaisia kiinnostavia ryhmiä, jotka aineistossa olivat aliedustettuina. Ryhmien lopullinen kokoonpano oli aina yllätys; esimerkiksi harrastusryhmien tarkkaa ikä- ja sukupuolirakennetta oli hyvin vaikea tiedustella tai edes arvailla etukäteen, ellei ryhmä sitten perustunut kokonaan sen ympärille (esimerkiksi senioriryhmien tai naisjärjestöjen tapauksessa). Tämän takia juuri nuorempia, 20–30-vuotiaita, valikoitui lopulta aineistooni suhteellisen vähän; pääpaino on keski-ikäen ylittäneissä ikäryhmissä. Toisaalta tämä painottaa aineistoani maun ja elämäntyylin suhteen, jos ajatellaan esimerkiksi Lahiren (2004, 202) väitettä siitä, että nuorten elämäntyyliin ja kulttuurin kulutukseen liittyvät valinnat ovat vielä ”dissonantteja” eli epäkoherentteja ja että ne iän kasvaessa stabilisoituvat.

Aineistonkeruuseen liittyi myös muita tyypillisiä kvalitatiivisen tutkimuksen haasteita. Kenties silmiinpistävin ongelma oli se, että rekrytoituissa ryhmissä – vaikka ne profiloituivat ruotsinkielisiksi ja vaikka rekrytoitaessa oli erityisesti korostettu että kyse oli suomenruotsalaisia koskevasta tutkimuksesta – oli usein mukana täysin suomenkielisiä henkilöitä. Toisinaan suomenkieliset selittelivät mukana oloaan esimerkiksi kielitaidon kartuttamisella tai sosiaalisella integroitumisella (useassa tapauksessa puolisoinen oli ruotsinkielinen), joskus he eivät maininneet erilaista kielitaidostaan mitenkään, ellei se tullut esiin itse haastattelun yhteydessä. Eräässä tapauksessa eräs ryhmän jäsenistä istui vaiti läpi haastattelun, ja vasta haastattelun jälkeen taustatietolomakkeen tiedot paljastivat hänet suomenkieliseksi.

Kaiken kaikkiaan suomenkielisten läsnäolo kuitenkin vahvasti vaikutelmaani siitä, että ruotsinkielisyys ei ole ehdoton tai muita identiteettejä poisulkeva ominaisuus; päinvastoin kielistatukset saattavat olla päällekkäisiä ja aktualisoitua erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa.

Toinen haastatteluja toisinaan vaikeuttanut seikka oli se, että haastateltavien ryhmien puhevalmiudet olivat hyvin erilaisia. Toisten oli hyvin helppoa ja vaivatonta puhua ryhmätilanteessa kulttuurista, toisille jo pelkkä pitkään kestänyt paikallaan istuminen tuotti vaivaa – mikä usein konkretisoitui nauhalla epämääräisenä kuiskutteluna, keskustelun harhautumisena tai jakautumisena. Tästä oli analyysin kannalta hyötyäkin (vrt. kolmas osa-artikkeli); Elizabeth Silva ja David Wright (Silva & Wright 2005) kuvaavat tähän liittyen ”fokusoidun puheen” taitoa joka heidän mukaansa korostuu ryhmätilanteissa ja joka kertoo haastateltavien kulttuurisesta pääomasta enemmän kuin se mitä he oikeastaan sanovat. Toisinaan ryhmät olivat valmistautuneet etukäteen huolellisesti haastatteluun ja odottelivat haastattelijaa etuajassa, joskus taas kaikki ryhmän jäsenet eivät edes tienneet etukäteen haastattelusta ja yllättyivät tai ärsyyntyivät, kun tutkija saapui viikoittaiseen ryhmäkokoukseen. Kukaan ei kuitenkaan kieltäytynyt haastattelusta tai jättänyt taustatietolomaketta täyttämättä.

On syytä todeta myös, että muutama haastattelu epäonnistui. Puhe talentui liian hiljaa, joku haastateltavista kompastui nauhurin johtoon niin että tallenne tuhoutui, haastattelupaikkana toimivan kerhohuoneen naapurissa alkoi torvisoittokunnan kenraaliharjoitus tai osa haastateltavista joutui lähtemään ja hajautti samalla keskustelun. Ryhmähaastattelut ovat minkä tahansa haastattelututkimuksen tapaan eläviä tilanteita, joiden kulkua ei voi ennakoita. ”Epäonnistunut” haastattelukin voi kuitenkin tuottaa kiinnostavaa materiaalia; esimerkiksi taustatietolomakkeet ja hyvät kenttämuistiinpanot toimivat tällöin analyysin tukena.

Tässä yhteydessä on syytä pohtia myös sitä, millainen haastatteluaineisto tutkijalle ja sitä kautta tutkimuksen lukijoille lopulta päätyy ja miksi; litteroinnista on kirjoitettu hyvin vähän (vrt. Kvale 1996, 166; 2007, 92), eikä ole ollenkaan samantekevää, miten ja millä periaatteella elävät ja usein fragmentaariset keskustelut on pelkistetty tekstin muotoon. Kvalen mukaan litteroinnissa onkin kyse eräänlaisista käänöksistä; ne ovat ”köyhtyneitä, kontekstistaan irrotettuja haastattelukeskustelujen tulkintoja” (Kvale 2007, 93).

Omaa tutkimusaineistoani litteroitiin ja myöhemmin raportoitiin tarkoituksena vangita aineiston kahtalainen luonne. Ensinnäkin halusin faktista tietoa siitä mistä kulttuurituotteista pidettiin, mitä inhottiin, mitä ylipäänsä tunnettiin ja niin edelleen – tässä hengessä nauhoja oli usein kuunneltava uudelleen, jotta esimerkiksi kulttuurituotteiden nimet saisivat varmasti oikean kirjoitusasun. Toisaalta tärkeää oli keskustelun dynamiikka, se puhuttiinko ryhmissä päälle vai hitaasti vuorotellen, syntyikö tietyistä aiheista paljon keskustelua vai vaiettiinkö ne kuoliaaksi. Ensisijaisena peri-

aatteena oli litteroida kaikki tutkimusasetelman kannalta merkittävä; toisin sanoen jokainen puheenvuoro, merkitykselliset (esimerkiksi hyvin pitkät) tauot, tärkeät päällepuhumiset, keskeytykset ja dominointi sekä myöntely ja kieltely, joiden suhteen puhujaa tai puhujia oli usein käytännössä mahdollonta erottaa toisistaan. Puheenvuorojen äänensävyt lisättiin sulkuihin puheenvuoron perään, jos ne olivat erotettavissa nauhalta ja jos ne vaikuttivat kiinnostavilta aineiston kannalta. Myös ilmeet tai eleet merkittiin litterointiin, jos ne litteroitaessa olivat muistissa. On sanomattakin selvää, että tällainen menettelytapa erottelee ja luokittelee jo sinällään; tutkija tietää mikä on hänen kannaltaan ”kiinnostavaa” tai ”merkityksellistä” ja litteroi aineistoa sen mukaan. Kuten Tim Rapley (Rapley 2007) on todennut, litterointi on eräänlainen analyysin ensiaskel.

Analysista

Kvale varoittaa tutkijoita esimerkillään ”tuhannen sivun kysymyksestä” (Kvale 1996). Hän viittaa opiskelijoihin, jotka keräävät tarmokkaana suuren aineiston ja alkavat vasta sitten pohtia, kuinka koko tuhatsivuinen materiaali tulisi analysoida. Tässäkin tutkimuksessa oli kyse verraten laajasta aineistosta; litteroituja liuskoja ei kertynyt tuhatta, useita satoja kuitenkin. Siksi ainainen ”analyysin ongelma” koskettaa tätäkin tutkimusta: miten analysoida systemaattisesti melko laajaa ryhmähaastatteluaineistoa, jonka haastattelut ovat keskenään hyvin erilaisia jopa haastattelurungoiltaan (vrt. liite 1; haastattelurungon seitsemästä kulttuurialueesta valittiin vain kaksi kutakin ryhmää varten)? Ryhmien erilaiset puhevalmiudet haajuttivat aineistoa entisestään.

Lisähaasteen tilanteeseen tuo se, että kyseessä on artikkeliväitöskirja, jonka tavoitteena on tavoittaa erilaisia näkökulmia tutkimuskysymykseen ja valottaa sitä eri suunnista. Kussakin osa-artikkelissa on käytetty erilaisia analyysimenetelmiä, joita kuvataan tarkemmin itse artikkeleissa. Ainoastaan ensimmäinen osa-artikkeli ei analysoi tutkimusaineistoa; se esittelee ryhmähaastattelua ja sen avulla kerätyn aineiston vahvuuksia ja ongelmia. Toisessa osa-artikkelissa aineisto koodattiin niin, että kaikki puheenvuorot jaettiin toteamiin ja reaktioihin: analyysi perustui niiden esiintymiseen kieliryhmittäin. Kolmatta ja neljättä artikkelia varten haastatteluja koodattiin Atlas.ti-ohjelmalla: kolmannessa osa-artikkelissa vertailen ryhmien puhetta hyväksi tai huonoiksi arvioiduista kulttuurituotteista sekä suomenruotsalaisuuteen liittyviä asenteita, neljännessä osa-artikkelissa analyysin tärkein työväline taas oli ryhmien ensimmäinen reaktio sen jälkeen, kun heiltä oli kysytty hyvän maun määritelmää. Viidennen artikkelin aineistona puolestaan on ainoastaan yksi ryhmähaastattelu, joten analyysimme pohjautui haastattelun huolelliseen lähilukuun ja tulkintaan.

Analyysissa korostui ennen kaikkea aineiston itsensä luonne; aluksi ruotsinkieliset ryhmähaastattelut olivat keskeinen keino saada tietoa ruotsinkielisten kulttuurin kulutuksesta kyselytutkimusta varten ja vasta sen jälkeen oma tutkimuskohteensa. Kaiken kaikkiaan analyysimenetelmäni leimaa ajatus ”bricolagesta” (mm. Kincheloe 2001; Kvale 2007, 115): ”bricolagea” eli askartelua tai nikkarointia harrastava tutkija tiedostaa tiedon kontekstuaalisuuden ja oman asemansa sen tuottajana. Siksi hänen oma sosiaalinen positionsa suhteessa aiheeseen ja tutkittaviin on aina elimellinen osa itse tutkimusta. Tällainen analyysin moniäänisyys sopii jossain mielessä itse aineistoonkin, joka on varsin kirjaimellisesti moniääninen sekä yksittäisten ryhmien että koko aineiston mielessä.

Haastattelijan roolista

Kielivähemmistöä koskevan aiheensa takia useimpia tämän tutkimuksen ryhmähaastatteluja leimasi omalaatuinen asetelma tutkijan ja tutkittavien välillä. Haastattelemani ryhmät olivat lähes poikkeuksetta erittäin kiinnostuneita siitä, miksi juuri heidät kaikista mahdollisista ruotsinkielisistä oli valittu tutkimukseen, miksi he olivat kiinnostavia ja miksi tutkija saapui tallentamaan juuri heidän mielipiteitään nauhalle. Suomenruotsalaisia koskevan aiheensa takia (suomenruotsalaista ja kysyttäessä sellaiseksi esittäytävää) tutkijaa pidettiin yleensä tilanteesta ja ryhmästä riippuen ”yhtenä meistä”; useimmat ryhmät korostivat joko ennen haastattelua tai sen jälkeen, että tutkimusaihe on tärkeä ja että ”meidän äänemme” on tärkeää saada kuuluville.

Toisaalta tutkijapositio rajasi tutkijan ja tutkittavan ryhmän erilleen, mihin ryhmät suhtautuivat hyvin erilaisin strategioin. Osalle ryhmistä nuori tutkijanainen oli outo ja jopa epäuskottava ilmiö, johon suhtauduttiin toisinaan alentuvasti (vrt. viides osa-artikkeli). Keskeistä kuitenkin on, että ”haastateltavien sanomisia ei kerätä – ne tuotetaan yhdessä haastattelijan kanssa” (Kvale 1996, 183): yksikään ryhmä ei suhtautunut tutkijaan tai tutkimukseen välinpitämättömästi, vaan haastattelut olivat monessa mielessä reaktioita siihen että juuri tämä (”ruotsinkielinen”, ”nuori”, jne.) tutkija haastatteli juuri tätä (”ikäntynyttä”, ”kaupunkilaiskeskiluokan”, jne.) ryhmää. Osa-artikkeleissa pohditaan tarkemmin näitä rooliristiriitoja.

Haastattelijan ja haastateltavien suhteesta on kirjoitettu paljon, ja ryhmähaastattelun tapauksessa kysymys on erityisen kiinnostava. Corrine Glesnen mukaan haastattelijaksi omaksuu tutkimusprosessin kuluessa helposti ainakin ”riistäjän”, ”uudistajan”, ”puolestapuhujan” ja ”ystävän” rooleja (Glesne 1998, 117). Tässä tutkimuksessa käytiin varmasti läpi kaikki mainitut roolit; haastattelu toisaalta vei ryhmän aikaa ilman että haastateltavat saivat mitään vastapalvelukseksi, toisaalta se saattoi innostaa heitä ajatte-

lemaan asioista uudella tavalla ja toivomaan että heidän asiaansa vietäisiin tutkimuksen kautta eteenpäin. Toisaalta moni taas pyrki olemaan äärimmäisen ystävällinen ja halusi päästä henkilökohtaisiin väleihin tutkijan kanssa; varsinkin pienillä paikkakunnilla oli yleistä, että jokin ryhmän jäsenistä kyyditsi tutkijan omalla autollaan hotellille tai rautatieasemalle tai jäi pitkäksi aikaa juttelemaan henkilökohtaisista asioistaan. Jotkut haastateltavat taas ottivat jälkeensä yhteyttä kertoakseen jotakin sellaista mitä haastattelutilanteessa eivät olleet muistaneet tai halunneet kertoa. Erityisen mielellään useimmat ryhmät tarjosivat tutkijalle jonkinlaisen puolestapuhujan roolia: oli ryhmän sosioekonominen asema ja asuinpaikka mikä tahansa, tutkimuksen katsottiin yleisesti olevan ”hyvällä asialla”.

Eräs keskeinen ja koko tutkimuksen kannalta tärkeä ero haastateltujen ryhmien välillä oli se, kuinka halukkaita tai valmiita he olivat astumaan haastateltavien rooliin. Pitkälti kysymys oli varmasti siitä, kuinka tottuneita he olivat haastattelutilanteisiin ylipäänsä (vrt. Silva & Wright 2005) ja kuinka sujuvasti he pystyivät tuottamaan siihen sopivaa puhetta. Esimerkiksi Paul Atkinson ja David Silverman (Atkinson & Silverman 1997) kirjoittavat haastattelu-yhteiskunnasta (*interview society*): haastatteluista on tullut arkipäivää, ei ainoastaan tutkimuksessa vaan kaikkialla muuallakin; haastattelut nähdään keskeisenä keinona kurkistaa ihmisten arkielämään, ja ne toistuvat yhteiskunnassa erilaisina variaatioina (aina erilaisista tyytyväisyyskyselyistä puhelinhaastatteluihin ja TV-ohjelmiin) siten että ihmiset lopulta tottuvat niihin (ks. myös Fontana & Frey 2000, 698–699) ja alkavat pitää niitä rutiininomaisina (Atkinson & Silverman 1997).

Ruotsinkielinen Suomi ei ilmeisesti vielä ole läpeensä haastattelu-yhteiskunta, sillä siinä missä toisille ryhmille oli kunnia olla haastateltavana, toisille se oli raskas taakka; joko siksi että haastateltavilla oli kiire takaisin töihin tai perheen luo tai siksi, että mausta ja omista kulttuurisista valinnoista puhuminen oli vaikeaa. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (vrt. erityisesti viides osa-artikkeli) ryhmähaastattelutilanne oli kuitenkin lähes kaikille ryhmille uusi ja sellaisenaan erikoinen konteksti. Joskus relevantin vastaajan rooli on suorastaan opetettava tai pakotettava haastateltaville: haastateltavat eivät aina osaa antaa omille näkemyksilleen arvoa vaan epäroivät omassa tiedonantajan roolissaan. Myös tässä tutkimuksessa törmättiin usein samantyyppiseen tilanteeseen (vrt. erityisesti neljäs osa-artikkeli); varsinkin keskiluokkaiset ryhmät olivat toisinaan hyvin epävarmoja ja kysyivät haastattelun päätteeksi monta kertaa, olivatko he ”osanneet” vastata oikein ja oliko tutkija varmasti ”saanut sen mitä halusikin”.

Vaikka aineisto antaa tietoa ryhmien puhetoivoista tai jossain mielessä heidän arvotuksistaan, kyseessä ovat myös tilanteisiin valitut roolit sekä sosiaalisten tilanteiden vaatimat käyttäytymismallit (vrt. Hydén & Bülow 2003). Koska kyseessä on ryhmätilanne, fokusryhmän jäsenet haluavat paitsi esiintyä tietyssä roolissa haastattelijaa ajatellen, myös ja ennen kaikkea säilyttää tietyn sosiaalisen roolin toisten silmissä. Näin ”mitä tiedän”

kääntyy kysymykseksi siitä, mitä ”haluan tietää” tai ”mitä haluan paljastaa tietäväni”: ryhmähaastattelutilanne legitimoit jottkut puhetavat ja vaiantaa toiset (vrt. Silva & Wright 2005, 250), eikä ole lainkaan selvää että kaikki tutkimuskysymysten kannalta keskeinen tulisi kerrottua ryhmättilanteessa.

5.2 Fokusryhmähaastattelu kvalitatiivisena aineistonkeruun tapana

Edellä on kuvattu konkreettisen aineistonkeruun toteutumista ja haasteita; sitä, millaista tietoa fokusryhmähaastattelulla pyrittiin saamaan ja toisaalta sitä, millaiseksi käytännön aineistonkeruutilanteet lopulta muodostuivat. Millainen kvalitatiivisen aineistonkeruun tapa fokusryhmähaastattelu tämän tutkimuksen kontekstissa on, ja millaista tietoa sen avulla on mahdollista tavoitella? Käsittelen fokusryhmähaastattelua tässä melko suppeasti, sillä ensimmäinen osa-artikkeli koskee pitkälti samaa kysymystä.

Fokusryhmähaastattelujen määrittely on toistaiseksi sangen kirjavaa; tutkimuksen tavoitteet ja teoreettinen viitekehys määrittelee pitkälti esimerkiksi ryhmän koon ja muodostamisen periaatteet sekä haastattelutekniikan. Aineistonkeruutavasta käytetyt lukuisat eri nimet sekoittavat pakkaa entisestään. Englanniksi joukosta hyvin samantyyppisiä aineistonkeruun tapoja käytetään useimmiten nimityksiä ”group interview”, ”group discussion” sekä erityisesti ”focus group”. Suomeksi ”fokusryhmähaastattelu” lisäksi näkee puhuttavan ”ryhmäkeskustelusta” (vrt. esim. Valtonen 2005) tai ”ryhmähaastattelusta” (esim. Sulkunen 1990). Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme taas ovat suomentaneet ”focus group interview” -termin täsmäryhmähaastatteluksi (Hirsjärvi & Hurme 2001, 62). Termit saavat käyttäjiensä mukaan erilaisia tulkintoja: sekä Anu Valtosen että Clive Boddyn mukaan ”ryhmäkeskustelu” on ”ryhmähaastattelu” avoimempi tilanne; ajatus ”keskustelusta” suo valtaa haastateltaville, ”haastattelussa” ihmiset taas ovat pikemminkin tutkijan vallan alaisia ”vastaajia” kuin ”keskustelijoita” (Boddy 2005; Valtonen 2005). Tässä tutkimuksessa käytän fokusryhmähaastattelu-termiä (ensimmäisessä osa-artikkelissa käytetään lehden toimituksen toiveesta lyhyempää muotoa ”ryhmähaastattelu”) ja viitataan sillä 3–11 hengen ryhmien tietystä teemassa pysyviin haastatteluihin, joissa haastattelija ohjaa keskustelun suuntaa mutta jossa ryhmän vuorovaikutukselle annetaan paljon tilaa.

Silvan ja Wrightin ajatus fokusryhmähaastatteluissa aina esiin nousevasta fokusoidusta puhetaidosta viittaa yksinkertaisimmillaan siihen, että eriarvoisuus nousee (ryhmä)haastattelutilanteissa esiin jo kyvyssä puhua, siinä miten helppoa tai vastaavasti vaikeaa vastaajien on sopeutua muodolliseen haastattelutilanteeseen (Silva & Wright 2005). Vaikka fokusryhmiä pidetään helppona aineistonkeruumenetelmänä haastateltavien kannalta,

”mielipiteiden pätevästi ja fokusoidusti ilmaisemisen taito ei ole itsessään universaali vaan heijastaa olemassa olevia kokemuksia koulutuksesta ja ryhmäkeskusteluista, jotka Bourdieun termein liittyvät kulttuuriseen pääomaan” (Silva & Wright 2005, 244).

Tässäkin tutkimuksessa kävi ilmi, että ryhmillä oli hyvin erilaisia määriä fokusoitua puhetaitoa. Varsinkin vähän koulutetuissa ryhmissä kulttuurista puhuminen oli vaikeaa ja paikoin kiusallista, kun taas toiset, yleensä kaupunkilaiset ja korkeasti koulutetut ryhmät (ks. eräänlainen ääriesimerkki viidennessä osa-artikkelissa) pitivät itsestäänselvyytensä omaa kulttuurista osaamistaan ja ylipäänsä sitä, että tutkija tuli kysymään juuri heidän mielipiteitään. Kuten kolmannessa ja viidennessä osa-artikkelissa todetaan, ryhmien reaktiot haastattelijaan ja haastattelutilanteeseen kertoivat toisinaan enemmän kuin haastattelun sisältö. Tässä tutkimuksessa kävi erityisen hyvin selville, ”että ihmiset reagoivat hyvin erilaisilla tavoilla haastattelutilanteen keinotekoisuuteen” (Ollivier 2008, 127). Suomenruotsalaisuuteen liittyvät puhettavat ovat pitkälti kanonisoituja ja mytologisoituja, ja järjestetyssä ryhmätilanteessa tällaisten konventionaalisten puhetapojen voi olettaa tulevan varsin pelkistettyinä esille.

Ryhmätilanne epäilemättä korostaa Petersonin muotoilemaa ajatusta siitä, että ”haastateltavat perustavat vastauksensa hyvin pitkälti siihen, minkä he uskovat olevan normatiivisesti oikein” (Peterson 2005, 265): tässäkin tutkimuksessa aineisto muodostuu siitä, mitä ryhmät halusivat yliopistoinstituutiota edustavalla ”keskiluokkaiselle” tutkijalle kertoa. Ryhmästä riippuen haastattelijaa katsottiin joko ylös- tai alaspäin. Voidaankin todeta, että aineistonkeruumenetelmä sinänsä tuottaa aina tutkimustuloksia (vrt. Skeggs ym. 2008): kaikki haastattelut ovatkin jossain mielessä reaktioita haastateltavana olemiseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa tämä merkitsi esimerkiksi sitä, että useimmiten haastattelurunko (ks. liite 1) toimi pelkkänä summittaisena ajo-ohjeena; jotkut ryhmät ottivat aiheen omiin käsiinsä joko vaikenemalla, johdattamalla aihetta sivuraiteille tai kiinnittymällä johonkin aiheeseen niin tiukasti että eteenpäin siirtyminen kävi mahdottomaksi. Joissakin tapauksissa haastattelutilanteet olivat jollakin muulla tapaa hankalia, ja haastattelijan kysymykset tai ohjeet peittyivät puhettulvan alle. Toisaalta taas erityisesti keskistatusten ryhmät (ks. neljäs osa-artikkeli) halusivat niin korostetusti olla hyviä haastateltavia ja vastata kysymyksiin ”oikein”, että luontevaa keskustelua oli vaikea saada käyntiin.

Aineiston mahdollisuudet

Joissakin metodologisissa kirjoituksissa fokusryhmähaastattelut nähdään korostetun positiivisesti parhaana mahdollisena tapana tuottaa tietoa erilaisten ryhmien puhetavoista ja kulttuurisista arvojärjestelmistä, tapana

ylittää yksilöhaastattelujen hierarkkisuus ja pyrkii kohti demokraattisempaa tietoa. Fokusryhmän pitkää historiaa pelkkänä esitutkimuksena on kritisoitu (ks. esim. Johnson 1996): menetelmä on haluttu nähdä emansipoivana ”sosiologisena mielikuvituksena”, jonka avulla on mahdollisuus kurkistaa tutkittavien arkipäiväisiin puheavaruuksiin tai heidän jaettuun todellisuuteensa (vrt. Kitzinger 1994) ja tuottaa sellaista tietoa, jota olisi mahdotonta saavuttaa mitenkään muuten kuin ryhmädynamiikan myötä.

Tämä näkemys on liioitellun positiivinen: vaikka fokusryhmä antaa erilaisille sosiaalisille ryhmille tietystä mielessä ”äänen”, fokusryhmäaineistoa ei voi pitää sen autenttisempänä kuin mitään muutakaan tutkimustarkoitusta varten kerättyä aineistoa, vaikka se muistuttaakin usein muodoltaan arkisia keskusteluja. Siksi aineiston tuotannon olosuhteita ja kontekstia on pohdittava erikseen: miksi tämän tutkimuksen suomenruotsalaiset keskustelivat niin kuin keskustelivat? Tulkintani on, että suomenruotsalaisuuteen liittyvät kulttuurisesti korrekrit mutta usein jännitteiset puhettavat tulevat erityisen herkästi esille fokusryhmissä, jossa suomenruotsalainen tutkija haastattelee suomenruotsalaista ryhmää.

Monet fokusryhmähaastatteluiden näennäisistä ongelmista ovat itse asiassa lopullisen aineiston vahvuuksia: on analyysin kannalta kiinnostavaa, mistä liioitellaan, mikä jää mainitsematta ja mistä halutaan jälkeinpäin kertoa tutkijalle. Aineiston raportoinen kannalta tällaiset liukumatt litteoidun haastatteluaineiston ulkopuolelle ovat hankalia: esimerkiksi ryhmien reaktiot nauhurin esille ottamiseen ja käynnistämiseen jakoivat aineistoa enemmän kuin moni muu keskusteluissa esiin tullut seikka, ja silti sitä on vaikeaa välittää aineiston kuvauksessa. Fokusryhmähaastatteluaineisto on kaikkiaan sangen vaikeasti raportoitavaa, mutta juuri siksi aineiston tuotannon olosuhteita tulee pohtia läpi koko tutkimus- ja kirjoitusprosessin.

6. Väitöskirjan osa-artikkeleiden sisällöstä

Ensimmäinen väitöskirjani osa-artikkeli, ”Puhuva ryhmä. Ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalitieteellisessä tutkimusasetelmassa” on johdatus pääasialliseen aineistonkeruumenetelmääni, fokusryhmähaastatteluihin. Kyseessä on eräänlainen väitöskirjan menetelmällinen johdanto, joka kuvaa fokusryhmähaastatteluaineiston analyysin ongelmia, haasteita ja toisaalta sen mahdollisuuksia oman aineistoni esimerkkien valossa. Ensimmäisessä osa-artikkelissani en analysoi tai tulkitse aineistoa sisällöllisesti, vaan pyrin väitöstutkimuksen kokonaisuuden kannalta perustelemaan, miksi fokusryhmähaastattelu on valittu aineistonkeruumenetelmäksi suomenruotsalaisten kaltaista pientä mutta kulttuurisesti merkityksellistä ryhmää tutkittaessa.

Fokusryhmähaastatteluita on perinteisesti käytetty tutkimuksissa, joissa on tutkittu erilaisia pienoismaailmoja, alakulttuureita tai toisaalta intiimejä aiheita, joista puhumista ryhmäkontekstin on arveltu helpottavan. Samaan tapaan fokusryhmähaastattelututkimuksia on käytetty pienten, vaikeasti tavoitettavien ryhmien tutkimiseen, erityisesti jos ryhmällä on arveltu olevan pientä kokoaan suhteellisesti suurempi vaikutus esimerkiksi arvoihin tai asenteisiin (tyypillisinä esimerkkeinä esimerkiksi taiteilijat, seksuaalivähemmistöt tai erilaiset kulttuuriset vähemmistöt). Tutkimuksen kohteen eli suomenruotsalaisen väestönosan suhteen moni kriteereistä täyttyy: kielivähemmistö on kooltaan niin pieni että koko väestöön nähden edustavat lomakekyselyt eivät yleensä tavoita riittävän suurta joukkoa ruotsinkielisiä, jotta tilastollinen analyysi olisi mahdollista. Toisaalta suomenruotsalaisten kulttuurinen painoarvo on suhteessa kielivähemmistön kokoon sangen suuri.

Artikkeli toimii johdatuksena koko väitöskirjaan siinäkin mielessä, että Bourdieu pitää kielellistä pääomaa kulttuurisen pääoman alalajina (Bourdieu & Boltanski 1975, 16): kielellinen pääoma aktualisoituu konkreettisenä kielellisenä kompetenssina, joka viittaa kielen käyttötaitoon erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa, erityisesti erottelun tekijänä. Bourdieun mukaan ihmisten arkinen kielellinen vuorovaikutus muistuttaa taloudellista vaihtoa, jossa eri määrillä kielellistä pääomaa varustettujen puhujien välille syntyy kaupankäynnin kaltainen vaihtosuhde, joka on samalla hierarkkinen valta-asetelma (Bourdieu 1982, 64). Artikkelin keskeinen väite on, että ryhmätilanne korostaa tätä ilmiötä ja nostaa näkyvästi esille puheen hierarkiat; osallistujilla on keskenään erilainen kielellinen kompetenssi, ja tämän lisäksi ryhmä tuottaa jonkinlaisen yhteisen diskurssin vastauksena tai reaktion haastattelijan kysymyksiin. Silva ja Wright puhuvat tässä yhteydessä ja omien fokusryhmähaastattelujensa valossa ”fokusoidusta puheesta” (focussed talk): vain osa haastattelujen osallistujista pystyy tuottamaan kontekstiin soveliasta puhetta ja pysymään haastattelijan määrittämässä aiheessa tai on tottunut puhumaan ohjatuissa ryhmätilanteissa (Silva &

Wright 2005). Monille ryhmille pelkkä muodollinen puhetilanne on uusi ja vaikea; aiheessa ei pysytäkään, tai ääritapauksessa koko tutkimuksen konteksti kyseenalaistetaan tai sille nauretaan.

Artikkelissa käydään esimerkkien avulla läpi kolme teemaa: (1) kulttuurinen häpeä ja ylpeys, (2) fokusoitu puhetaito sekä (3) konsensuksen (mahdollinen) muodostuminen. Näiden avulla artikkelissa pyritään avaamaan sitä keskeistä oletusta, että fokusryhmähaastattelujen avulla voidaan tutkia erityisen tehokkaasti arvojen ja asenteiden muodostumista, mielihäpeiden muokkautumista ja kiistojen kohteita: sitä mitä kussakin ryhmässä tai sen sosiaalisessa kontekstissa pidetään itsestään selvänä, mitä hävetään tai pidetään arvokkaana, mistä kiistellään ja mistä ei puhuta.

Ensimmäinen artikkeli kiteytyy huomioon, jonka mukaan ryhmää voidaan analysoida ainoastaan ryhmänä; fokusryhmähaastatteluja kritisoidaan usein sekä niiden yksilölliset mielipiteet syrjäyttävästä ryhmäetoksesta että niiden huonosta yleistettävyydestä, mutta molemmat kritiikit vain vahvistavat fokusryhmäaineiston kontekstuaalisuuden tärkeyttä. Ryhmähaastattelutilanteet ovat uniikkeja ja sellaisenaan missään toistumattomia, mutta juuri siksi ne voivat auttaa tutkijaa ymmärtämään tiettyyn ilmiöön liittyvää puhetta. Fokusryhmähaastattelu muistuttaa muodoltaan mitä tahansa arkista keskustelua tutkittavien välillä, mutta koska nauhuri ja tutkija ovat läsnä, se edellyttää aina tiettyjen ilmiöiden selittämistä (tai toisaalta niiden häivyttämistä ja jonkin vaihtoehdoisen diskurssin korostamista). Artikkelin keskeinen johtopäätös on, että fokusryhmähaastattelu on hyvä keino päästä tutkittavien jaettuun, yhteiseen todellisuuteen siitä huolimatta että se väistämättä on hetkellinen ja fragmentaarinen.

Toisen, yhdessä Nina Kahman kanssa kirjoitetun osa-artikkelin, ”Defining legitimate taste in Finland: Does mother tongue matter?”, tarkoituksena on tarkastella suomen- ja ruotsinkielisten, muilta muuttujiltaan samantyyppisten ryhmien kulttuuriin ja elämäntyyliin liittyviä puhetapoja sekä vertailla niitä. Tavoitteena oli etsiä nimenomaan puhetapojen eroja, ei niinkään tarkastella varsinaisia kulttuurisia käytäntöjä. Artikkelin aineistoksi oli valittu kymmenen suomenkielistä ja kymmenen ruotsinkielistä fokusryhmähaastattelua tutkimusprojektin kaikesta fokusryhmähaastatteluaineistosta. Kymmenen ryhmän ”paletit” muodostettiin sillä periaatteella, että kieliryhmät olisivat taustamuuttujiltaan mahdollisimman samanlaisia. Suomen- ja ruotsinkieliset haastattelut tehtiin samalla tavalla ja samojen aihepiirien kautta, jotta aineiston vertailtavuus säilyisi mahdollisimman hyvänä.

Artikkelin lähtökohta oli, että suomenruotsalasiin liitetään yhä ajatus ”paremmasta” tai ”legitiimimmistä” kulttuurisesta mausta. Toisaalta heillä on Suomen kaltaisessa pienessä maassa erityisasema kulttuurisena ”toisena” ja mahdollisuus valita kulttuurituotteensa pitkälti ruotsinkielisen maailman sisältä ja toisaalta yhdistellä niitä suomenkielisiin oman kielitaitonsa mukaan. Lisäksi heidän elämänlaatunsa paremmuutta verrattuna

suomenkielisiin on hämmästely monissa tutkimuksissa (ks. myös kolmas osa-artikkeli), mikä vahvistaa entisestään käsitystä heidän suhteellisesti paremmasta asemastaan. Suomen kontekstissa ruotsinkieliset ovat kiinnostava vähemmistö siksikin, että Suomi on nähty distinktion kannalta mahdollisimman epähedelmällisenä maaperänä (Mäkelä 1985). Kuitenkin myös paljon puhuttu suomalainen yhtenäiskulttuuri on eräänlainen myytti, jonka esimerkiksi pelkkä ruotsinkielisten vahva läsnäolo kulttuurissamme rikkoo.

Artikkelin tapa analysoida fokusryhmähaastatteluaineistoa on seuraavanlainen: fokusryhmien puheenvuorot jaettiin (1) toteamiin (*statement*), esimerkiksi vastauksiin tai uusiin keskustelunavauksiin, ja (2) reaktioihin (*reaction*), jotka puolestaan jakaantuvat hyväksyviin reaktioihin, neutraaleihin reaktioihin sekä vastustaviin reaktioihin. Vaikka tämänkaltainen jako sulki pois monta keskustelun dynamiikkaan liittyvää näkökulmaa ja tulkinnan mahdollisuutta, se palveli artikkelin varsinaista tutkimuskysymystä: millä keinoin mahdollinen konsensus saavutetaan eri kieliryhmissä, ja mikä on niiden tapa rakentaa kulttuuria ja makua koskevaa ryhmäkeskustelua?

Siinä missä suomenkieliset fokusryhmämme olivat konsensushakuisia ja välttivät konflikteja ryhmän sisällä, ruotsinkielisten ryhmien keskustelun logiikka oli hyvin erilaista: edellisen puhujan kommentit käsitettiin usein haasteina tarttua omaan, kenties erilaiseen näkemykseen, ja vallitsevana olivat erilaiset reaktiot paljon useammin kuin pelkät toteamukset – joista suomenkieliset fokusryhmähaastattelut pitkälti koostuivat. Sekä korkeiden että matalien statusten ryhmät kiistelivät toistuvasti tai ainakin esittivät keskenään ristiriitaisia kommentteja kulttuuriin ja makuun liittyen. Myös eriasteista provosointia esiintyi. Ruotsinkieliset ryhmät olivat suomenkielisiin verrattuna ilmaisukykyisempiä ja viihtyivät paljon paremmin muodollisissa ryhmäkeskustelutilanteissa.

Kieliryhmien väliltä löytyi siis selvä puhetapojen ero, mutta kuten neljännestä osa-artikkelista käy ilmi, erilaisten ruotsinkielisten ryhmien välillä on myös huomattavia sisäisiä eroja. Emme myöskään voi väittää, että eri kieliryhmien ”maussa” tai konkreettisissa kulttuurisissa käytännöissä olisi suuria eroja; suurin erottava tekijä on se, että ruotsinkielisten puhettavat olivat ryhmätilanteissa avoimempia ja rohkeampia, suomenkielisten konsensus- ja keskihakuisempia. Päädyimme artikkelin loppuksi esittämään, että fokusryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä kenties suosii ruotsinkielisiä ryhmiä suomenkielisten ryhmien eduksi; suomenkielisten ryhmien kulttuurinen eronteko ei kenties tule esille yhtä helposti ryhmätilanteissa tuotetussa puheessa kuin ruotsinkielisten.

Kolmannessa osa-artikkelissa ”Bättre folk, bättre smak? Suomenruotsalainen itseidentifikaatio haastatteluaineiston valossa” keskitytään fokusryhmähaastattelujen toiseen, suomenruotsalaista identiteettiä koskevaan osioon ja valotetaan haastattelujen tuottamaa puhetta suomenruotsalaisesta elämästä ja kieli-identiteetistä. Artikkelin tarkoituksena on avata suomen-

ruotsalaisia koskevia stereotyyppioita ja selvittää, kuinka suomenruotsalaiset itse suhtautuvat myyttiin kielivähemmistön ”paremmuudesta”. Artikkelin tutkimuskysymys on, voidaanko suomenruotsalaisten kaltaisesta väestöryhmästä löytää yhtenäistä elämäntyyli- tai makuprofilia; jos maut ja kulttuuriin ja elämäntyyliin liittyvät valinnat ovat muuttumassa yksilöllisemmiksi tai eroavat yhteiskuntaluokittain, yhdistääkö suomenruotsalaisia mikään muu kuin yhteinen kieli?

Kirjallisuutta ja musiikkia koskevien esimerkkien avulla osoitetaan ensin, ettei suomenruotsalaisuus sinänsä takaa parempaa tai legitimiimpää makua, päinvastoin hajontaa esiintyy paljonkin ryhmän sosioekonomisesta profilista riippuen. Suomenruotsalaisuutta koskevan osion perusteella taas pyritään etsimään kiinnikkeitä mahdolliseen suomenruotsalaiseen elämäntyyliin. Ensimmäinen käsitelty teema liittyy itse kieleen: suhtautuminen kielikysymykseen ja kaksikielisyyteen on keskeinen ryhmien jakaja. Hyvin koulutetut, korkeatuloiset ja kaupunkilaiset ryhmät etäännyivät kielikysymyksestä kokonaan. Suuri keskistatusten ryhmä taas korosti asemaansa ”kahden kulttuurin välissä” ja esitti, että ruotsia oli tärkeää puhua ja sen asemaa puolustaa mutta että suomea oli ehdottomasti hallittava, sillä kahden kielen osaaminen oli paitsi ”rikkaus” myös tietty suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen merkki. Maaseudun suomenruotsalaiset, tyypillisesti työläistäustaiset ryhmät, taas pitivät ruotsia niin itsestään selvänä käyttökielenä, että suomea ei ”tarvinnut” osata; suomenruotsalaisuus oli liian ilmeinen identiteetti pohdittavaksi. Suhtautuminen kieleen oli siis vahvasti sidoksissa sekä statukseen että asuinpaikkaan (jotka useimmiten korreloivat muutenkin keskenään sekä tutkimusaineistossa että todellisuudessa). Toinen teema koskee ”bättre folk” -stereotyyppiä: jos kielikysymys siis jakaakin erilaisia suomenruotsalaisia, stereotyyppiaan suhtaudutaan samalla tavalla sekä maalaistaustaisissa matalan statuksen ryhmässä että kaupunkilaisten yritysjohtajien ryhmässä. Lähes kaikki haluavat ainakin haastattelutilanteessa korostaa, että ”paremmuuden” leima on vanhentunut, väärä ja joissain tapauksissa jopa kiusallinen.

Artikkelin mukaan suomenruotsalaiselle identiteetille ei siis löydy pelkästään kieleen sitoutuvaa kiinnikettä. Sekä sosioekonomisesti, kulttuurisesti että maantieteellisesti hajanaisella kielivähemmistöllä on vain vähän yhteistä solidaarisuutta, ja suomenruotsalaisuuteen sitoutuva identiteetti koetaan usein kokonaan vieraaksi tai joskus kiusalliseksi. Suomenruotsalainen identiteetti näyttäytyy aineistossa niin löyhänä ja kielellinen status niin usein suomenkieliseen sekoittuneelta, että suomenruotsalaisuuden tilastoimisen kriteerejä olisi pohdittava uudelleen.

Artikkelin johtopäätös on, että arkiymmärryksen ja jossain määrin myös tutkimuksen kuvaa suomenruotsalaisista hallitsee yhä pääkaupunkiseudun varakas ja koulutettu suomenruotsalainen, joka on sinänsä todellinen hahmo mutta joka ei kuvaa koko suomenruotsalaisuuden kirjoa. Suomenruotsalaisuuteen liitettävä ”paremmuuden” leima on niin kestävä juuri siksi,

että esimerkiksi mediassa ja mainoksissa toistuu aina sama stereotyyppinen kuva suomenruotsalaisuudesta; kulttuurisen hierarkian toimiminen lepää siihen uskomisen varassa, kuten Bourdieukin korostaa (ks. esim. Bourdieu 1977). Samalla tavalla pelkkä käytetty kieli ei luo suomenruotsalaista identiteettiä, joka on monessa mielessä ulkoa päin tuleva, myyttien ja stereotyyppien kyllästämä kategoria.

Neljäs osa-artikkeli ”Matters of taste? Conceptions of good and bad taste in focus groups with Swedish-speaking Finns” tarkastelee kahdenkymmenen fokusryhmähaastattelun pohjalta sitä, kuinka erilaiset ryhmät reagoivat kysymykseen hyvästä ja huonosta mausta. Makua koskeva kysymys synnytti usein enemmän keskustelua kuin kokonainen kulttuurialue. Väitöskirjan kokonaisuutta ajatellen osa-artikkelin on tarkoitus olla ruotsinkielisten sisäinen vertailu sekä vastinpari tai kriittinen alaluku toiselle osa-artikkelille, joka vertaili kymmentä suomenkielistä ryhmää kymmeneen ruotsinkieliseen mutta käsitteli kieliryhmiä yksikköinä. Artikkelissa pohditaan, miten erilaiset suomenruotsalaiset ryhmät puhuvat mausta puolistrukturoidussa ryhmätilanteessa ja miksi ne reagoivat niin erilaisin tavoin kysymykseen ylipäänsä – ja pyritään sitä kautta löytämään niiden väliltä sosiaalisen erottautumisen merkkejä.

Aineistona käytetyt kaksikymmentä fokusryhmähaastattelua jaettiin taustatietolomakkeiden perusteella korkean, keski- ja matalan statuksen ryhmiin. Ryhmien jäsenet ovat hiukan vanhempia kuin koko aineistossa keskimäärin; tätä perustelee esimerkiksi Lahiren (2004) ajatus siitä, että maku ”stabilisoituu” iän ja sosioekonomisen aseman tasaantumisen myötä. Lähtökohtana on se, että kulttuuria ja makua on tutkittu Bourdieun teoriaperinteessä paljon, mutta makua sellaisenaan on harvoin eritelty irrallaan kulttuurin kontekstista. Nykyinen kulttuurinsosiologinen keskustelu pitkälti katsoo, että kasvavan yksilöllistymisen ajalla klassiset kulttuuriset hierarkiat ovat liikkeessä ja korvautuvat jatkuvasti uusilla legitimiisyyksillä; suomenruotsalaiset, tuo arkiymmärryksessä yhä ”legitiimin maun” stereotyyppiä nauttiva vähemmistö, ovat kiinnostava tutkimuskohde juuri tässä mielessä; jos ryhmä kaikesta huolimatta on heterogeeninen, millaisia erotteluja eri ryhmät tekevät ja millaisia eroja niiden välille kulttuurisessa mielessä syntyy?

Artikkelista käy ilmi, että ryhmät päätyvät puhumaan hyvin eri tavoin kulloinkin käsillä olevasta aiheesta, tässä tapauksessa hyvästä ja huonosta mausta; toiset diskurssit hiljennetään, toisia kannustetaan, ja haastattelut ovat lopulta pitkälti kertomus siitä, mistä kukin ryhmä katsoo soveliaaksi keskustella. Artikkelissa käydään läpi kysymystä mausta kolmen eri statusryhmän diskursseissa. Ylimmissä statusryhmissä vallitsi makukysymyksen jälkeen ensin tyyppillisesti hiljaisuus, jonka jälkeen joku keskustelijoista päätyi toteamaan, kuinka vaikea kysymys oli ollut. Alun hiljaisuuden jälkeen keskustelu kuitenkin poikkeuksetta vilkastui, ja hyvän ja huonon maun määritelmiä tarjottiin arkailematta. Keskistatusten ryhmissä makukysymys

otettiin vastaan joukolla tarkentavia lisäkysymyksiä. Keskustelijat tuntuivat haluavan varmistaa vastaavansa ”oikein”. Lukuisista tarkennuksistaan huolimatta useat ryhmät eivät onnistuneet synnyttämään keskustelua tai edes mainitsemaan konkreettisia esimerkkejä hyvästä tai huonosta mausta; haastatteluja leimasi pitkälti konsensus siitä, että ”kaikilla on yhtä hyvä maku” ja että kukaan ei voi kritisoida toisten makua. Tietty vakavuus leimasi lähes kaikkia keskiryhmien haastatteluja. Alimpien statusten ryhmissä ensimmäinen reaktio oli yleensä kiinnostava yhdistelmä edellisistä. Kaikki ryhmät joko vaipuivat kiusalliseen hiljaisuuteen tai räjähtivät nauruun: molemmat reaktiot kyseenalaistavat muodollisen haastattelutilanteen kehukset kokonaan ja tekevät sen jossakin mielessä jopa naurunalaiseksi. Makukeskustelu siirtyi nopeasti huonoon makuun, josta tyypillisinä esimerkkeinä mainittiin urbaaneja (nuoriso)kulttuurin tuotteita. Koko keskustelu kuitenkin koostui pitkälti esimerkkien listasta; mausta tai makuasioista sinänsä ei osattu keskustella (erotuksena kahdesta ylemmästä statusryhmästä, jotka molemmat keskustelivat tai jopa väittelivät mausta).

Artikkelin johtopäätös on, että vaikka esteettiset määritelmät näyttävät puuttuvan useimmista makumääritelmistä, ne ovat tiettyssä mielessä läpeensä esteettisiä; ne liittyvät aina siihen, miltä ”juuri minä haluan elämäntyyliini näyttävän” muiden, kulttuurisesti merkittävien toisten silmissä. Tämä taas palautuu ajatukseen luokan uusintamisesta makuhierarkioiden kautta. Vaikka yhteiskuntaluokat eivät nousseet puheenaiheeksi haastatteluissa, eri ryhmien tavat puhua mausta ovat selvästi kytköksissä luokkaeroihin. Koko väitöskirjan kontekstissa osa-artikkeli osoittaa, että suhteellisen pienen suomenruotsalaisen kielivähemmistön piirissä on merkittäviä makuun ja elämäntyyliin liittyviä eroja, jotka puolestaan selittyvät status- ja luokkaeroilla.

Viides ja viimeinen, yhdessä Keijo Rahkosen kanssa kirjoitettu osa-artikkeli on kuin vastaukseksi edelliselle artikkelille nimeltään ”It is not a Matter of Taste...’ Cultural Capital and Taste among the Swedish-speaking Upper Class in Finland”. Käytämme poikkeuksellisesti aineistonamme vain yhtä ruotsinkielisistä fokusryhmähaastatteluista pureutuaksemme pääkaupunkiseudun suomenruotsalaisen yläluokan tai ylempään keskiluokan makuun ja elämäntyyliin, juuri siihen stereotyyppiseen ”bättre folksin”, jonka perusteella arkiymmärryksen kuva suomenruotsalaisuudesta on pitkälti rakentunut. Artikkeliiin valitun haastattelun teemoina olivat maun ja suomenruotsalaisuuden lisäksi kirjallisuus ja taide, joten argumentaatio perustuu tässä artikkelissa pelkästään niistä käydyn keskustelun varaan.

Vaikka puhummekin ruotsinkielisestä ”eliitistä”, osa-artikkelin aineistoksi valitun haastattelun osanottajia on vaikeaa sijoittaa yksiselitteisesti tiettyyn sosiaaliseen ryhmään. Kyseessä oli kuuden hengen naisryhmä, joka tunsu toisensa vuosien takaa; neljä naisista oli vapaita taiteilijoita, yksi työskenteli museoalalla ja yksi liike-elämässä. Osa kuului vanhoihin suomenruotsalaisiin sukuihin joko itse tai avioliittojensa kautta. Vain yhden ryh-

män käyttö vastaa ajatusta siitä, että fokusryhmähaastatteluaineiston kautta ei tavoitella edustavuutta tai pyritä vertailuasetelmaan, vaan voidaan saada kiinnostava näköalapaikka tietyn, tässä tapauksessa vaikeasti tavoitettavan ja hyvin eksklusiivisen ryhmän puhetapoihin. Vaikka suomenruotsalaiset ovat läpi historiansa olleet jokseenkin heterogeeninen tai jopa hajanainen ryhmä, tietty yläluokkainen fraktio on ollut tärkeä osa sitä (vrt. Roos & Roos 1984).

Ryhmä korosti yhteen ääneen, että hyvä maku ja estetiikka olivat heille keskeinen elämänalue, hyvän maun tavoittelu ja toteuttaminen jopa eräänlainen elämäntehtävä. Hyvän maun käsityksiä leimasivat Bourdieultä tutut vanhan yläluokkaisen maun määreet kuten harmonisuus ja klassisuus. Maun muodostamiselle annettiin suuri painoarvo, joka tarkemman katsannon perusteella oli korostetun materiaallinen: kaikkein keskeisimpiä esimerkkejä sen alueista olivat kodin sisustus ja vaatteet. Tämä havainto taas korostaa läpi aineiston kulkevaa puhetapaa ryhmän keskustelijoista perheen kulttuurisina johtohahmoina; ryhmä tähdensi lastensa asemaa kulttuurisen pääoman ylläpitäjinä ja uusintajina (esimerkiksi perheen museokäyntien tai eliittikoulujen klassisen vaatemuodin kautta).

Myös keskustelu huonosta mausta alkoi perheestä: lapset ja miehet nähtiin harmonisen, siistin kodin esteettisinä uhkina ja potentiaalisen kaaoksen aiheuttajina. Makukeskustelu sai kuitenkin myös moralistisia äänenpainoja, joista kaikkein konkreettisin oli ”tavallisen” maun avoin halveksunta. Koko keskustelun tasolla kiinnostavin havainto on se, että ryhmällä ei (verrattuna muuhun aineistoon, ks. esim. neljäs osa-artikkeli) ollut minkäänlaisia vaikeuksia puhua hyvästä ja huonosta mausta saati määritellä sitä; päinvastoin se katsoi oikeudekseen ja jopa velvollisuudekseen määritellä sitä jatkuvasti. Tässä mielessä ryhmämme edustaa Bethany Brysonin versiota valikoivasta omnivorista tai kaikkiruokaisesta mausta (Bryson 1996); monia kulttuurituotteita tunnetaan ja niistä pidetään, mutta matalien statusryhmien makuja ja elämäntyyliä inhotaan ja halveksitaan.

Kysymys sosiaalisesta pääomasta on erityisen kiinnostava yläluokkaisen suomenruotsalaisryhmän tapauksessa. Tuloksemme tukevat ainakin jossain määrin teesiä suomenruotsalaisten sosiaalisuudesta ja tiukemmista yhteisöllisistä siteistä, sillä ryhmä korosti perheidensä ja avioliittojensa kautta solmittuja tiukkoja yhteisöjä ja verkostoja. Toisaalta yhteisöllisyys ei ryhmän näkökulmasta koskenut koko kielivähemmistöä, ainoastaan sen sosioekonomisesti ja paikallisesti eriytynyttä ryhmää (haastateltavat korostivat esimerkiksi oman kaupunginosansa ja lastensa koulujen ympärille syntyneiden siteiden tärkeyttä) joka ei koe juurikaan solidaarisuutta muiden suomenruotsalaisten kanssa. Tässä suhteessa distinktiota tehdään moneen suuntaan, ja ryhmän makupuhe oli eksklusiivisempaa kuin missään muussa tutkimukseen haastatellussa ryhmässä.

Toinen keskeinen tutkimustulomme on se, että artikkelin aineistoksi valittu ryhmä puhuu kulttuurista ja varsinkin mausta poikkeuksellisen avoi-

mesti. Ryhmä ei ilmennä esimerkiksi Jean-Pascal Daloz'n kuvailemaa pohjoismaisen eliitin "tietoista vaatimattomuutta" (Daloz 2007; 2009) tai brittietiittien yksilöhaastattelussa esiin tulleita (Warde & Bennett 2008) hillitympiä äänenpainoja. Toisaalta on mahdollista, että ryhmätilanne tuotti poleemisempia äänensävyjä kuin mitä yksilöhaastattelussa olisi tullut esiin. Ryhmän jäsenet eivät myöskään provosoineet toisiaan toisin kuin moni muu tutkimusaineiston ryhmä; ylimpien statusryhmien puhetaivoissa piilee selvä keskinäisen sosiaalisen pääoman säilyttämistä turvaava varovaisuus, joka toisaalta ilmenee ulkopuolisten ryhmien voimakkaana kritiikkinä ja niistä erottautumisena. Kenties kiinnostavinta onkin ryhmän avoimen arrogantti puhe mausta, jollaista ei yleensä tapaa ja joka ei sovi julkisuudessa suomenruotsalaisista vallitsevaan suvaitsevaiseen kuvaan.

7. Tulokset

Tämän tutkimuksen keskeinen tarkoitus on ollut tarkastella suomenruotsalaista kielivähemmistöä maun, elämäntyylin ja kulttuurin kulutuksen kannalta. Esitin edellä osatutkimuskysymyksiksi sen, 1) kuinka suomenruotsalaiset näyttäytyvät laajamittaisen, elämäntyyliä luotaavan kvalitatiivisen tutkimuksen valossa sekä sen, 2) millaisia elämäntyylin ja maun eroja erilaisten ruotsinkielisten ryhmien kesken syntyy ja millä tavoin suomenruotsalaisuus toimii erottautumisen välineenä. Edelliset kysymykset yhteen kokoava viimeinen tutkimuskysymykseni oli seuraava: 3) millainen tekijä suomenruotsalaisuus lopulta on maun tai elämäntyylin kannalta?

Tässä tutkimuksessa ruotsinkielisten kulttuurinen tietämys ja maku-mielitymukset jäsenyivät heidän luokkapositiionsa ja muiden samantyyppisten tekijöiden (ammatti, asuinpaikka, ikä) ympärille – samaan tapaan kuin esimerkiksi Bourdieun (1979) ja Lahiren (2004) teorioissa. Sosioekonomisesti erilaiset suomenruotsalaiset esimerkiksi puhuivat keskenään hyvin eri tavoin kulttuurista ja mausta (ks. neljäs osa-artikkeli) ja suomenruotsalainen yläluokkainen ryhmä, joskin hyvin erikoislaatuinen sellainen, erottautui muista ryhmistä voimakkaasti (ks. viides osa-artikkeli). Lisäksi useimmissa ryhmissä esiintyi puhetapoja, jotka kertoivat vieraantuneesta ja paikoin jopa vihamielisestä suhtautumisesta muihin suomenruotsalaisiin – helsinkiläisyläluokka paheksui muita ryhmiä äidinkielestä riippumatta, kaksikielisyyttään korostavista keskiluokkaisista ryhmistä löytyi kriittisiä äänenpainoja pelkässä ruotsinkielisessä kuplassa eläviä kouluttamattomia suomenruotsalaisia kohtaan, pohjanmaalaiset enimmäkseen työväenluokkaan kuuluvat ryhmät taas vieroksuivat pääkaupunkiseudun hienostelevia ruotsinkielisiä, joita useissa ryhmissä pilkattiin hienostunutta äänensävyä matkimalla (ks. erityisesti kolmas osa-artikkeli). Näiden havaintojen valossa ensimmäinen tutkimustulokseni on, että suomenruotsalaiset ovat kulttuurisessa mielessä hyvin hajanainen väestönosa – samaan tapaan kuin jo esimerkiksi Allardt ja Starck (1981) osoittivat.

Erilaisten ruotsinkielisten ryhmien väliltä löytyi siis tässä tutkimuksessa jopa yllättävän suuria elämäntyyliin, harrastuksiin, kulttuurin kulutukseen ja makukysymyksistä keskusteluun liittyviä eroja. Tutkimusaineistoni koulutetut kaupunkilaissuomenruotsalaiset ovat aktiivisia ja sekä tuntevat että harrastavat kulttuuria ja poimivat kulttuurituotteita laajalti sekä suomenettä ruotsinkielisestä kulttuuripiiristä (ja joissakin tapauksissa ulkomailta), maalla asuvat, kouluttamattomat ja pelkkää ruotsia puhuvat maalaisryhmät taas ovat kaiken kaikkiaan epäaktiivisempia kulttuurin suhteen ja kuluttavat lähinnä ruotsinkielistä usein paikallista kulttuuria.

Toinen keskeinen tutkimustulokseni on se, että vain ruotsinkielinen keskiluokka erottautuu joukosta korostaessaan suomenruotsalaisen kulttuurin säilyttämisen tärkeyttä ja sitä kautta omaa kulttuurista hyvää tahtoaan. Ainoastaan keskistatusten ryhmät korostivat ruotsin kielen käyttämisen

tärkeyttä ja omaa etuoikeutettua asemaansa ruotsin- ja suomenkielisen kulttuurin välillä (ks. erityisesti kolmas osa-artikkeli). Kaksikielisyys on poliittisesti korrektaa: kielestä tulee ruotsinkieliselle keskiluokalle kulttuurisen hyvän tahdon mukainen tavoiteltava arvo, jolla tehdään pesäeroa toisaalta suomenkielisiin, toisaalta työväenluokkisiin ruotsinkielisiin, jotka useimmiten hallitsevat pelkkää ruotsia. Kaksikielisyyden lisäksi ja ohella kulttuurinen kaikkiruokaisuus osoittautui tavoiteltavaksi kulttuurisen pääoman muodoksi. Ainakin koulutetuilla, kaksikielisillä kaupunkilaissuomenruotsalaisilla voi siis väittää olevan enemmän kulttuurista pääomaa kuin sekä ruotsinkielisellä työväenluokalla että useimmilla suomenkielisillä siitäkin syystä, että heillä on mahdollisuus kuluttaa kulttuuria sujuvasti sekä suomeksi että ruotsiksi. Tämän eron voi kuitenkin tulkita olevan liudentumassa, jos ja kun sekä suomen- että ruotsinkieliset nuoret kuluttavat yhä enemmän kulttuuria englanniksi.

Tässä kontekstissa lienee selvää, miksi ruotsinkielisten ryhmien kulttuurisesti kaikkiruokaiset ”omnivorit” sijoittuivat lähinnä ylempien ja keski-statusten ryhmiin ja huomattavasti yksipuolisemmin kulttuuria kuluttavat ”univorit” alempien statusten ryhmiin. Hallitut kielet ovat tässä tärkeässä asemassa: alempien statusten ryhmät olivat kulttuurisesti huomattavasti epäaktiivisempia kuin ylemmät statusryhmät (myös) siksi, että heidän kielitaitonsa oli rajoittuneempi. Heidän tapansa puhua kulttuurista erosi jyrkästi ylemmissä statusryhmissä tyypillisestä kosmopoliitista ja avoimesta puhetavasta, jonka mukaan ruotsi oli vain yksi heidän hallitsemistaan käyttö- ja kulttuurikielistä.

Nämä havainnot antavat aiheita Bourdieun näkemysten mukaiseen tulkintaan, jonka mukaan (ruotsin) kieli on distinktion väline ainoastaan suomenruotsalaiselle keskiluokalle. Ruotsinkielisen yläluokan ei tarvitse tehdä eroa kielellään tai kulttuurillaan, sillä heillä on runsaasti kulttuurista, taloudellista ja sosiaalista pääomaa; aineiston perusteella muita ryhmiä käytännön elämässä paljon ruotsinkielisempi, pääasiassa työväenluokkainen maaseudun väestö taas omaa niin vähän mitään pääomia, että he eivät kykene tai toisaalta vaivaudu kilpailemaan keskiluokan hyvän kulttuuritahdon kanssa.

Väitöskirjassani suomen- ja ruotsinkielisiä vertaillaan toisiinsa suoraan ainoastaan toisessa osa-artikkelissa; sekään ei varsinaisesti tutki kieli-ryhmien maun tai kulttuurin kulutuksen eroa vaan vertailee suomen- ja ruotsinkielisten kulttuuriin ja elämäntyyliin liittyviä puhetapoja. Artikkelista käy ilmi, että ruotsinkielisten oli suomenkielisiä helpompi ilmaista mielipiteitään ryhmätilanteessa: he olivat keskustelempia ja sietivät paremmin erimielisyyksiä siinä missä suomenkieliset olivat huomattavasti konsensushakuisempia. Suomenruotsalaisuus tuntuu tuottavan kulttuurista itsevarmuutta, joka näkyy hyvin ryhmätilanteissa ja jonka voi tulkita osaksi suomenkielisiä vahvempaa kielellistä kompetenssia tai fokusoidun puheen taitoa. Makukysymyksiä käytettiin varsinkin ylemmissä statusryhmissä luo-

kan, elämäntyylin ja kieli-identiteetin ilmaisuun siitä huolimatta, että suvaitsevaiset ”kaikkiruokaiset” olivat tyypillisiä erityisesti keskistatusten ryhmissä.

Kolmas ja viimeinen keskeinen tutkimustulokseni kuitenkin on, että pelkkä suomenruotsalaisuus ei tämän tutkimuksen valossa ole ratkaiseva tekijä maun tai käytännön kulttuurin kulutuksen kannalta. Kulttuurin kulutus ja elämäntyyli määrittyivät pitkälti ryhmien muiden taustatekijöiden perusteella, ja ”suomenruotsalaisuus” itsessään näyttäytyi hyvin hatarana ja erilaisten stereotyyppien kyllästäjänä mielikuvana, johon erilaiset ryhmät suhtautuivat eri tavoin. Tässä tutkimuksessa ainoastaan keskiluokkaiset kaupunkilaisryhmät puhuivat suoraan suomenruotsalaisuudesta tai kokivat suomenruotsalaisen kysymyksen tärkeäksi. Suomenruotsalaisuus tai ruotsinkieliseen väestönosaan identifioituminen oli distinktion väline ainoastaan silloin, kun kielivähemmistöön kuuluvalla henkilöllä oli muun kulttuurisen, taloudellisen ja sosiaalisen pääomansa kannalta siihen tarvittavat resurssit ja tarve: ruotsinkielisestä tulee ”suomenruotsalainen” vasta tietyn kulttuurisen määrittelyn tuloksena.

Tämän tutkimuksen yhteydessä on tietenkin otettava huomioon, että aineistonkeruutapa on epäilemättä vaikuttanut tuloksiin tai omalta osaltaan tuottanut niitä (vrt. Skeggs ym. 2008). Kun huomioidaan, että kyseessä oli tietty, edellisissä luvuissa kuvailtu ryhmähaastattelukonteksti, että ryhmä oli luonnollinen eli haastateltavat tunsivat toisensa entuudestaan ja että haastattelijana toimi suomenruotsalainen tutkija, voidaan olettaa, että ryhmien keskustelut ovat pyörineet tietynlaisten, kulttuurisesti toivottujen puhetapojen ympärillä. Lisäksi on mahdollista, että juuri ryhmätilanteet ovat tuottaneet tietynlaisia puhetapoja ja mahdollisesti painottaneet ”oikeanlaisen” tai legitiimin suomenruotsalaisuuden äänenpainoja.

8. Lopuksi

Steinar Kvale on huomauttanut, että joskus tutkittavien kanssa keskusteleminen on helpompaa kuin näiden keskustelujen palauttaminen takaisin tiedeyhteisöön. Tämän tutkimuksen kontekstissa haaste oli ilmeinen; aineisto on suuri ja ryhmäluonteensa vuoksi moniulotteinen. Keskustelut saivat usein ryhmästä riippuen luottamuksellisia, kulttuurisesti itsevarmoja tai vastaavasti kiusaantuneita sävyjä, mikä kaikki kertoo aiheen arkaluontoisuudesta.

Tutkimukseni keskeinen tutkimuskysymys kielestä ja elämäntyylistä onkin liittynyt erottamattomasti suomenruotsalaisiin sangen erikoislaatuisena kielivähemmistönä. Suomen ruotsinkielisillä on laajat juridiset kielioikeudet, lukuisia säätiöitä ja yhdistyksiä ja jokseenkin protektionistinen kieliyhteisö. Toisaalta suomenruotsalaisuus sinänsä on nuori identiteetti ja ruotsinkieliset suhteellisen hajanainen ryhmä, jota pelkkä äidinkieli ei näytä sitovan yhteen. Kielistatus on jokaisen kielenpuhujan kohdalla erilainen ja liukuva: ”ruotsinkielisyyden” voi valita statukseksi väestörekisteriin, mutta kulttuurisesti määrittävää ”suomenruotsalaisuutta” tai ylipäänsä kieli- tai kulttuuriyhteisöön kuulumista ei. Tämä kaksinaisuus tulisi tunnistaa tulevassa tutkimuksessa: suurin osa olemassa olevasta tutkimuksesta käyttää aineistonaan rekisterien ”ruotsinkielisiä” kysymättä tai pohtimatta lainkaan, miten kielistatus kussakin tapauksessa määrittyy.

Suomenruotsalaisuutta tai ruotsinkieliseen kieliryhmään kuulumista määriteltäessä tulee ensinnäkin ottaa huomioon, että Suomen väestötietoasetus sallii vanhempien valitsevan itse lapsensa äidinkielen, joka ilmoitetaan väestötietojärjestelmään. Tutkimukset ovat jo osoittaneet, että suomenruotsalaiset paitsi solmivat enemmän avioliittoja kielirajan yli kuin sen sisäpuolella, myös nykyään rekisteröivät ruotsin kielen lasten äidinkieleksi useammin kuin suomen: kaksikielisten liittojen määrä on kasvanut koko ajan, ja trendit lasten äidinkielen rekisteröimisen suhteen ovat kääntyneet pääläelleen vain muutamassa vuosikymmenessä (1970-luvulle saakka suomi ilmoitettiin kaksikielisten liittojen lasten äidinkieleksi useammin kuin ruotsi, mutta 2000-luvulle tultaessa tilanne on päinvastainen). Lisäksi korkeammin koulutetut valitsevat vähemmän koulutettuja todennäköisemmin lapsensa kieleksi ruotsin. Näin rekisteriaineistoihin päätyvä tieto henkilön ruotsinkielisyydestä ei välttämättä kerro koko totuutta hänen kuulumisestaan fragmentaariseen kieliyhteisöön. Tämä osoittaa, että ruotsinkielisyyteen liittyy jonkinlaista yleisesti tunnettua ja tunnustettua kulttuurista lisäarvoa, joka eri aikoina on saanut erilaisen hahmon; ruotsinkielisyydestä tuntuu tulleen yhä halutumpi status.

Väestörekisterin kielitieto onkin vain yksi mahdollinen tapa luokitella suomenruotsalaisuutta. Virallista kielistatusta paljon tärkeämpiä tekijöitä ovat haastatteluaineiston perusteella erilaiset elämäntilanteeseen liittyvät tekijät, esimerkiksi asuinpaikka, perheessä käytetty kieli ja erityisesti koulu-

valinta; se, onko henkilö suorittanut koulunsa ja mahdollisesti muun koulutuksensa suomeksi vai ruotsiksi. Koulukieli on keskeinen pääsylippu viralliseen ja epäviralliseen kieliryhmään ja vaikuttaa sitä kautta pitkälti esimerkiksi henkilön työelämään sijoittumiseen. Esimerkiksi Åbo Akademin tai Hankenin loppututkinto ovat eräänlaisia takeita suomenruotsalaisesta sosialisatiosta. Tutkimus osoitti, että samoissa päällepäin yksinomaan ruotsinkielisissä yhteisöissä elää ja vaikuttaa rinnakkain niin ruotsinkielisiä, kaksi- tai useampikielisiä kuin ruotsia syystä tai toisesta omaksuneita suomenkielisiäkin. Aineiston tasolla tämä näkyi siinä, että haastateltaviin ryhmiin, joiden oli tarkoitus koostua yksinomaan ruotsinkielisistä, tuli usein mukaan täysin suomenkielisiä henkilöitä ilman että he muun ryhmän mielestä rikkoivat mitenkään ryhmän ”suomenruotsalaisuutta”. Olisikin hyvä puhua erikseen tilastollisesta suomenruotsalaisuudesta ja kulttuurisesta suomenruotsalaisuudesta ja lakattavasta olettamasta, että nämä kaksi ovat välttämättä päällekkäisiä ilmiöitä.

Suomenruotsalaisuuden korostamisen voi nähdä strategisena valintana: suomenruotsalaisuuden tuottama lisäarvo tunnustetaan sekä ruotsinkielisen yhteisön sisällä että (kenties varsinkin) sen ulkopuolella. Tämän tutkimuksen keskeinen tutkimustulos on, että ruotsinkielisten haastattelut ovat monessa mielessä hyvän kulttuuritahdon (tai sen puutteen) ilmentymiä. Ylimpien statusryhmien ei tarvitse erottautua suomenruotsalaisstatuksellaan, sillä heillä on kosolti muitakin distinktion symboleita; alimmat statusryhmät taas eivät hahmota kielivähemmistöön kuulumistaan kulttuurisesti distinktiivisenä eivätkä siksi kykene elämäntyyliäistelukseen edes käyttämällä ruotsinkielisyyttään. Suomenruotsalaisuus elämäntyylin kannalta erottelevana ilmiönä sijoittuu siis epäilemättä ruotsinkieliseen keskiluokkaan.

Tähän arkiymmärryksen tunnistamaan keskiluokkaiseen, legitiimiin ja konstruoituun suomenruotsalaisuuteen liittyy *ensinnäkin* huoli kielestä ja sen säilymisestä. *Toiseksi* se pyrkii korostamaan vähemmistöasemaansa. *Kolmanneksi* sitä leimaa voimakas tietoisuus suomenruotsalaisuudesta ja kieliryhmään identifioituminen. Hyvän kulttuuritahdon leimaama keskiluokkainen ”vi finlandssvenskar” on kultivoitunut ja avoin yhteisö, josta on riisuttu kaikenlainen regionalismi, nurkkakuntaisuus ja maalaisuus sekä toisaalta elitismi – toisin sanoen se on vain fragmentti siitä mitä suomenruotsalaiset kaikkiaan edustavat. Menestyvä, terve ja kosmopoliitti suomenruotsalaisuus esiintyy jatkuvasti mediassa ja mainoksissa ja pysyy sitä kautta kulttuurisessa kuvastossamme. Ehkä voisikin ajatella niin, että suomenruotsalainen keskiluokka käyttää kieltä ja suomenruotsalaisuuttaan distinktion välineenä juuri kielivähemmistöön erottamattomasti liittyvän myytin välityksellä: yhtäältä se käyttää hyväkseen myyttistä mielikuvaa ”bättre folkista”, jonka se toisaalta kuitenkin poliittisen korrektiuden nimissä aina muistaa torjua.

Koska suomenruotsalaisuudesta näyttää olevan tulossa yhä vaikeammin määriteltävä ja paikallistettava ilmiö, ehkä siitä tulisikin puhua ennen kaik-

kea keskiluokkaisena kulttuurisen hyvän tahdon ilmentymänä. Kaksikielisydestä on tullut toivottava hyvän kulttuurisen pääoman merkki, minkä johdosta yhä useammat sekä ruotsin- että suomenkieliset koulutetut vanhemmat rekisteröivät lapsensa ruotsinkielisiksi, ilmoittavat heidät ruotsinkielisiin kouluihin ja tukevat näin myyttistä mielikuvaa ruotsinkielisyydestä osana jotakin tavoiteltavaa ja distinktiivistä. Tällainen legitiimiksi koettu suomenruotsalaisuus koskettaa vain pientä osaa Suomen ruotsinkielisestä väestöstä, joka on monikasvoinen, fragmentaarinen ja sekä kieli-, elämäntyyli- että sosiaalisilta identifikaatioiltaan lukemattomista erilaisista osista koostuva ryhmä.

Kirjallisuus

Ahvenanmaan itsehallintolaki (16.8.1991/1144). Viitattu 29.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19911144>

Alasuutari, Pertti (2009). ”Snobismista kaikkiruokaisuuteen: Musiikkimaku ja koulutustaso.” Teoksessa Liikkanen, Mirja (toim.): *Suomalainen vapaa-aika*. Helsinki: Gaudeamus. 81–100.

Allardt, Erik (1985). ”Kansalliset ja kielelliset identiteetit teollistuvan ja teollistuneen yhteiskunnan tuotteina.” Teoksessa *Suomenruotsalaiset suomalaisessa yhteiskunnassa. Studia generalia 1985*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Vapaan sivistystyön toimikunta. 29–44.

Allardt, Erik (2000). *Svenska på stan. En attitydundersökning analyserad av professor Erik Allardt*. Helsingfors: Svenska Finlands folkting. Finlandssvensk rapport nr. 39.

Allardt, Erik & Miemois, Karl Johan (1979). *Roots in both the centre and the periphery: the Swedish speaking population in Finland*. Helsinki: University of Helsinki. Research Group for Comparative Sociology. Research reports 24.

Allardt, Erik, Miemois, Karl Johan & Starck, Christian (1979). *Multiple and varying criteria for membership in a linguistic minority*. Helsinki: University of Helsinki. Research Group for Comparative Sociology. Research reports 21.

Allardt, Erik & Starck, Christian (1981). *Språkgränser och samhällsstruktur: finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm: AWE/Gebers.

Apo, Satu (1998). ”Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio.” Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino. 83–128.

Arinen, Pekka & Karjalainen, Tommi (2007). *PISA 2006 ensitulosia*. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2007: 38.

Atkinson, Paul & Silverman, David (1997). ”Kundera's Immortality: the interview society and the invention of the self.” *Qualitative Inquiry* 3:3. 304–325.

Barthes, Roland (1957). *Mythologies*. Paris: Seuil.

Bennett, Tony, Emmison, Michael & Frow, John (1999). *Accounting for Tastes: Australian Everyday Cultures*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bennett, Tony, Savage, Mike, Silva, Elizabeth, Warde, Alan, Gayo-Cal, Modesto & Wright, David (2009). *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge.

Boddy, Clive (2005). ”A rose by any other name may smell as sweet but ‘group discussion’ is not another name for a ‘focus group’ nor should it be.” *Qualitative Market Research* 8:3. 248–255.

Bourdieu, Pierre (1977). "La production de la croyance." *Actes de la recherche en sciences sociales* 13. 3–43.

Bourdieu, Pierre (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Éditions de minuit.

Bourdieu, Pierre (1980). *Questions de sociologie*. Paris: Éditions de minuit.

Bourdieu, Pierre (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.

Bourdieu, Pierre (1986). "The Forms of Capital." Teoksessa Richardson, John G. (toim.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. 241–258.

Bourdieu, Pierre & Boltanski, Luc (1975). "Le fétichisme de la langue." *Actes de la recherche en sciences sociales* 1:4. 2–32.

Bourdieu, Pierre & Darbel, Alain (1991). *The Love of Art*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1964/1994). *Les héritiers: les étudiants et la culture*. Paris: Minuit.

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1977/1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.

Broermann, Marianne (2007). "Language attitudes among minority youth in Finland and Germany." *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. 129–160.

Bryson, Bethany (1996). "Anything but heavy metal': symbolic exclusion and musical dislikes." *American Sociological Review* 61:5. 884–899.

Bryson, Bethany (1997). "What about the univores? Musical dislikes and group-based identity construction among Americans with low levels of education." *Poetics* 25:2–3. 141–156.

Coleman, James S. (1990). *Foundations of Social Theory*. London: Harvard University Press.

Coulangeon, Philippe & Lemel, Yannick (2007). "Is 'distinction' really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France." *Poetics* 35:2–3. 93–111.

Dahl, Hjalmar (1956). *Finlands svenskar: uppslagsverk*. Helsingfors: Söderströms.

Daloz, Jean-Pascal (2007). "Elite Distinction: Grand Theory and Comparative Perspectives." *Comparative Sociology* 6:1–2. 27–74.

Daloz, Jean-Pascal (2009). *The Sociology of Elite Distinction: From Theoretical to Comparative Perspectives*. Basingstoke & New York: Palgrave.

Fern, Edward F. (2001). *Advanced Focus Group Research*. London: Sage.

Finnäs, Fjalar (1986). *Den finlandssvenska befolkningsutvecklingen 1950–1980. En analys av en språkgrupps demografiska utveckling och effekten av blandäktenskap*. Helsingfors: SLS.

Finnäs, Fjalar (1997). "Social Integration, Heterogeneity, and Divorce: The Case of the Swedish-speaking Population in Finland". *Acta Sociologica* 40:3. 263–277.

Finnäs, Fjalar (2000). *Tvåspråkiga familjer i statistikens ljus*. Åbo: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapporter nr 37.

Finnäs, Fjalar (2001). *Finlandssvenskarna inför 2000-talet – en statistisk översikt*. Helsingfors: Folktinget. Finlandssvensk rapport nr. 40.

Finnäs, Fjalar (2002). "How long do Swedish-speaking Finns live? A comment on the paper by Hyyppä and Mäki." *Health Promotion International* 17:3. 287–290.

Finnäs, Flajar (2004). *Finlandssvenskarna 2002. En statistisk rapport*. Helsingfors: Folktinget. Finlandssvensk rapport nr. 14.

Finnäs, Flajar (2007). *Finlandssvenskarna 2005. En statistisk rapport*. Helsingfors: Folktinget.

Fontana, Andrea & Frey, James H. (2000). "The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement." Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.): *The Sage Handbook of Qualitative Research*. London: Sage. 695–727.

Fougstedt, Gunnar (1951). *Finlands svenska befolkning åren 1936–1945. En demografisk undersökning av Gunnar Fougstedt*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.

Glesne, Corrine (1998). *Becoming Qualitative Researchers. An Introduction*. New York: Longman.

Goldthorpe, John (1996). "Class analysis and the reorientation of class theory: The case of persisting differentials in educational attainment." *British Journal of Sociology* 47:3. 481–505.

Helakorpi, Satu, Suominen, Sakari, Laitalainen, Elina, Lindström, Bengt, Uutela, Antti & Puska, Pekka (2009). "Suomen- ja ruotsinkielisten erot elintavoissa ja koetussa terveydessä." *Suomen lääkärilehti* 36. 2891–2899.

Herberts, Kjell (1996). "Språkklimatet i Finland – några empiriska iakttagelser." Teoksessa Horn, Frank (toim.): *Svenska språkets ställning i Finland och finska språkets ställning i Sverige*. Rovaniemi: Lapplands Universitet. Juridica Lapponica 14. 25–40.

Hiidenheimo, Silja, Lång, Fredrik, Ritämäki, Tapani & Rotkirch, Anna (2009). (toim.): *De andra. En bok om klass*. Helsingfors: Söderströms.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University Press.

Hydén, Lars-Christer & Bülow, Pia H. (2003). "Who's talking: drawing conclusions from focus groups – some methodological

considerations.” *International Journal of Social Research Methodology* 6:4. 305–321.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani (2000). ”Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailu”. *Suomen lääkirilehti* 8. 821–826.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani (2001a). ”Individual-level relationships between social capital and self-rated health in a bilingual community.” *Preventive Medicine* 32:2. 148–155.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani (2001b). ”Why do Swedish-speaking Finns have longer active life? An area for social capital research.” *Health Promotion International* 16:1. 55–64.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani (2003). ”Social participation and health in a community rich in stock of social capital.” *Health Education Research* 18:6. 770–779.

Höckerstedt, Leif (2000). *Fuskfinnar eller östsvenskar? En debattbok om finlandssvenskhet*. Helsingfors: Söderströms.

Identitet och framtid. Folktingets undersökning om finlandssvenskarnas identitet hösten 2005. (2005). Helsingfors: Folktinget.

Jenkins, Richard (1992). *Pierre Bourdieu*. London & New York: Routledge.

Johnson, Alan (1996). ”It’s good to talk’: The focus group and the sociological imagination.” *The Sociological Review* 44:3. 517–538.

Kannas, Lasse, Brunell, Viking & Tynjälä, Jorma (2000). ”Tobak, alkohol och narkotika.” Teoksessa Kannas, Lasse, Brunell, Viking & Tynjälä, Jorma (toim.): *Subjektiv hälsa, hälsovanor och skoltrivsel. Jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga elever 1994–1998*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitoksen julkaisusarja. 94–120.

Kestilä, Laura (2003). *Helsingin ruotsinkieliset nuoret. Myönteisen poikkeavuuden analyysi*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuskatsauksia 2003:1.

Kielilaki (6.6.2003/423). Viitattu 29.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>

Kincheloe, Joe L. (2001). ”Describing the Bricolage: Conceptualizing a New Rigor in Qualitative Research.” *Qualitative Inquiry* 7:6. 679–692.

Kirkkolaki (21.7.2006/621). Viitattu 29.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>

Kitzinger, Jenny (1994). ”The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants.” *Sociology of Health & Illness* 16:1.103–121.

Kivistö, Kalevi & Mäkelä, Klaus (1967). ”Pappi lukkari talonpoika kuppari.” *Sosiologia* 3. 133–135.

Klinge, Matti, Knapas, Raine, Leikola, Anto & Strömberg, John (1990). *Helsingin yliopisto 1917–1990. Kolmas osa*. Helsinki: Otava.

Kreander, Maria (2006). "De svenska och tvåspråkiga föreningarna." Teoksessa Liebkind, Karmela & Sandlund, Tom (toim.): *Räcker det med svenskan? Om finlandssvenskarnas anknytning till sina organisationer*. Helsingfors: SLS. 52–88.

Kreander, Maria & Sandlund, Tom (2006). "Historisk och teoretisk inramning." Teoksessa Liebkind, Karmela & Sandlund, Tom (toim.): *Räcker det med svenskan? Om finlandssvenskarnas anknytning till sina organisationer*. Helsingfors: SLS. 14–51.

Kreander, Maria & Sundberg, Jan (2007). "Cultural autonomy in politics and in Swedish voluntary organizations." *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. 55–73.

Kvale, Steinar (1996). *InterViews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.

Kvale, Steinar (2007). *Doing Interviews*. London: Sage.

Lahire, Bernard (2004). *La culture des individus : dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte.

Lahire, Bernard (2008). "The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction." *Poetics* 36:2–3. 166–188.

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (6.6.2003/424). Viitattu 29.3.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030424>

Laki Yleisradio Oy:stä (22.12.1993/1380). Viitattu 29.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380>

Lamont, Michèle (1992). *Money, Morals, and Manners: The Culture of the French and American Upper-Middle Classes*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lamont, Michèle & Lareau, Annette (1988). "Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments." *Sociological Theory* 6:2. 153–168.

Leinonen, Therese & Tandefelt, Marika (2007). "Evidence of language loss in progress? Mother-tongue proficiency among students in Finland and Sweden." *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. 185–203.

Liljeström, Marita (1996). "Finlands språklagstiftning." Teoksessa Horn, Frank (toim.): *Svenska språkets ställning i Finland och finska språkets ställning i Sverige*. Rovaniemi: Lapplands Universitet. Juridica Lapponica 14. 57–71.

Lindqvist, Yrsa (2001). "Hur de 'andra' varit och upplevts som annorlunda." Teoksessa Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (toim.): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS. 185–205.

Lojander-Visapää, Catharina (2006). "Studenternas val av svenska eller tvåspråkiga utbildningar på tredje stadiet." Teoksessa Liebkind, Karmela & Sandlund, Tom (toim.): *Räcker det med svenskan? Om*

finlandssvenskarnas anknytning till sina organisationer. Helsingfors: SLS. 269–311.

Luopa, Pauliina, Pietikäinen, Minna & Jokela, Jukka (2007). ”Päihteet, kieli, sallivuus – Nuorten päihteiden käyttö ja sen riskitekijät Kauniaisissa vuonna 2006.” Helsinki: Stakes ja Kauniaisten kaupunki. Viitattu 29.3.2011. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/7E82C15D-786E-4390-A9A0-ED12CBE60CBA/0/Kauniainen_paihteet2006.pdf

Lönnqvist, Bo (1981). *Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä*. Helsinki: Gummerus.

Lönnqvist, Bo (2001a). ”Diskursen och det oartikulerade varandet. Ett ifrågasättande av identitetskonstruktionen.” Teoksessa Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (toim.): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS. 443–450.

Lönnqvist, Bo (2001b). ”Myten om den finlandssvenska familjen.” Teoksessa Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (toim.): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS. 26–36.

Lönnqvist, Bo (2001c). ”Nationalism och folkkultur – Svenskfinland på museum.” Teoksessa Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (toim.): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS. 226–234.

Lönnqvist, Bo (2001d). ”Retoriken i den etniska mobiliseringen.” Teoksessa Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa (toim.): *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsingfors: SLS. 16–25.

McRae, Kenneth D. (1997). *Conflict and Compromise in Multilingual Societies. Volume 3: Finland*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

McRae, Kenneth D. (2007). ”Toward language equality: four democracies compared.” *International Journal of the Sociology of Language* 187/188. 13–34.

McRae, Kenneth D., Bennett, Scott E. & Miljan, Toivo (1988). *Intergroup sympathies and language patterns in Finland: results from a survey*. Helsinki: Suomen Gallupin julkaisusarja. Julkaisu n:o 16.

Meinander, Henrik (2010). ”Ruotsalaisuus läpäisee koko yhteiskuntamme.” *Helsingin Sanomat* 10.7.2010. s. A2.

Miemois, Karl Johan (1980). *Språk, struktur och service: undersökningar av finlandssvenska predikament*. Helsingfors: Helsingfors universitet.

Mäkelä, Klaus (1985). ”Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa.” *Sociologia* 4. 247–260.

Nyman, Peter (2007). *Ankkalampi*. Helsinki: WSOY.

O’Leary, Richard & Finnäs, Fjalar (2002). “Education, social integration and minority-majority group intermarriage.” *Sociology* 36:2. 235–254.

Ollivier, Michèle (2008). “Modes of openness to cultural diversity: Humanist, populist, practical, and indifferent.” *Poetics* 36. 120–147.

Perusopetuslaki (21.8.1998/628). Viitattu 29.3.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Peterson, Richard A. (2005). “Problems in comparative research: The examples of omnivorousness.” *Poetics* 33:5–6. 257–282.

Peterson, Richard A. & Kern, Roger M. (1996). “Changing highbrow taste: From snob to omnivore.” *American Sociological Review* 61:5. 900–907.

Peterson, Richard A. & Simkus, Albert (1992). “How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups”. Teoksessa Lamont, Michèle & Fournier, Marcel (toim.): *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*. Chicago: University of Chicago Press. 152–186.

Peltonen, Matti (1998). ”Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuskäsitusten perusaineksina.” Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (toim.): *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Tampere: Vastapaino. 19–39.

Purhonen, Semi, Gronow, Jukka & Rahkonen, Keijo (2010). ”Nordic democracy of taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland.” *Poetics* 38:3. 266–298.

Putnam, Robert (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton (N.J.): Princeton University Press.

Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Rahkonen, Keijo, Haatanen, Kalle, Purhonen, Semi, Kahma, Nina & Heikkilä, Riie (2006). *Cultural Capital and Social Differentiation in Contemporary Finland: An International Comparison*. [julkaisematon tutkimussuunnitelma]

Rapley, Tim (2007). *Doing Conversation. Discourse and Document Analysis*. London: Sage.

Roos, Barbara & Roos, J. P. (1984). “Upper Class Life over Three Generations: The Case of the Swedish Finns.” *Oral history* 12:1. 25–39.

Rosenberg, Thomas (1994). *Svenskfinlands sönnerfall*. Åbo: Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapporter nr 24.

Saamen kielilaki (1086/2003). Viitattu 29.3.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086>

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2002). “Language-group Differences in Very Early Retirement in Finland.” *Demographic Research* 7. 49–66.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2003a). “Unemployment and native language: the Finnish case.” *Journal of Socio-Economics* 32:1. 59–80.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2003b). "Social background and education of Swedish- and Finnish-speakers in Finland." *European Journal of Education* 38:4. 445–456.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2004a). "Interethnic wage variation in the Helsinki area." *Finnish Economic Papers* 17:1. 35–48.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2004b). "The health of Swedish-speaking and Finnish-speaking schoolchildren in Finland." *Child: Care, Health & Development* 30:1. 51–58.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar (2005). "Mortality inequality in two native population groups." *Population Studies* 59:3. 313–320.

Saari, Mirja (2005). "Ruotsin kieli Suomessa." Teoksessa Johansson, Marjut & Pyykkö, Riitta (toim.): *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikka ja käytäntöä*. Helsinki: Gaudeamus. 316–337.

Sandlund, Tom (1982). *Social structure and social mobility: a study of the Swedish population in Finland 1950–1975*. Åbo: Åbo Akademi.

Siisiäinen, Martti (1991). *National and international factors in the development of voluntary associations in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 51.

Sillander, Kenneth (1993). *Finlandssvensk kulturkonsumtion i sex tvåspråkiga städer*. IV Det svenska språkets vardagsanvändning. Helsingfors: SLS/SSKH.

Silva, Elizabeth B. & Wright, David (2005). "The judgement of taste and social position in focus group research." *Sociologia e ricerca sociale* 76–77. 1–15.

Sipilä, Petteri & Martikainen, Pekka (2009). "Language-group mortality differentials in Finland in 1988–2004: assessment of the contribution of cause of death, sex and age." *The European Journal of Public Health* 19:5. 492–498.

Skeggs, Bev, Thumin, Nancy & Wood, Helen (2008). "Oh goodness, I am watching reality TV". How methods make class in audience research." *European Journal of Cultural Studies* 11:1. 5–24.

Smith, Anthony D. (1991). *National identity*. London: Penguin books.

Stenbäck, Pär (2003). *Vision och verklighet: en handbok i överlevnad för Svenskfinland*. Helsingfors: Söderströms.

Stewart, David W. & Shamdasani, Prem N. (1990). *Focus Groups: Theory and Practice*. London: Sage.

Ståhlberg, Krister (1995). (toim.): *Finlandssvensk identitet och kultur*. Åbo: Åbo Akademi. Finlandssvenska kulturindikatorer, rapport 5.

Sulkunen, Pekka (1990). "Ryhmähaastattelun analyysi." Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus. 264–285.

Suominen, Sakari, Välimaa, Raili, Tynjälä, Jorma & Kannas, Lasse (2000). "Minority status and perceived health: a comparative study

of Finnish- and Swedish-speaking schoolchildren in Finland.” *Scandinavian Journal of Public Health* 28:3. 179–187.

Tandefelt, Marika (1988). *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Tandefelt, Marika (1995). *Finlands svenskar i det 20e seklet*. Helsingfors: Svenska Finlands folkting. Finlandssvensk rapport nr. 30.

Tigerstedt, Christoffer, Markkula, Janna, Karlsson, Thomas, Jokela, Jukka & Pietikäinen, Minna (2008). ”Suomen ruotsinkielisten nuorten juomatavat Pohjanmaalla ja pääkaupunkiseudulla – vertailu suomenkielisiin.” *Yhteiskuntapolitiikka* 73:1. 24–35.

Uppslagsverket Finland. ”Finlandssvenskar”. Viitattu 29.3.2011. <http://uppslag.kaapeli.fi/bin/view/Uppslagsverket/Finlandssvenskar>

Valtonen, Anu (2005). ”Ryhmäkeskustelut – millainen metodi?” Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): *Haastattelu*. Tampere: Vastapaino. 223–241.

Väestötietoasetus (6.2.1998/98). Viitattu 29.3.2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930886>

Warde, Alan & Bennett, Tony (2008). ”A culture in common: the cultural consumption of the UK managerial elite.” *Sociological Review Monograph* 56:1. 240–259.

Wilkinson, Sue (1998). ”Focus group methodology: a review.” *International Journal of Social Research Methodology* 1:3. 181–203.

Liite 1. FOKUSRYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

1. KULTUROMRÅDEN (valitaan kaksi tai kolme)

FILMER

- Hurdana filmer gillar ni?
- Favoritfilmer?
- Hur ofta går ni på bio? Med vem?
- Vilken film såg ni sist?
- Hurdan film är bra?
- Hurdan film är dålig? Varför?
- Favoritskådespelare?
- Är regissören viktig?
- Favoritregissör?
- Ej-gillade skådespelare?
- Ej-gillade regissörer?

MUSIK

- Hurdan musik tycker ni om?
- Hur ofta lyssnar ni på musik? I hurdana situationer?
- Köper ni skivor? Lånar ni dem?
- Lyssnar ni på radion? Vilken kanal?
- Har internet påverkat era musikköp eller lyssnandet?
- Hurdan musik tycker ni om?
- Hurdan musik tycker ni inte om? Varför?
- Vad är bra musik?
- Vad är dålig musik?
- Favoritartister (sångare, grupper osv.)?
- Ej-gillade artister?
- Hur har er musiksmak förändrat sig under åren?

KONST

- Hurdan konst gillar ni (bildkonst, scenkonst, teater, dans osv.)?
- Hur ofta går ni på konstutställningar, på teater, på ballé osv.? Med vem brukar ni gå?
- Hurdant är ett bra eller ett dåligt konstverk? Varför?
- Vad tycker ni om stora kulturevenemanger (Konstens natt, Pori Jazz, festivaler...)?
- Favoritmålning, favoritskulptur, favoritkonstnär?
- Skulle ni vilja skaffa konst hem till er eller kanske har ni redan gjort så?

- Hurdan konst äger ni? Har ni fotografier eller affischer?
- Ej-gillad konst?
- Ej-gillad konstnär?

TELEVISION

- Vad tittar ni på TV?
- Hur mycket tittar ni på TV? (Hur många timmar per dag osv.?)
- Vilken kanal tittar ni mest på?
- Med vem tittar ni på TV och i hurdana situationer?
- Koncentrerar ni er?
- Följer ni regelbundet några TV-serier?
- Har internet påverkat tittandet av TV hos er?
- Hurdant är ett bra TV-program?
- Hurdant är ett dåligt TV-program?
- Favoritprogram?
- Ej-gillade program?

LÄSANDE

- Vilka böcker har ni läst på sistone?
- Hur många böcker har ni läst under det senaste halvåret?
- I hurdana situationer läser ni?
- Hurdana böcker gillar ni (romaner, facklitteratur, inhemsk/utländsk osv.)?
- Hurdan är en bra bok?
- Hurdan är en dålig bok?
- Favoritbok?
- Ej-gillad bok?
- Läser ni regelbundet tidningar (dagstidningar, tidskrifter, serietidningar osv.)?
- Har internet påverkat det ni läser?
- Vilka tidningar prenumererar ni på? Köper ni någonsin lösnummer? Lånar ni tidningar?
- I hurdana situationer läser ni tidningar?
- Hurdan är en bra eller dålig tidning?
- Hurdan tidning skulle ni inte vilja läsa?

ÄTANDE

- Äter ni ofta ute?
- På hurdana platser äter ni eller skulle gärna äta?
- Hurdan är en trivsamt restaurang/kafé/bar?
- Med vem och i hurdana situationer går ni ut och äta?
- Favoritplats?
- Vart skulle ni inte gå och äta eller dricka?

- Hurdan mat äter ni?
- Med vem äter ni?
- Om ni äter hemma eller hos någon, vem lagar maten?
- I hurdana butiker handlar ni mat?
- Vad är viktigast i maten ni köper?
- Köper ni ekologiska produkter eller Rejäl handel?
- Favoritmat?
- Ej-gillad mat?

KLÄDSEL

- Hur viktigt tycker ni att det är att klä sig bra?
- Vad är viktigast i klädseln (praktighet, stilighet, förmånlighet osv.)?
- Vad betyder det att vara stilig?
- Påverkar varumärket era val?
- Varifrån köper ni kläder (loppmarknader, varuhus, små butiker osv.)?
- Hurdana är era favoritplagg?
- Vad skulle ni absolut inte klä er i?

2. VÄRDERINGAR

- Vad förstår ni med ”smak”?
- Vad tycker ni att god eller dålig smak betyder? Hur kommer det fram?

3. DELTAGANDE

- På hurdana evenemang går ni (sport, mässor, hobbyer, teater, opera, bio, museer osv.)?
- Med vem?
- Är det annorlunda om man är utomlands?
- På vilken evenemang gick ni sist?
- Hurdana evenemang skulle ni inte ta del i?

4. ER ROLL SOM FINLANDSSVENSKAR

- Vad betyder det att vara finlandssvensk? Hur syns det i ert liv?
- Anser ni er själva som enligt svenskspråkiga eller tvåspråkiga?
- I vilka situationer talar ni finska? Hur känns det?
- Vi har talat om kultur: sker det mest på svenska i ert liv?
- Använder ni mest finska, finlandssvenska eller svenska medier (till exempel TV, radio, tidningar)?

- Tycker ni att finlandssvenskarna skiljer sig från befolkningsmajoritetet på något sätt?
- Finns det en viss finlandssvensk kultur eller mentalitet?
- Vad tycker ni om alla de här klischéerna om "bättre folk"?
- Finns det många kulturskillnader inom Svenskfinland?
- Skulle det vara lätt att flytta till ett annat del av Svenskfinland?

Bakgrundsfrågor

All information behandlas konfidentiellt och kommer endast att användas av forskarna. Information lämnas inte ut till tredje part.

Förnamn: _____

Födelseår: _____

Födelseort: _____

Kön: a) kvinna b) man

1. Vilket är ert civilstånd?

- ogift
- gift / registrerad partner
- sammanboende
- frånskild eller lever i hemskillnad
- änka eller änking

2. Vad har ni för utbildning (ange högsta)

- en del av folkskolan eller mindre
- folkskola
- grundskola
- studentexamen
- yrkesskola
- yrkesutbildning på institutnivå
- yrkeshögskola eller högskoleexamen på lägre nivå
- högskoleexamen på högre nivå
- forskarutbildning

3. Vilket är ert nuvarande eller senaste yrke?

4a. Vilket är/var er faders yrke?

4b. Vilket är/var er moders yrke?

5. Nuvarande postnummer?

6. Bor ni i...

- centrum av en stor eller större stad
- förortsområde med höghus eller förstad
- förortsområde med småhus eller villor

- tätort eller bostadscentrum
- en glesbygd på landsorten eller en by

7. Hur bor ni?

- I höghus
- I rad- eller parhus
- I egnahemshus

8. Hur stort är er lägenhet? _____ kvadratmeter (m²)

7. Hur många personer bor det i ert hushåll?

Totalt _____ personer (_____ vuxna, _____ minderåriga)

Liite 3. AINEISTON KUVAUS JA HAASTATELLUT FOKUSRYHMÄT

1. Aineiston kuvaus

Aineistoon kuuluu 26 ruotsinkielistä fokusryhmähaastattelua, jotka tein vuosina 2006–2008. Haastattelut käytiin ruotsiksi. Ne nauhoitettiin ja litteroitiin, ja lisäksi haastattelujen keskeiset seikat kirjattiin haastattelumuisteenpanoiksi.

Haastateltavat ryhmät olivat olemassa olevia eli luonnollisia ryhmiä (ts. haastateltavat tunsivat toisensa, usein jopa vuosien takaa), jotka löysin useimmiten joko valmiiden kontaktien kautta tai jonkin yhdistyksen tai yhteisön kautta; tyypillisiä tutkimukseen rekrytoituja ryhmiä olivat esimerkiksi koululuokat, harrastusryhmät tai erilaiset yhdistykset (ks. tarkemmin alla). Aineistonkeruu oli vaiheittaista ja pyrki siihen, että lopullisessa aineistossa olisi edustettuna mahdollisimman laaja profiili (eri ikäryhmiä, sukupuolia, yhteiskuntaluokkia, ammatteja, asuinpaikkoja jne. käsittäviä) suomenruotsalaisia. 26 fokusryhmähaastattelusta 3 oli naisryhmiä, 6 miesryhmiä ja 17 erilaisia sekaryhmiä; 3 ryhmistä käsitti pelkästään nuoria, 5 pelkästään keski-ikäisiä, 5 pelkästään vanhuksia ja 12 hyvin laajan skaalan eri-ikäisiä; 11 ryhmää haastateltiin pääkaupunkiseudulla, 11 muussa suuremmissa kaupungissa sekä 4 pienellä paikkakunnalla tai maaseudulla. Haastattelut järjestettiin ryhmän tavallisessa tapaamispaikassa, esimerkiksi erilaisilla kerhohuoneilla, koulujen tai yhdistysten tiloissa, ravintoloiden tiloissa tai ryhmän jäsenten kotona.

Kutakin kolmesta yhteentoista henkeä sisältänyttä ryhmää haastateltiin noin puoleltoista tunnin ajan. Haastattelun aikana käsiteltiin 1) kahta yhteensä seitsemästä eri kulttuurin alueesta (TV, elokuvat, musiikki, lukeminen, taide, pukeutuminen ja syöminen), 2) erilaisissa tapahtumissa käymistä sekä lopuksi 3) hyvää tai huonoa makua. Kulttuuria koskevan osion jälkeen ryhmissä käsiteltiin vielä 4) suomenruotsalaisuutta: esimerkiksi suomenruotsalaista identiteettiä, arkipäiväistä kielten käyttöä sekä kulttuurin kulutusta.

Kaikilta haastateltavilta kerättiin lisäksi taustatietolomakkeet (ks. liite 2), joihin heitä pyydettiin merkitsemään perustietojensa lisäksi siviilisääty, koulutus, oma sekä molempien vanhempien ammatti, asuinalue ja -muoto, asunnon koko sekä se, montako aikuista ja alaikäistä asunnossa haastateltuhetkellä asui. Kaikista haastatteluista laadittiin lisäksi muistiinpanot, joissa kuvailtiin haastattelun tunnelmaa ja sujumista.

Osa haastatteluista epäonnistui erinäisistä teknisistä syistä. Nauhoitus epäonnistui (haastattelut 10, 23), puhe tallentui liian hiljaa, jotta haastattelujen täydellinen litteroiminen olisi ollut mahdollista (21, 14) tai joku haastateltavista kompastui nauhurin johtoon niin että tallenne katosi (12). Kerran rekrytointiongelmien johtivat siihen, että ryhmä oli liian suuri (22) ja

puheensorina aivan liian hajanaista ja aiheeseen liittymätöntä litteroitavaksi. Epäonnistuneitakin haastatteluita on kuitenkin useimmissa tapauksissa onnistuttu rekonstruoidaan muistiinpanojen ja osittaisten nauhoitusten avulla.

Haastateltavien nimet on muutettu. Anonymisointi on tehty erikseen kutakin osa-artikkelia varten. Sekä haastatteluissa mahdollisesti mainitut olemassa olevien henkilöiden sukunimet että haastattelupaikkakuntien nimet on muutettu tunnistamattomiksi. Osa-artikkeleissa esiintyvät tiedot on yhdenmukaistettu tätä listaa varten.

2. Haastatellut fokusryhmät

1. Toimitusjohtajia, pappeja, pieni kaupunki etelärannikolla, ikä 58–70, 4 miestä. *Rotaryklubi*.

2. Ylempiä toimihenkilöitä, eläkeläisiä, pääkaupunkiseutu, ikä 47–87, 2 naista, 1 mies. *Työväenyhdistyksen paikallisryhmä*.

3. Työläisiä, alempia toimihenkilöitä, keskikokoinen kaupunki Etelä-Suomessa, ikä 32–70, 5 naista, 5 miestä. *Kansantanssin harrastusryhmä*.

4. Eläkeläisiä, kotirouvia, pääkaupunkiseutu, ikä 68–81, 3 naista, 3 miestä. *Vanhusten palvelutalon bridgeryhmä*.

5. Ylempiä ja alempia toimihenkilöitä, opettajia, keskikokoinen kaupunki Etelä-Suomessa, ikä 46–87, 6 miestä. *Urheiluseuran johtokunta*.

6. Taiteen ammattilaisia ja eläkeläisiä, keskikokoinen kaupunki Etelä-Suomessa, ikä 60–66, 3 naista. *Naisjärjestön piirijaosto*.

7. Eläkeläisiä, pääkaupunkiseutu, ikä 67–81, 5 naista, 4 miestä. *Eläkeläisjärjestö*.

8. Lukiolaisia, pääkaupunkiseutu, ikä 16–17, 2 naista, 3 miestä. *Ruotsinkielisen lukion oppilasryhmä*.

9. Eläkeläisiä, opettajia, yrittäjiä, pääkaupunkiseutu, ikä 52–76, 4 naista, 2 miestä. *Nuorisoseuran aktiiveja*.

10. Ammattikoululaisia, keskikokoinen kaupunki Etelä-Suomessa, ikä 17–19, 7 miestä. *Ruotsinkielisen ammattikoulun oppilasryhmä*.

11. Arkkitehtejä, toimitusjohtajia, eläkeläisiä, pääkaupunkiseutu, ikä 54–75, 3 naista, 6 miestä. *Musiikkiyhdistyksen paikallisryhmä.*

12. Yrittäjiä, ylempiä ja alempia toimihenkilöitä, pieni kaupunki etelärannikolla, ikä 36–54, 4 naista, 4 miestä. *Musiikkiyhdistyksen paikallisryhmä.*

13. Eläkeläisiä, ylempiä ja alempia toimihenkilöitä, suuri kaupunki länsirannikolla, ikä 52–70, 5 naista, 3 miestä. *Musiikkiyhdistyksen paikallisryhmä.*

14. Toimitusjohtajia, eläkeläisiä, pääkaupunkiseutu, ikä 56–70, 3 miestä. *Yksityisen herrainklubin jäseniä.*

15. Alempia toimihenkilöitä, työläisiä, pieni kaupunki länsirannikolla, ikä 47–66, 4 naista, 4 miestä. *Musiikkiyhdistyksen paikallisryhmä.*

16. Opettajia, yrittäjiä, työläisiä, maaseutupitäjä länsirannikolla, ikä 45–70, 2 naista, 5 miestä. *Puolueen piirijärjestö.*

17. Lukiolaisia, pääkaupunkiseutu, ikä 17–18, 5 naista, 2 miestä. *Ruotsinkielisen lukion oppilasryhmä.*

18. Eläkeläisiä, suuri kaupunki länsirannikolla, ikä 75–86, 3 naista, 3 miestä. *Vanhusten palvelutalon aktiiveja.*

19. Työttömiä, pieni kaupunki länsirannikolla, ikä 38–56, 3 naista, 2 miestä. *Työttömien kurssikeskuksen ryhmä.*

20. Alempia toimihenkilöitä ja työläisiä, keskikokoinen kaupunki Etelä-Suomessa, ikä 42–79, 2 naista, 4 miestä. *Puolueen piirijärjestö.*

21. Laakerityöntekijä, lastenhoitaja, pankkityöläinen, pieni kaupunki etelärannikolla, ikä 40–69, 2 naista, 2 miestä. *Musiikkiyhdistyksen paikallisryhmä.*

22. Eläkkeellä olevia farmaseutteja, kotiäitejä jne., pääkaupunkiseutu, ikä 58–89, 8 naista, 3 miestä. *Senioriryhmä.*

23. Opettajia, pankkityöntekijöitä, ekonomeja, pääkaupunkiseutu, ikä 57–79, 8 naista. *Marttaryhmä.*

24. Toimitusjohtajia, kehitysjohtajia, eläkeläisiä, saaristo, ikä 50–76, 9 miestä. *Rotaryklubi.*

25. Lääkäreitä, suuri kaupunki länsirannikolla, ikä 55–80, 3 miestä.
Lääkärijärjestö.

26. Taiteilijoita, yksityisyrittäjiä, pääkaupunkiseutu, ikä 46–54, 6 naista.
Ystävien tapaaminen.

Miksi yhdistämme suomenruotsalaisiin purjehduksen, punssin ja paremman elämän? Ovatko kaikki suomenruotsalaiset kaksikielisiä menestyjiä? Tutkimus kysyy, miltä suomenruotsalaiset näyttävät elämäntyylinsä valossa tarkasteltuina, millaisia eroja erilaisten suomenruotsalaisten välillä on ja millainen tekijä nimenomaan suomenruotsalaisuus on elämäntyylää rakennettaessa.

Tutkimusaineistoksi on kerätty kaksikymmentäkuusi ryhmähaastattelua, joissa eri-ikäiset eri sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat suomenruotsalaiset ympäri ruotsinkielisen Suomen puhuvat kulttuurista, mausta ja suomenruotsalaisuudesta.

Tutkimuksen punainen lanka on se, että suomenruotsalaiset ovat hyvin hajanainen ryhmä ja että ainoastaan ruotsinkielinen keskiluokka käyttää suomenruotsalaisuuttaan erottautumisen aseena. Maaseudun vahvan ruotsinkielinen väki tekee jyrkkää pesäeroa kaupunkien koulutettuihin kaksikielisiin ja toisinpäin: suomenruotsalaisuuksia on yhtä monta kuin suomenruotsalasiakin.

